

BREVE TIL MINE VENNER

Forord

De breve, som her er samlet i bogform, blev udgivet enkeltvis, efterhånden som forfatteren skrev dem. Der gik næsten tre år, fra forfatteren skrev det første brev i februar 1991, til han færdiggjorde det tiende og sidste i december 1993. I løbet af denne tid er der sket gennemgribende forandringer indenfor næsten alle former for menneskelig aktivitet. Hvis forandringernes hastighed fortsætter med at øges, som den gjorde i denne periode, vil en læser fra kommende årtier få alvorlige vanskeligheder med at forstå den verdenssammenhæng, som forfatteren kontinuerligt refererer til, og vil derfor ikke forstå mange af de ideer, der kommer til udtryk i disse skrifter.

Jeg vil anbefale disse hypotetiske fremtidige læsere at støtte sig til et resume af de hændelser, der fandt sted mellem 1991 og 1994, og at de søger en bred forståelse af denne tid: Af den økonomiske og teknologiske udvikling, hungersnødkatastroferne og konflikterne og tendenserne indenfor reklame og mode. Jeg vil yderligere foreslå, at de lytter til musikken fra den periode, at de studerer fotografier af de arkitektoniske og bymæssige landskaber for at danne sig en forestilling om storbyernes overbefolkning, de enorme folkevandringer, miljøets nedbrydning og den generelle livsstil i dette besynderlige historiske øjeblik. Frem for alt vil jeg tilskynde til, at de gennemtrænger tågen af argumenter og modargumenter fra eksperter og meningsdannere: Filosofterne, sociologerne og psykologerne fra denne grusomme og stupide tid.

Selvom disse breve er adresseret til en *bestemt* samtid, er de umiskendeligt skrevet med et øje rettet mod fremtiden, og jeg tror, at det kun engang i fremtiden vil være muligt at bekræfte eller afvise deres budskab.

Dette værks samling af breve følger ingen overordnet plan. Bogen består snarere af en serie af lejlighedsvis, fortolkende skrifter, som man kan læse i en hvilken som helst rækkefølge. Ikke desto mindre kunne man klassificere dem på følgende måde:

- A. De første tre breve fokuserer på de erfaringer, som individet, der befinder sig i midten af en dag for dag mere kompleks global situation, gør sig.
- B. Det fjerde brev præsenterer den generelle idestruktur, som alle brevene er baseret på.
- C. I de følgende breve skitseres forfatterens socio-politiske tanker.
- D. Det tiende brev foreslår retningslinier for en målrettet handlingsmetode set i lyset af den globale proces.

Her er et kort sammendrag af denne brevsamlings principielle temaer:

Første brev: Situationen vi lever i. Institutionernes opløsning og solidaritetens krise. De nye typer af følsomhed og adfærdsmønstre, som er ved at tage form i verden i dag.

Handlingskriterier.

Andet brev: Forandringsfaktorerne i verden i dag og de indstillinger, der sædvanligvis bruges til at imødegå forandringerne med.

Tredje brev: Forandringens kendetegn og den krise, som er forbundet med de umiddelbare omgivelser, som hver person lever iblandt.

Fjerde brev: Fundamentet for de synspunkter, som fremlægges i disse breve i forhold til de mest overordnede spørgsmål om menneskets liv, de menneskelige behov og menneskets grundlæggende projekter. Den naturlige og sociale verden. Koncentration af magt. Vold og staten.

Femte brev: Menneskelig frihed, hensigt og handling. Den etiske betydning af social handling og aktivisme, og de mest almindelige mangler ved disse.

Sjette brev: Humanismens ideologiske fundament.

Syvende brev: Social revolution.

Ottende brev: De væbnede styrker.

Niende brev: Menneskerettigheder.

Tiende brev: Den almene opløsning af strukturer. Anvendelsen af en global forståelse på de mindste konkrete handlinger.

Forfatteren har yderligere uddybet temaerne fra det fjerde brev, som er så betydningsfuldt for alle brevenes ideologiske understøttelse, i bogen »Bidrag til tanken«, specielt i essayet »Historiologiske diskussioner«, og i talen »Civilisationens krise og humanismen«, som han fremlagde ved Moskvas Administrationsakademi den 18. juni, 1992.

Det sjette brev udvikler den moderne humanismes centrale ideer. I dets koncentrerede brug af begreber påmindes dette brev sig politiske og kulturelle skrifter som manifesterne fra sidste halvdel af nittende og begyndelsen af det tyvende århundrede. F.eks. det Kommunistiske Manifest eller det Surrealistiske Manifest.

Anvendelsen af termen *dokument* i stedet for *manifest* i det sjette brev afspejler et omhyggeligt ordvalg. Hensigten er at distancere det nuværende Humanistiske Dokument fra den naturalisme, som tilkendes i det Dewey-inspirerede Humanistiske Manifest I fra 1933 og fra den socialliberalisme, der udtrykkes i det Humanistiske Manifest II fra 1974, som blev underskrevet af Sakharov og var stærkt præget af Lamonts tankegang. Selvom der er lighedspunkter mellem det Humanistiske Manifest II og det nuværende dokument i deres krav om en økonomisk og miljømæssig plan, som ikke truer den personlige frihed, er der radikale forskelle mellem dem i både deres politiske vision og menneskesyn.

Det sjette brev fortjener yderligere kommentarer med henblik på, hvor kort det er i forhold til de mange temaer, det omhandler. I brevet anerkender forfatteren forskellige kulturers bidrag til udviklingen af humanismen, hvilket tydeligt kan observeres i jødisk, arabisk og østlig tankegang. I denne forstand kan dette dokument strengt set ikke placeres indenfor den ciceronianske tradition, som det sædvanligvis har været tilfældet med vestlig humanisme. Ved at anerkende den historiske humanisme har forfatteren genoplivet grundtanker, som er blevet udtrykt så tidligt som det tolvte århundrede. Jeg refererer til vagantdigterne som f.eks. Hugo d'Orleans og Pierre de Blois, hvis skrifter udgør en del af det fejrede *Carmina Burana*. Selvom Silo ikke citerer dem direkte, genkalder de følgende passager fra hans sjette brev sig deres ord:

Den store universelle sandhed er: Penge er alt. Penge er regeringen, penge er loven, penge er magt. I grunden er penge et middel til at klare dagen og vejen. Men de er også kunst, filosofi og religion. Intet bliver til uden penge, intet er muligt uden penge. Der findes ingen personlige forhold uden penge. Der er intet privatliv uden penge. Endog fredsommelig ensomhed afhænger af penge.

Vi hører et tydeligt ekko fra *Carmina Burana* «...Abbeden i sin celle holdes fangen af penge...» i Silos sætning »Endog fredsommelig ensomhed afhænger af penge.« Eller et ekko fra linien »Penge er værdighed, og ingen der lever i fattigdom er elsket...« i Silos »Der findes ingen personlige forhold uden penge. Der er intet privatliv uden penge.«

Vagantdigternes generalisering »Penge, det er sandt, får fjolset til at synes veltalende«, dukker op i sjette brev som »Men de er også kunst, filosofi og religion.« Og om penge siger digtet »Penge tilbedes, for slige mirakler laver de...de får den døde til at høre og den lamme til at gå.« I dette digt fra *Carmina Burana*, som Silo hentyder til, er der en underforstået baggrund, som senere inspirerer det sekstende århundredes humanister, især Erasmus og Rabelais.

Da det sjette brev fremlægger den moderne humanismes ideologiske fundament, synes jeg, at en fremragende måde at give et overblik over dette tema er, at medtage et uddrag af »En nutidig humanistisk vision«, en tale forfatteren holdt på Universidad Autonoma de Madrid den 16. april, 1993.

Normalt tilskrives ordet humanisme to betydninger. Ofte anvender folk ordet til at beskrive enhver tendens, der i tankegang bekræfter menneskets anstændighed og værd. Så bredt defineret kan humanisme fortolkes på de mest forskellige og kontrastfyldte måder.

I en mere snæver betydning, placeret i et historisk perspektiv, benyttes begrebet humanisme til at beskrive den transformationsproces, som begyndte mellem slutningen af det fjortende og begyndelsen af det femtende århundrede. Kendt som renæssancen kom denne proces til at dominere Europas intellektuelle liv i løbet af det næste århundrede. Man behøver kun at nævne navne som Erasmus, Giordano Bruno, Galilei, Nicolaus fra Kues, Thomas More, Juan Luis Vives og Charles Bouill, for at illustrere den historiske humanismes rækkevidde og variation. Dens indflydelse fortsatte op igennem det syttende og store dele af det attende århundrede og foranledigede de revolutioner, som indvarslede den moderne tidsalder.

Den humanistiske strømning syntes så langsomt at dø ud, indtil den atter blussede op hen imod midten af dette århundrede i debatten blandt tænkere, der bekymrede sig om sociale og politiske spørgsmål.

En bred skitsering af den historiske humanisme er som følger:

1. Den historiske humanisme dannes som en reaktion på middelalderens levevis og værdier. Følgelig begynder en stærk anerkendelse af andre kulturer, især den græsk-romerske, indenfor kunst, videnskab og filosofi.

2. Den introducerer et nyt menneskebillede, som ophøjer den menneskelige personlighed og den menneskelige handlings omformende evne.

3. Den udtrykker en ny holdning overfor naturen, som nu accepteres som menneskehedens miljø og ikke længere betragtes som en lavere verden fyldt med fristelser og straf.

4. Der fødes en interesse for at eksperimentere med og udforske den omgivende verden, og der opstår en voksende skik med at søge efter naturlige forklaringer uden noget behov for at påkalde sig noget overnaturligt.

Disse fire aspekter af historisk humanisme forenes i det samme mål: At opdanne en ny tro på mennesker og deres kreativitet ved at betragte verden som menneskehedens kongedømme, et kongedømme som kan beherskes gennem kendskab til videnskaberne.

Fra dette nye perspektiv udtrykkes behovet for at danne sig et helt nyt syn på universet og historien. På samme tid ansporer denne humanistiske bevægelses nye opfattelse til, at det religiøse spørgsmål tages op til fornyet overvejelse. Både hvad angår dogmer og liturgi såvel som de organisatoriske strukturer, der virkelig gennemsyrrer middelalderens sociale strukturer. Humanismen repræsenterer, som et modstykke til den tids forandrende økonomiske og sociale kræfter, en revolutionær ny styrke, som til stadighed bliver mere bevidst om og rettet mod at betvivle den etablerede samfundsorden.

Som modsvar forsøger reformationen, i den tyske og angelsaksiske del af Europa, og kontrareformationen, i den latinske del af Europa, at standse spredningen af de nye ideer ved atter at påtvinge det traditionelle kristne syn på en autoritær måde. Krisen spredtes fra kirken til statsstrukturerne. Sluttelig gør revolutionerne i det attende og nittende århundrede en ende på tidsalderen med imperier og monarkier af guds nåde.

Efterfølgende den franske revolution og de amerikanske uafhængighedskrige forsvinder humanismen langt fra, selvom den udelukkende fastholdes som en social baggrund af idealer og stræben, som nærer de økonomiske, politiske og videnskabelige forvandlinger.

Humanismen trækker sig tilbage til trods for de opfattelser og den praksis, som indledes efter kolonitiden, i 2. Verdenskrig og gennem den kolde krigs opdeling af verden.

I denne situation observerer vi en genåbning af debatten om meningen med mennesket og naturen, de politiske og økonomiske strukturers berettigelse, videnskabens og teknologiens retning og de historiske hændelsers overordnede retning.

De første tegn på denne fornyede debat kommer til syne blandt eksistentielle filosoffer: Heideggers afvisning af humanismen som blot endnu en metafysik i hans »Brev om humanisme«, Sartres forsvar for humanismen i hans *Eksistentialisme er humanisme* og Lujpen i hans opsætning af en teoretisk ramme i *Fænomenologi er humanisme*. Andre nævneværdige anstrengelser blev gjort af Althusser med den antihumanistiske indstilling, han fremlagde i *Til Marx* og af Maritain i *Sand humanisme*, hvor han rettede op på humanismens position som kristendommens antitese.

Efter at have rejst denne lange vej frem til de seneste diskussioner indenfor ideernes verden, er det klart, at humanismen i dag ikke udelukkende kan definere sit standpunkt som et teoretisk tankebillede, men også som en form for social aktivitet og praksis. Det humanistiske spørgsmål må i dag stilles i direkte forbindelse med de vilkår, som mennesket rent faktisk lever under. Disse vilkår er ikke abstrakte, og derfor er det ikke legitimt at udlede humanismen af en teori om naturen, en teori om historien eller en tro på gud.

Menneskets vilkår er sådan, at det umiddelbare i oplevelsen af smerte og behovet for at overvinde denne smerte er ufravigeligt. Dette vilkår er almindeligt for så mange andre arter, men mennesket har yderligere behov for at forudse, hvordan smerten kan overvindes i fremtiden, og hvordan nydelsen kan opnås. Denne menneskelige forudseenhed er baseret på fortidens erfaring og hensigten om at forbedre de nuværende vilkår. Menneskenes arbejde, akkumuleret i social produktion, omformes, idet det gives videre fra en generation til andre generationer i den fortsatte kamp for at overvinde de naturlige og sociale vilkår, de lever under.

Humanismen definerer derfor mennesker som historiske væsener, hvis sociale handlemåde både er i stand til at omdanne verden og deres egen natur. Dette er meget betydningsfuldt, for hvis det accepteres, kan man ikke stadfæste nogen form for naturlig lov, naturlig egenskab, naturlig institution eller slutteligt et fremtidigt menneske, der er det samme som det nutidige. Som om mennesket er komplet nu og for evigt.

I dag er det ældgamle tema om forholdet mellem mennesket og naturen på ny vigtigt. Hvis vi genovervejer det, opdager vi det store paradoks i, at mennesket synes uden en bestemt karakter eller natur, mens vi samtidig bliver opmærksomme på en konstant, som er tilstede i os: Vores historicitet (:et fænomens historisk betingede plads i den sociale formation). Det er derfor, vi kan sige, ved at strække termerne lidt, at **menneskers natur er deres historie, deres sociale historie**. Hvert nyt menneske, som fødes, er således ikke bare genetisk udstyret til at reagere på omgivelserne, som var det identisk med den første repræsentant for sin art. Snarere er mennesket et historisk væsen, hvis personlige erfaring folder sig ud indenfor et akkumulerende socialt landskab, et menneskeligt landskab.

Dog finder vi i denne sociale verden, at den hensigt, vi alle har fælles – at overvinde smerte – bliver fornægtet af andre menneskers hensigt. Det jeg mener, er at nogle mennesker naturaliserer andre ved at fornægte deres hensigt. De omdanner dem til objekter, som kan bruges.

Tragedien i at være underkastet naturlige, fysiske vilkår driver den sociale indsats og videnskaben frem mod nye opnåelser, der kan overvinde disse vilkår. På samme måde driver tragedien i at være underlagt ulige og uretfærdige sociale vilkår mennesket til at gøre

oprør mod denne situation. Her finder vi ikke blindt arbejdende kræfter, men snarere samspil mellem menneskelige hensigter.

De menneskelige hensigter, som fornægter andre menneskers hensigt, som diskriminerer andre mennesker, bør bedømmes i en helt anden sammenhæng, end hvis det drejede sig om en naturlig tragedie, hvor hensigten ikke eksisterer. Derfor gøres der ved enhver diskriminerende handling en fantastisk indsats for at fastslå, at forskellene mellem mennesker, hvadenten de er fysiske eller samfundsmæssige, er naturgivne, og at forskellene under alle omstændigheder er resultatet af samspillet mellem blinde kræfter, som er blottet for menneskelig hensigt. Således laves der racistiske, etniske, seksuelle, økonomiske eller andre forskelle, som derpå retfærdiggøres af enten genetiske »love« eller markedets »love«. I alle tilfælde bliver de, der diskriminerer andre nødt til at støtte sig til fordrejelser, usandheder og ond tro.

For at opsummere de to ideer skitseret ovenfor, som indrammer diskussionen for nutidens humanister, er der for det første ideen om, at mennesket vilkårligt er underlagt smerte med en tilsvarende impuls til at overvinde denne smerte, og for det andet er der definitionen af mennesket som et socialt og historisk væsen.

Den humanistiske Bevægelses grundlæggende dokument (se sjette brev s. 63) bemærker, at vi vil bevæge os videre fra forhistorien ind i den hele menneskelige historie, når nogle menneskers voldelige og dyriske overhøjhed over andre elimineres. I mellemtiden kan vi kun begynde ud fra en eneste grundlæggende værdinorm, mennesket, fuldt udfoldet og helt frit. Dette er sammenfattet i påstanden: Intet over mennesket og intet menneske under noget andet menneske. Hvis nogen anden værdinorm, som Gud, Staten, Penge eller nogen anden enhed, fremtræder som den grundlæggende værdi, underordnes mennesket, hvorved der skabes betingelser for siden at udøve kontrol og kræve ofre.

Som humanister forstår vi dette meget klart. Vi kan være ateister eller troende mennesker. Men vi udgår ikke fra vores ateisme eller tro som grundlag for vores syn på verden og på vores handling. Vi udgår fra mennesket og dets umiddelbare behov. Humanisters grundlæggende problemstilling er: at vide om man ønsker at leve, og at beslutte under hvilke betingelser man ønsker at gøre det. Humanister fordømmer alle former for fysisk, økonomisk, racistisk, seksuel og ideologisk vold, som har haft en opbremsning af menneskeligt fremskridt til følge. Humanister må afvise enhver form for diskrimination, åbenlys eller fordækt.

Således trækkes grænsen mellem humanisme og antihumanisme klart op. Humanismen stiller arbejdet over storkapitalen, reelt demokrati over formelt demokrati, decentralisering over centralisering, tolerance over diskriminering, frihed over undertrykkelse, mening med livet over resignation, meddelagtighed og absurditet.

Fordi humanisme bygger på valgfrihed tilbyder den en gyldig etik for dagen i dag. Fordi humanismen tror på hensigten og friheden kan den skelne mellem fejltagelsen og den onde tro. Det er sådan humanister definerer indstillinger. Vi ser ikke os selv som nogle, der er kommet ud af den blå luft, men som anerkendelsen af en lang proces og en kollektiv indsats. Vi er engageret i vores egen tid, selv når vi ser en kamp foran os, som strækker sig langt ud i fremtiden.

Vi ønsker os en bekræftelse af mangfoldigheden i direkte modsætning til den ensretning, som har været os pålagt indtil nu. Denne ensretning støtter sig til forklaringer om, at det er mangfoldigheden, som frembringer dialektikken mellem elementerne i et system, så hvis man opøver respekt overfor enhver særegenhed, vil man slippe nogle opløsende centrifugale kræfter løs. Humanister har nøjagtigt det modsatte synspunkt og understreger,

at det lige præcis er denne tids undertrykkelse af mangfoldigheden, som vil vise sig at føre til eksplosive vilkår for de strenge strukturer. Det er derfor, at humanister **lægger vægt på en dæmrende sammenløbende retning, en sammenløbende hensigt, og derfor at vi modsætter os ideen om og skikken med at eliminere formodede dialektiske vilkår indenfor en given menneskelig gruppe.**

Her ender vores uddrag af forfatterens tale.

Det tiende og sidste brev fastsætter grænserne for opløsning af strukturer ved, blandt mange andre mulige områder, at fokusere på tre områder, i hvilke fænomenet synes specielt vigtigt: det politiske område, det religiøse område og generationerne imellem. Brevet advarer også mod genoplivelsen af fascistiske, autoritære og voldelige nyirrationalistiske tendenser. Ved at illustrere ideen om at kombinere en global forståelse med at begynde at handle indenfor de mindste områder i ens nærmeste omgivelser, foretager forfatteren et kolossalt spring, i hvilket vi som læsere finder os selv tilbage ved siden af vores nabo, vores arbejdskammerat, vores ven.

Brevet kommer med et klart forslag om, at aktivister bør afvise den overstrukturelle politiske magts fatamorgana, fordi denne magt er blevet dødeligt såret af den igangværende strukturelle opløsningsproces. I fremtiden vil det ikke længere være vigtigt, hvem der er præsident, statsminister, senator, repræsentant eller deputeret. Politiske partier, fagforeninger og arbejderorganisationer vil fortsat flyde længere og længere væk fra deres base af mennesker. Staten vil undergå tusindvis af forandringer, og den globale beslutningsmagt vil udelukkende koncentreres i de største selskaber og den internationale finanskapital, indtil dette system til sidst overrumpleres af parastatens sammenbrud.

Hvilken værdi ville der så ligge i en aktivisme, som stræber efter at besætte, hvad der kun er tomme skaller indenfor et demokrati, som udelukkende er formelt? Det er tydeligt, at aktiviteterne må foreslås igangsat indenfor hver persons umiddelbare omgivelser, da det kun er herfra, at man baseret på konkrete konflikter kan opbygge en reel repræsentation. Men den sociale bases eksistentielle problemer kan ikke udelukkende udtrykkes som økonomiske og politiske besværligheder. Derfor kan et politisk parti med en humanistisk ideologi, som teknisk set besætter valgte poster, have en institutionel betydning, men det vil stadigvæk ikke være i stand til at imødekomme folkets virkelige behov.

Den nye magt vil blive opbygget fra den sociale base som en bred bevægelse, decentraliseret og føderal. Det spørgsmål som alle aktivister bør stille sig selv, er ikke »hvem bliver den næste præsident eller statsminister, den næste repræsentant eller deputerede?«, men snarere »hvordan kan vi organisere vores centre for direkte kommunikation og vores netværk af organisationer, ligegyldigt hvor små de er, hvor folks arbejde, sport, kunst, kultur og religiøsitet kommer til udtryk?«

Denne bevægelse bør ikke udtænkes i formelle politiske termer, men i stedet som en proces af sammenløbende mangfoldighed. Man kan heller ikke udtænke denne bevægelse v.h.a den gamle opfattelse om, at den formodentligt gradvist vil vinde terræn og de sociale lags tilslutning lidt efter lidt. I stedet burde den foreslås udtrykt gennem

»demonstrationseffekter«, hvilket er karakteristisk for et planetarisk informationssamfund, hvor det sikkert er muligt at gendanne og opdage succesfulde modeller selv i samfund, der er meget forskellige og fjernt beliggende fra hinanden.

I dette forord har jeg begrænset mine kommentarer til at omfatte det fjerde, sjette og tiende brev i den tro, at de har krævet yderlige henvisninger, citater og supplerende kommentarer, men jeg opfordrer læseren til ikke at overse de mange andre breve, som gør en så bemærkelsesværdig indsats ved at knytte det omfangsrige udvalg af vor tids humanistiske

bekymringer sammen. Dette gælder f.eks. menneskerettighederne, som omhandles i niende brev, de væbnedes styrkers nuværende rolle, som omhandles i ottende brev, aktivismens nuværende leje, som behandles i femte brev, såvel som hver enkelt persons etiske valg og mulige sammenhæng, vor tids turbulens taget i betragtning, som overvejes i tredje brev.

J. Valinsky
Januar 1994

Første brev til mine venner

21. februar 1991

Kære venner:

Jeg har igennem lang tid modtaget korrespondance fra forskellige lande, hvori jeg bliver bedt om forklaring eller uddybning omkring temaer, der forekommer i mine bøger. Det, der bliver spurgt om, er generelt så konkrete ting som volden, politik, økonomien, økologien og de sociale og tværpersnligge relationer. Som det ses, er bekymringerne mange og forskellige, og det er er klart, at på disse områder må specialisterne give svarene.

Naturligvis er jeg ikke specialist i alt dette.

Så vidt det er muligt, vil jeg forsøge ikke at gentage det, som allerede er skrevet andetsteds, og forhåbentlig kan jeg i få linjer skitsere den generelle situation, vi lever i og de mest umiddelbare tendenser, som fremtræder.

I andre epoker ville man som ledetråd for denne type beskrivelse måske have taget udgangspunkt i en vis ide om »kulturens ildebefindende«, men i dag vil vi i stedet for tale om den hastige forandring, der sker i økonomierne, skikkene, ideologierne og i overbevisningerne og forsøge at efterforske en vis *desorientering*, som synes at kvæle individerne og folkene.

Før vi kommer ind på temaet, kunne jeg tænke mig at komme med to indledende advarsler: den ene er om den verden, som forsvandt, og i dette skrift synes at være betragtet med en vis nostalgi. Og den anden er om vores fremførelsesmåde her, hvori det kunne virke, som om der er et totalt fravær af nuancer, idet tingene forenkles i en sådan grad, at det i virkeligheden ikke helt er sådan, de formuleres af dem, vi kritiserer. Jeg vil sige, at vi som tror på den menneskelige udvikling, er ikke deprimerede over forandringerne, men tværtimod ønsker vi os en forøgelse af accelerationen af begivenhederne, mens vi i voksende grad forsøger at tilpasse os de nye tider.

Hvad angår den form, som forsvarerne af »den nye orden« giver argumentationen, vil jeg kommentere følgende: Idet vi taler om dem, kan jeg ikke undgå i mig selv at høre ekkoet af akkorderne fra de diametrale litterære fiktioner: *1984* af Orwell og *Fagre nye verden* af Huxley. Disse storslåede forfattere forudså en fremtidig verden, hvori mennesket som følge af voldelige eller forførelseriske midler endte med at blive undertrykte og robotiserede. Jeg tror, at begge i deres værker tilskrev »de onde« for meget intelligens og »de gode« for meget dumhed, måske bevæget af en bagvedliggende pessimisme, som ikke er tilfældet her. »De onde« i dag er personer med mange problemer og en stor grådighed, men i alle fald inkompetente til at vejlede historiske processer, som klart ligger uden for deres evne og kapacitet i planlægning. Generelt drejer det sig om folk, der ikke har studeret tingene grundigt, og om at teknikerne i deres tjeneste råder over fragmenterede og patetisk utilstrækkelige ressourcer. Således vil jeg bede jer om ikke at tage nogle af de afsnit for alvorligt, hvori vi i virkeligheden morer os over at lægge ord i deres mund, som de ikke har sagt, selv om deres hensigter går i denne retning. Jeg tror, at disse ting skal betragtes uden nogen højtidelighed (typisk for epoken som dør), og i stedet fremføres med et godt humør og med den ånd af »morskab«, som ses i de breve, der er udvekslet af de sande venligtsindede mennesker.

1. Den nuværende situation

Siden starten af sin historie har menneskeheden udviklet sig, idet den har arbejdet på at opnå et bedre liv. Til trods for fremskridtene udnyttes magten og den økonomiske og teknologiske styrke i dag til at myrde, fattiggøre og undertrykke i brede regioner af verden, og samtidig ødelægges fremtiden for de nye generationer, og livets generelle balance på planeten. En lille procentdel af menneskeheden besidder store rigdomme, mens størstedelen lider alvorlig nød. Nogle steder er der tilstrækkeligt arbejde og løn, men andre steder er situationen katastrofal. Alle steder oplever de fattigste befolkningsgrupper rædsler for ikke at dø af sult.

I dag, bare pga. det at være født i et socialt miljø, har ethvert menneske minimum behov for en passende ernæring, sundhed, bolig, uddannelse, tøj, service.... og når de når en vis alder, har de behov for en sikring af deres fremtid i den levetid, de har tilbage. Med al ret ønsker mennesket dette for sig selv og sine børn, med et ønske om at disse kan leve bedre. Imidlertid er disse forhåbninger for milliarder af personer i dag ikke tilfredsstillende.

2. En bedre verden som alternativ

I forsøget på at mindske de omtalte problemer er der blevet udført forskellige økonomiske eksperimenter med ujævne resultater. I øjeblikket er der en tilbøjelighed til at anvende et system, hvor man formoder, at økonomiske markedslove automatisk vil regulere det sociale fremskridt for at overvinde katastrofen skabt af tidligere styrede økonomier. Ifølge denne tankegang vil krigene, volden, undertrykkelsen, uligheden, fattigdommen og uvidenheden vige, uden at der skabes de store rystelser. Landene vil integrere sig i regionale markedsområder, indtil der nås et verdenssamfund uden grænser af nogen art. Og ligesom de fattige grupperinger fra de udviklede steder vil få deres leveniveau forhøjet, vil de mindst udviklede lande få gavn af påvirkningen fra fremskridtet.

Flertallet vil tilpasse sig det nye system, som kvalificerede teknikere eller forretningsmænd vil stå for at igangsætte. Hvis noget går galt, vil det ikke være pga. økonomiens naturlige love, men pga. mangler hos disse specialister, der vil kunne udskiftes alle de gange, det er nødvendigt, på samme måde som det sker i et firma. Derudover vil der i dette »frie« samfund være offentligheden, som beslutter demokratisk imellem forskellige muligheder inden for samme system.

3. Samfundets udvikling

Givet den nuværende situation og alternativet, der fremstår for opnåelsen af en bedre verden, ville det være på sin plads kort at reflektere over denne mulighed. Faktisk er der blevet gjort talrige økonomiske forsøg, der har givet ujævne resultater, og over for dette fortæller man os, at det nye eksperiment er den eneste løsning på de fundamentale problemer. Alligevel er der nogle af aspekterne i dette forslag, som vi ikke kan begribe. For det første er der temaet med de økonomiske love. Tilsyneladende skulle der eksistere bestemte mekanismer, ligesom i naturen, som ved frit spil skulle selvregulere den sociale udvikling. Vi har svært ved at acceptere, at den menneskelige proces og følgelig også den økonomiske proces skulle være af den samme orden som de naturlige fænomener. Vi tror tværtimod, at de menneskelige aktiviteter er ikke-naturlige, de er hensigtsmæssige, sociale og historiske. Disse aktiviteter eksisterer hverken i naturen generelt eller hos dyrearterne. Det drejer sig altså om hensigter og interesser. Vi har ikke nogen grund til at tro, at de grupper, som uretmæssigt tilegner sig velstanden, bekymrer sig om at overvinde de vanskeligheder, som andre, der er mindre favoriserede, har.

For det andet, den forklaring der gives os, om at det altid har været sådan, at der har været store økonomiske forskelle imellem nogle få og flertallet, og at samfundene, til trods for dette, alligevel har gjort fremskridt, forekommer os utilstrækkelig. Historien lærer os, at folkene gjorde fremskridt ved at kræve deres rettigheder over for den etablerede magt. Den sociale fremgang skabtes ikke, fordi en gruppes opsamlede rigdom strømmede over og automatisk flød »ned til bunden«.

For det tredje, at bestemte lande, der opererede ud fra en formodet fri økonomi og i dag har en god levestandard, præsenteres som en model, forekommer os at være en overdrivelse. Disse lande udførte ekspansionskrige imod andre lande, de påtvang kolonialismen, nykolonialismen, og de opdelte nationer og regioner; De indkrævede på basis af diskriminationen og volden, og endeligt gjorde de brug af billig arbejdskraft, samtidig med, at de pålagde de svageste økonomier ufordelagtige handelsbetingelser. Det kan argumenteres, at disse var fremgangsmåder, der blev forstået som »gode forretninger«. Men hvis man fastslår det således, kan det ikke hævdes, at den omtalte udvikling er uafhængig af en speciel type relation mellem folkeslagene.

For det fjerde tales der til os om det videnskabelige og teknologiske fremskridt og om initiativet, der udvikles i en »fri« økonomi. Hvad angår den videnskabelige og teknologiske udvikling må man være klar over, at denne har virket, siden mennesket opfandt køllen, vægtstangen, ilden osv. i en historisk akkumulation, der ikke synes at have været ret meget optaget af markedslovene. Hvis man i stedet ønsker at sige, at de rige økonomier opkøber »hjerner«, betaler udstyr og forskning og slutteligt er motiverende pga. bedre lønninger, så siger vi, at sådan har det været i tusindvis af år. Men det skyldes ikke en speciel type økonomi, men blot at der på stedet har været tilstrækkelige ressourcer, uden at man har spekuleret meget over oprindelsen af dette økonomiske potentiale.

For det femte er der den mulighed tilbage, at de forklarer disse samfunds fremskridt med specielle talenter u håndgribelige, naturlige »evner«, borgerdyder, arbejdsomhed, organisering og lignende. Dette er imidlertid ikke længere et argument, men en hengiven erklæring, hvori der ses bort fra den sociale og historiske virkelighed, der forklarer hvordan disse folk har udviklet sig.

Selvfølgelig er vi pga. stor mangel på viden, ikke i stand til at forstå, hvordan det kan være, at man med sådan nogle historiske fortilfælde kan fastholde dette system i den umiddelbare

fremtid. Dette indgår imidlertid i en anden diskussion, diskussionen om, hvorvidt der eksisterer en sådan fri markedsøkonomi, eller om det drejer sig om protektionisme og skjulte styringsmekanismer, som pludseligt åbner bestemte ventiler der, hvor de fornemmer, at de har styr på en situation, og lukker andre ventiler i modsat fald. Hvis det forholder sig sådan, vil alt det, der tilføjes som løfter om fremskridt, udelukkende have at gøre med eksplosionen og udbredelsen af videnskaben og teknologien, og dette vil ske uafhængigt af de økonomiske loves formodede automatik.

4. Fremtidens eksperimenter

Som det er foregået indtil i dag, vil det gældende system, når det er nødvendigt, udskiftes med et andet, som »korrigerer« den foregående models defekter. På denne måde, og skridt for skridt, vil rigdommen fortsætte med at koncentrere sig i hænderne på en mere og mere magtfuld minoritet.

Det er klart, at udviklingen ikke kan holdes tilbage, og heller ikke folkenes ægte forhåbninger. Således vil den sidste naivitet, som hævder, at det er slut med ideologierne, konfrontationerne, krigene, de økonomiske kriser og de sociale overstrømninger, i løbet af kort tid være fejet bort. Naturligvis vil såvel løsningerne som konflikterne globaliseres, da der ikke længere vil være nogen steder uden forbindelse med hinanden. En anden ting er også sikkert: hverken de nuværende former for herredømme eller de former for kamp, som har haft gyldighed indtil det nuværende øjeblik, vil kunne bibeholdes.

5. Forandringen og de personlige forhold

Både regionaliseringen af markederne og den lokale og etniske selvstændiggørelseskamp, peger mod en opløsning af den nationale stat. Befolkningssekspllosionen i de fattige regioner fører folkevandringen til grænsen for kontrol. Den store bondefamilie opløses og forskubber de unge generationer hen imod de bymæssige koncentrationer. Den industrielle og postindustrielle byfamilie reduceres til et minimum, mens kæmpebyerne absorberer grupper af mennesker, som er blevet formet i andre kulturelle landskaber. De økonomiske kriser og omlægningerne af produktionsmodellerne gør, at diskriminationen trænger igennem på ny.

Imens gør den teknologiske acceleration og masseproduktionen produkterne forældede i det øjeblik, de træder ind i forbrugskredsløbet. Udskiftningen af objekter svarer til den ustabilitet og forskydning, der sker i relationen mellem mennesker. Den gamle solidaritet, efterkommeren til det, som man på et tidspunkt kaldte for »broderskab«, er ophørt med at have betydning. Kammeraterne fra arbejdet, studiet, idrætsklubber og vennerne fra andre epoker tager karakter af konkurrenter; indenfor parforholdet kæmper begge for at dominere, idet de fra begyndelsen af denne relation er i gang med at beregne, hvordan kvoten af fortjeneste vil være ved at forblive sammen, eller hvordan kvoten vil være ved separation. Aldrig før har verden været så godt forbundet, men alligevel lider individerne for hver dag mere af en smertefuld isolation. Aldrig før har storbyerne været så tæt befolkede, men alligevel taler folk, når de kan, om »ensomhed«. Personerne har aldrig før haft så meget behov for menneskelig varme, som de har nu, men alligevel gør enhver tilnærmelse, at venligheden og støtten bliver mistænkeliggjort. Således er vort stakkels folk blevet lad i stikken: man får hvem som helst til at tro på, at de har noget betydningsfuldt at miste, og at dette »noget«, er eftertragtet af resten af menneskeheden! Under disse forudsætninger kan man betragte den følgende fortælling, som om det drejede sig om den mest autentiske virkelighed...

6. En fortælling for yuppieaspiranter

»Det samfund, som man er ved at igangsætte, vil endeligt bringe overfloden. Men bortset fra de store objektive fortjenester vil der ske en subjektiv frigørelse af menneskeheden. Den gamle solidaritet, karakteristisk for fattigdommen, vil ikke være nødvendig. Mange er allerede enige om, at med penge eller noget tilsvarende kan man løse næsten alle problemer; følgelig vil bestræbelserne, tankerne og drømmene være lancerede i denne retning. Med pengene vil der kunne købes god mad, en god bolig, rejser, fornøjelser, teknologisk legetøj og personer, som gør det, man ønsker, de skal gøre. Der vil være en effektiv kærlighed, en effektiv kunst og nogle effektive psykologer, der vil ordne de personlige problemer, der endnu kunne være, og som den nye hjerne kemi og gensplejsning i fremtiden helt vil kunne fjerne.

»I dette overflodssamfund vil der ske en formindskelse af selvmordene, alkoholismen, narkotikamisbruget, usikkerheden i byerne og kriminaliteten, sådan som de økonomisk højest udviklede lande allerede i dag viser?! Ligeledes vil diskriminationen forsvinde, og der vil ske en forøgelse af kommunikationen imellem personerne. Ingen vil være plaget af unødvendige bekymringer om ensomheden, sygdommen, alderdommen og døden. Med passende kurser og nogen terapeutisk hjælp vil det være muligt at forhindre disse reflekser, som så mange gange har tilbageholdt ydeevnen og effektiviteten i samfundene. Alle vil have tillid til alle, fordi konkurrencen på arbejdet, i studiet og i parforholdet vil føre til oprettelsen af modne relationer.

»Slutteligt vil ideologierne være forsvundet og ikke længere blive brugt til at hjernevaske folk. Det er klart, at ingen vil forhindre protesten eller utilfredsheden, hvad angår mindre anliggender, forudsat at den udtrykkes ved at betale til de passende kanaler. Uden at forveksle frihed med tøjlesløshed vil borgerne forsamlе sig i små tal (pga. sundhedsmæssige årsager) og vil kunne udtrykke sig på åbne pladser (uden at forstyrre med forurenende lyde eller med propaganda, der tilsviner »kommunen«, eller hvad det nu bliver kaldt i fremtiden).

»Men det mest ekstraordinære vil ske, når der ikke længere er behov for politikontrol, men hver enkelt borger er besluttet på at beskytte de øvrige imod de løgne, som en evt. ideologisk terrorist kunne forsøge at indprente. Disse systemforsvarere vil have et sådant socialt ansvar, at de vil komme løbende til medierne, hvor de straks bliver modtaget, for at alarmere befolkningen. De vil skrive brillante artikler, som straks vil blive offentliggjort. De vil også organisere debatter, hvori meget kultiverede meningsdannere vil oplyse nogle distræte personer, som stadig kunne være påvirket af de mørke kræfter fra planøkonomien, autoritarismen, antidemokratiet og den religiøse fanatisme.

Det vil ikke engang være nødvendigt at forfølge ballademagerne, for med så effektive massemedier vil ingen få lyst til at nærme sig disse ballademagere af frygt for at blive smittede. I værste fald vil man effektivt »afprogrammere« dem, og de vil offentligt takke for deres genindtræden i samfundet og de fordele, der er ved at anerkende frihedens begunstigelser. Disse møjsommelige systemforsvarere vil, hvis ikke de er udsendt netop for at opfylde denne vigtige mission, være almindelige mennesker, som på denne måde får lov til at komme ud af anonymiteten, blive socialt anerkendt pga. deres moralske kvaliteter, signere autografer, og blive belønnet, som det sig hør og bør.

»Firmaet vil være den store familie, som vil formidle uddannelsen, relationerne og adspredelsen. Robotiseringen vil erstatte den fysiske anstrengelse fra andre epoker, og at udføre arbejde for Firmaet derhjemme vil være en sand personlig realisering.

»Således vil samfundet ikke længere behøve de organisationer, som ikke er en del af Firmaet. Mennesket, der har kæmpet så meget for sin velfærd, vil endelig have nået himlen. Hoppende fra planet til planet vil mennesket have fundet lykken. Installeret der på toppen vil der være een, som er ung, konkurrerende, forførerisk, forbrugerisk, succesfuld og pragmatisk (især pragmatisk)... Firmaets drivende kraft, yuppies.«

7. Menneskets forandring

Verden er ved at forandre sig med en stor hast, og mange ting, som man indtil for nyligt troede blindt på, kan ikke længere fastholdes. Accelerationen er ved at skabe ustabilitet og desorientering i alle samfund, ligeegyldigt om de er fattige eller velhavende. I denne ændring af situationen er hverken de traditionelle ledere, deres »meningsdannere«, eller de gamle politiske og sociale forkæmpere, reference for folk.

Alligevel er en følsomhed, der svarer til de nye tider, ved at fødes. Det er en følsomhed, der opfatter verden som en globalitet, og som indser, at de vanskeligheder, folk fra et hvilket som helst sted har, ender med at have indvirkning på andre folk, selv om de befinder sig meget langt væk. Kommunikationsmidlerne, udvekslingen af goder og den hastige vandring af store menneskegrupper fra et sted til et andet er tegn på denne proces af voksende globalisering.

Der er også ved at opstå nye kriterier for handling ud fra forståelsen af mange problematikkers globalitet. Det forstås, at opgaven for dem, der ønsker en bedre verden, vil blive effektiv, hvis den udføres ud fra de omgivelser, hvori man har noget indflydelse. Til forskel fra andre epoker fyldt med hule sætninger, hvori man søgte en ydre anerkendelse, begynder man i dag at værdsætte det beskedne og følte arbejde, som ikke er et forsøg på at forstørre sin egen figur, men derimod, at forandre sig selv og hjælpe sine nærmeste omgivelser, dvs. familien, arbejdskammerater og andre bekendte til det samme. De, som virkelig holder af folk, misbilliger ikke denne opgave, som ikke er så iøjnefaldende, men til gengæld uforståelig for enhver opportunist dannet i det gamle landskab af ledere og masser. Det landskab hvori han lærte at udnytte andre for at blive fyret af imod toppen.

Når nogen konstaterer, at den skizofrene individualisme ingen udvej har, og åbent fortæller alle sine bekendte om, hvad man tænker, føler og gør uden at have den latterlige frygt for ikke at blive forstået; når man nærmer sig andre; når man interesserer sig for hver og en og ikke for en anonym masse; når man lægger op til en udveksling af ideer og arbejder i hold; når man klart fremlægger nødvendigheden af at mangfoldiggøre denne opgave af genforbindelse i et socialt væv nedbrudt af andre; når man føler, at selv den mest »ubetydelige« person har en større menneskelig kvalitet end hvilken som helst bandit, der sidder på toppen af tidens konjunktur... Når alt dette sker, er det fordi, at i det indre af denne person begynder den Skæbne, som har bevæget folkeslagene i deres bedste udviklende retning, igen at tale; denne Skæbne fordrejet og forglemt så mange gange, men altid genfundet i historiens afkrog.

Der skimtes ikke kun en ny følsomhed, en ny mening og en ny handlingsform, men derudover også en ny moralsk attitude og en ny taktisk indstilling over for livet.

Hvis jeg blev tilskyndet til at præcisere det ovennævnte, ville jeg sige, selv om dette er blevet sagt i tre årtusinder, at nødvendigheden og den moralske sandhed, der ligger i *behandl andre som du selv vil behandles*, i dag opleves som noget nyt af folk. Jeg ville tilføje, at næsten som alment adfærdsmønster ønsker man i dag :

1. En vis *proportion*, idet man forsøger at bringe orden i de vigtige ting i livet ved at føre dem sammen og undgå, at nogle forsinkes, og andre forhastes for meget.
2. En vis *voksende tilpasning*, ved at handle til tjeneste for udviklingen (ikke bare i forhold til en kortsigtet konjunktur) og ved at give tomrum til de forskellige former for menneskelige tilbageskridt.
3. En vis *belejlighed* ved at trække sig tilbage over for en stor kraft (ikke over for enhver hindring) og ved at gå frem, når denne svækkes.

4. En vis *sammenhæng* ved at opsamle handlinger, der giver en følelse af enhed og overensstemmelse med een selv, og ved at udelukke de handlinger, der skaber modsætning og som registreres som uoverensstemmelse mellem det, man tænker, føler og gør. Hvis jeg skulle sammendrage endnu mere af det, jeg synes, der passer til en adfærd svarende til de nye tider, ville jeg sige: jeg behandler kun de andre, som jeg selv vil behandles. Jeg bringer orden i de vigtige ting og fører dem sammen. Handler til tjeneste for udviklingen og giver tomrum til tilbageskridt. Trækker mig tilbage over for en stor kraft og rykker frem, når den svækkes. Opsamler forenende handlinger og afviser modsætningerne. Jeg tror ikke, at det er nødvendigt at forsvare, hvorfor jeg siger, at man er ved at »føle behovet for og den moralske sandhed at behandle andre, som du selv vil behandles«, over for det modargument, at sådan handler man faktisk ikke i øjeblikket. Jeg tror heller ikke, at vi skal komme med lange forklaringer om, hvad vi forstår ved »udvikling« eller ved »voksende tilpasning«, og ikke en simpel bevarende tilpasning. Angående kriterierne for at trække sig tilbage eller gå frem over for en stor eller svækket kraft, skulle man uden tvivl regne med præcise indikatorer, som vi ikke har omtalt her. Endeligt kan det synes meget vanskeligt at opsamle forenende handlinger over for de modstridende situationer, vi kommer ud for, eller at afvise modsætningen. Det er sandt, men hvis man tænker tilbage på det, vi omtalte før, vil man lægge mærke til, at vi har talt om alle disse ting inden for en sammenhæng af en type adfærd, man i dag begynder at stræbe efter, og som er ret anderledes end den, man stræbte efter i andre epoker. Til slut vil jeg sige, at jeg har prøvet at nævne nogle særlige træk, der er ved at opstå, og som svarer til en ny følsomhed, en ny form for tværpersnlig handling og et nyt adfærdsmønster, og jeg synes, at disse kommentarer går over en simpel kritik af situationen. Vi ved, at kritikken altid er nødvendig, men det mest nødvendige er, at vi gør noget, som er anderledes end det, vi kritiserer!

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Andet brev til mine venner

5. december 1991

Kære venner:

I det foregående brev, dateret d. 21/02/91, refererede jeg til den situation, vi lever i dag, og til visse tendenser, som begivenhederne viser. Jeg benyttede mig af brevet til at diskutere nogle forslag, som forsvarerne af markedsøkonomien lægger på bordet, som om det drejede sig om uundgåelige betingelser for ethvert socialt fremskridt. Desuden fremhævede jeg den voksende forværring af solidariteten og krisen pga. mangel på referencer og holdepunkter, som kan konstateres i vor tid. Endelig skitserede jeg nogle positive karakteristika, som begynder at kunne iagttages i det, jeg kaldte »en ny følsomhed, en ny moralsk attitude og en ny taktisk indstilling over for livet.«

Nogle af dem, som skrev til mig, gjorde mig opmærksom på deres uenighed med tonen i brevet, da der i følge deres mening var mange ting, som var for alvorlige til at man kunne tillade sig at ironisere over dem. Men lad os ikke dramatisere! Det sæt beviser, som fremføres af ideologien bag nyliberalismen, den sociale markedsøkonomi og Den Nye Verdensorden, er så inkonsekvent, at man ikke kan tage det helt alvorligt. Det, jeg mener er, at en sådan ideologi har båret døden i sig i lang tid, og at denne ideologiske krise snart vil ses i praksis, dvs. på overfladen. Og det er dette, som i sidste ende vil opfattes af dem, der plejer at forveksle betydning med udtryk; indhold med form; proces med konjunktur. På samme måde, som fascismens og socialismens ideologier havde været døde i lang tid, før deres senere kollaps skete i praksis, vil det nuværende systems katastrofe først overrumple de godtroende lidt senere. Er dette ikke ret latterligt? Det er som at se en meget dårlig film flere gange: Så beskæftiger vi os med nøje at granske kulisserne, skuespillernes falbelader og effekterne, alt imens en dame ved vores side bevæges meget af det hun ser, som for hende er virkeligheden selv. Således siger jeg til mit forsvar, at jeg ikke har gjort grin med den enorme tragedie, som påtvingelsen af disse systemer fører med sig, men derimod med deres uhyrlige krav og deres groteske endeligt.

Jeg har også modtaget korrespondance, der anmoder om større nøjagtighed i definitionen af de attituder, som man bør påtage sig over for den aktuelle forandringsproces. Om dette tror jeg, at det vil være bedre at forsøge at forstå de indstillinger, som bestemte grupper og enkelte personer har, før der gives anbefalinger af nogen art. Jeg vil altså begrænse mig til at fremlægge de mest populære holdninger, idet jeg giver min mening tilkende i de tilfælde, som jeg finder, har størst interesse.

1. Nogle indstillinger over for den nuværende forandringsproces

I menneskehedens langsomme fremskridt er der akkumuleret udviklingsfaktorer indtil det nuværende øjeblik, hvor hastigheden af den teknologiske og økonomiske forandring ikke falder sammen med hastigheden af forandringen i de sociale strukturer og det menneskelige adfærdsmønster. Denne forskydning har tendens til at øges og til at frembringe stadig større kriser. Et sådant problem kan anskues ud fra forskellige synspunkter. Der er dem, der antager, at denne skævhed vil reguleres automatisk, og de råder derfor til ikke at forsøge at styre denne proces, som i øvrigt skulle være umulig at give retning til. Det drejer sig om et optimistisk mekanistisk standpunkt. Der er andre, som antager, at det kommer til et uafvendeligt punkt af eksplosion. Det er tilfældet med de pessimistiske mekanister. Der forekommer ligeledes moralske strømninger, der forsøger at stoppe forandringen og, så vidt muligt, at vende tilbage til formodede trøsterige tider. Disse står for en antihistorisk indstilling. Men også kynikerne, stoikerne og de nutidige epikuræere begynder at løfte deres røster. Nogle er i gang med at fornægte fænomenets vigtighed og derfor meningen med enhver handling; andre forholder sig med udholdenhed over for begivenhederne, selv når alt går dårligt. Endeligt er der den tredje slags, som forsøger at udnytte situationen, og som udelukkende tænker på deres eget hypotetiske velfærd, som højst når videre til deres børn. Ligesom i de sidste epoker af forgangne civilisationer, påtager mange folk sig en indstilling af individuel redning, idet de antager, at der hverken er mening eller mulighed for succes i en hvilken som helst opgave, der påbegyndes i fællesskab. I hvertfald er helheden nyttig for den strengt personlige spekulation. Derfor har de erhvervsmæssige, kulturelle og politiske ledere brug for at manipulere og for at forbedre deres image, idet de gør sig selv troværdige, og idet de får andre til at tro, at de tænker og handler i disses interesse. Det er klart, at en sådan beskæftigelse har sine skuffelser, fordi alle kender fidusen, og ingen tror på nogen. De gamle religiøse, patriotiske, kulturelle, politiske og faglige værdier underkastes pengene i en tid, hvori solidariteten og derfor også den fælles modstand imod dette system bliver fejet af vejen, samtidig med at det sociale væv gradvist opløses. Derpå vil der komme en anden etape, hvor den kompromisløse individualisme vil være overvundet... men dette er et tema til lidt senere. Med vores dannelseslandskab på ryggen og med vores overbevisninger i krise er vi endnu ikke i stand til at indse, at det nye historiske øjeblik nærmer sig. I dag, uanset om man sidder inde med en lille portion magt, eller er totalt afhængig af andres magt, føler vi os alle sammen berørt af individualismen, hvor den, der er bedre installeret i systemet, klart drager fordel.

2. Individualismen, den sociale splittelse og koncentrationen af magt på få hænder

Men individualismen fører nødvendigvis til kampen om den stærkestes herredømme og til søgen efter succes for enhver pris. En sådan holdning startede med nogle få, der respekterede visse regler imellem sig, over for flertallets adlyden. I hvert fald vil denne etape slutte i en »alles kamp mod alle«, fordi før eller siden vil magten forskydes til gunst for den stærkeste, og resten vil, idet de gør fælles sag, eller ud fra forskellige sammenslutninger, ende med at afmontere et så skrøbeligt system. Men minoriteten har forandret sig i takt med den økonomiske og teknologiske udvikling, idet metoderne er udviklet i en sådan grad, at på nogle steder med en situation af overflod, flytter det store flertal deres utilfredshed hen mod meget sekundære aspekter ved den situation, de lever i. Og det antydes, at selv om det globale leveniveau vokser, vil det tilsidesatte flertal blot tilfredsstilles med håbet om en bedre situation i fremtiden, fordi det virker endnu ikke som om, at der globalt sættes spørgsmålstegn ved systemet, men kun ved visse presserende aspekter. Alt dette viser en vigtig drejning i det sociale adfærdsmønster. Hvis det forholder sig således, vil de progressive kræfter blive mere og mere medtagede, og de gamle politiske og sociale kræfter vil mangle forslag; Splittelsen blandt grupper og personer vil brede sig, og de multinationale, som under samme ledelse producerer goder og kollektiv underholdning, vil kun middelmådigt erstatte den enkeltes isolation. I denne paradoksale verden vil al centralisering og bureaukrati til sidst fejes bort, idet de gamle styrende og besluttende strukturer går i stykker. Den omtalte fjernelse af regler, decentraliseringen og frigivelse af markeder og beskæftigelse vil være den mest egnede grobund for florerende af en magtkoncentration, aldrig set magen til i nogen tidligere epoke. Den internationale finanskapital vil fortsætte med at opsuges af, og vokse i hænderne på et mere og mere magtfuldt banksystem. Et lignende paradoks vil politikerne lide af, når de er nødt til at bekendtgøre de nye værdier, som bevirker, at staten mister magt, hvorved deres hovedrolle vil blive mere og mere udsat. Af en eller anden grund har der et stykke tid foregået en udskiftning af ord som »regering« med fx. »administration«, hvorved det gøres forståeligt for »forbrugerne« (i stedet for »befolkningen«), at landet er et firma.

Desuden kan der indtræffe regionale konflikter, indtil et verdensomspændende magtimperium konsoliderer sig, ligesom det før i tiden skete mellem lande. At sådanne konfrontationer opstår på det økonomiske område eller forskubbes til krigens arena i begrænsede områder; at der som konsekvens sker usammenhængende og massive sociale oversvømmelser; at hele regeringer falder, hvorved lande og zoner opsplittes, vil på ingen måde påvirke processen af koncentration, som dette historiske tidspunkt synes at pege hen imod. Lokale konflikter, kampe mellem etniske grupper, folkevandringer og vedvarende kriser vil ikke ændre på den generelle ramme, som er koncentration af magt. Og når nedgangen og arbejdsløsheden også påvirker befolkningerne i de rige lande, vil etappen med det liberalistiske udsalg allerede være forbi. Så vil kontrol, tvang og nødsindgriben begynde at blive brugt som politik i bedste imperiale stil... hvem vil så kunne tale om fri markedsøkonomi, og hvilken mening vil der være i at holde fast i holdninger baseret på den kompromisløse individualisme?

Men jeg skal også svare på andre spørgsmål, som er nået til mig, hvad angår karakteriseringen af den nuværende krise og dens tendenser.

3. Krisens karakteristika

A. De forskellige tegn på nationalstatens krise

På baggrund af en voksende globaliseringsproces vil informationen accelereres og øge vandringer af personer og goder. Teknologien og den voksende økonomiske magt vil koncentrere sig i firmaer, der bliver mere og mere betydningsfulde.

Det samme accelerationsfænomen i handelsudvekslingen støder imod begrænsningerne og langsommeliggørelsen, som gamle strukturer som f.eks. den nationale stat påtvinger.

Resultatet er, at de nationale grænser inden for hver region har tendens til at blive fjernet.

Dette leder til, at man bør homogenisere landenes lovgivning, ikke kun hvad angår toldafgifter og personlig dokumentation, men også det, der fører til en tilpasning af landenes produktionssystemer til hinanden. Lovene om arbejde og social sikkerhed følger det samme mønster. Flere aftaler mellem disse lande viser, at fælles parlament, retsligt system og ledelse vil give større effektivitet og hastighed i forvaltningen af denne region.

Den primitive nationale møntfod vil efterhånden vige for en form for regionalt udvekslingsmønttegn, der undgår tab og forsinkelser ved alle vekslingsoperationer. Den nationale stats krise er et fænomen, der kan iagttages ikke kun i de lande, der er på vej til at inkludere sig i et regionalt marked, men også i andre lande, hvis ilde tilredte økonomi udviser en forholdsvis alvorlig stagnation. Alle steder hæver der sig stemmer imod de stivnede bureaukratier og der kræves reformer af disse systemer. De steder, hvor et land er blevet dannet som resultat af delinger og anneksioner, eller som kunstig føderation, pustes der nyt liv i gammelt nag og lokale, etniske og religiøse forskelle. Den traditionelle stat er nødt til at gøre front imod denne centrifugale (dvs. en bevægelse væk fra midtpunktet) situation midt i voksende økonomiske vanskeligheder, der netop stiller spørgsmålstegn ved statens effektivitet og berettigelse. Fænomener af denne type har tendens til at vokse i antal i Centraleuropa, i Østen og på Balkanhalvøen. Disse vanskeligheder breder sig også i Mellempøsten, Næropøsten og Lilleasien. I Afrika i forskellige lande, hvis grænser er blevet sat kunstigt, begynder de samme at kunne iagttages. Samtidig med denne opløsning begynder folkevandringerne mod grænserne, hvorved ligevægten mellem zonerne bringes i fare. Det er nok, at der kommer en betydningsfuld forskubbelse i Kina, for at mere end een region påvirkes direkte af fænomenet, givet den nuværende ustabilitet i det gamle Sovjetunionen og i landene på det asiatiske kontinent.

B. Regionaliserings- og globaliseringskrisen.

Udover alt dette har der dannet sig økonomisk og teknologisk magtfulde centre, som har regional karakter: Europa, USA og Fjernøsten, ledet af Japan. Disse zoners konsolidering og indflydelse viser en tilsyneladende polycentrisme (flercentret), men begivenhedernes udviklinger signalerer, at USA til sin teknologiske, økonomiske og politiske magt lægger sin militære styrke, hvormed de vigtigste forsyningsområder kan kontrolleres. I den voksende globaliseringsproces er tendensen, at denne supermagt rejser sig som leder af den nuværende proces, i overensstemmelse eller uoverensstemmelse med de regionale magter. Dette er den egentlige betydning af Den Nye Verdensorden.

Tilsyneladende er fredens epoke endnu ikke kommet, selv om truslen om verdenskrig for øjeblikket er bortvejret. Lokale, etniske og religiøse eksplosioner; sociale oversvømmelser; folkevandringer og krigskonflikter i begrænsede områder, synes at true den formodede nuværende stabilitet. Derudover fjerner de tilsidesatte lande sig for hver gang mere fra væksten i de zoner, der er teknologisk og økonomisk accelererede, og denne forholdsmæssige skævhed tilfører yderligere vanskeligheder til situationen. Latinamerikas

tilfælde er et eksempel på dette aspekt, fordi selv når økonomien i flere af landene gennemgår en vigtig vækst de kommende år, vil afhængigheden i forhold til magtcentre blive mere og mere markant.

C. Krisen i samfundet, gruppen og individet.

Imens de multinationale firmaers regionale og verdensomspændende magt vokser, imens den internationale finanskapital koncentrerer sig, mister de politiske systemer autonomi, og lovgivningen tilpasses dikteringerne fra de nye magthavere. Talrige institutioner kan i dag direkte eller indirekte erstattes af afdelinger eller stiftelser i det multinationale Firma, som nogle steder er i stand til at bistå ved deres ansattes og disses børns fødsel, uddannelse, placering på arbejdsmarkedet, ægteskab, fritidsbeskæftigelser, information, social sikkerhed, pension og begravelse. Borgerne kan allerede visse steder undgå de gamle bureaukratiske ærinder, idet tendensen er, at man klarer sig vha. kreditkort, og lidt efter lidt med et elektronisk kort, hvori der ikke kun er indskrevet ens udgifter og indeståender, men også al slags betydningsfuld forhistorie og nuværende situation, på behørig vis registreret i computer. Det er klart, at alt dette allerede letter nogle, og snart mange, for langsommeligheder og sekundære ærinder, men disse personlige fordele vil også tjene et system af camoufleret kontrol.

Sideløbende med den teknologiske vækst og accelerationen i livsrytmen formindskes den politiske deltagelse; beslutningsmagten kommer længere væk, og der bliver stadig flere mellemlid; familien reduceres og splittes til for hver gang mere bevægelige og skiftende par; den tværpersonlige kommunikation blokeres; venskabet forsvinder, og konkurrencen forgifter alle menneskelige relationer indtil et punkt, hvor alle mistænker alle, og fornemmelsen af usikkerhed ikke længere baseres på den objektive kendsgerning, som stigningen i kriminaliteten er, men først og fremmest på en sindstilstand. Det bør tilføjes, at solidariteten i samfundet, gruppen og personerne imellem hastigt forsvinder; at narkotika- og alkoholmisbruget forvolder store skader; at selvmord og mentale sygdomme er på vej til at vokse i farlig grad. Naturligvis eksisterer der alle steder et sundt og fornuftigt flertal, men symptomerne på en sådan skævhed tillader os ikke at tale om et sundt samfund.

De nye generationers dannelseslandskab har alle de elementer fra krisen, som vi hidtil har nævnt, og det, som udgør deres liv, er ikke kun deres tekniske og arbejdsmæssige uddannelse, Tv-serierne, anbefalingerne fra massemediernes meningstilkendegivere, erklæringerne om fuldendtheden ved den verden, vi lever i, eller for den mest favoriserede del af ungdommen: fornøjelserne med motorcyklen; rejserne; tøj; sporten; musikken og de elektroniske indretninger. Dette problem med dannelseslandskabet i de nye generationer truer med at skabe enorme kløfter imellem forskellige aldersgrupper, og således bryde ud i en voldsom generationel dialektik af stor dybde og enorm geografisk udstrækning.

Det er klart, at myten om pengene har installeret sig i toppen af værdiskalaen, og at alt i stigende grad underordnes denne myte. En betydelig del af samfundet ønsker ikke at høre noget om dette, som erindrer dem om det at blive gammel og om døden, og de afviser ethvert tema, som har relation til livets mening og betydning. Og i dette bør vi erkende en vis fornuft, fordi at reflektere over disse temaer falder ikke sammen med den etablerede værdiskala i systemet.

Symptomerne på krisen er for alvorlige til, at man kan overse dem, og dog vil nogen sige, at det er prisen, der må betales for at leve i slutningen af det tyvende århundrede. Andre vil hævde, at vi er på vej ind i den bedste af alle verdener. Baggrunden, som opererer i disse påstande, er fastlagt af det historiske øjeblik, hvori den globale indramning af situationen ikke er kommet i krise, selv om de enkelte kriser breder sig overalt. Men i takt med at

symptomerne på opløsningen accelererer, vil vurderingen af begivenhederne også skifte, da man vil føle nødvendigheden af at fastlægge nye prioriteter og nye livsprojekter.

4. Forandringens positive faktorer

Der kan ikke sættes spørgsmålstegn ved den videnskabelige og teknologiske udvikling pga. det faktum, at nogle fremskridt har været eller vil blive brugt imod livet og trivslen. I de tilfælde, hvor man sætter spørgsmålstegn ved teknologien, burde man foretage en forudgående overvejelse omkring særprægene ved det system, der udnytter det videnskabelige fremskridt med falske hensigter for øje. Fremskridtet inden for medicin, kommunikation, robotter, gensplejsning og andre lignende felter kan naturligvis blive anvendt i en destruktiv retning. Det samme gælder, hvad angår anvendelsen af teknikken til rovdrift på ressourcer, industriforgiftning, forurening og forværring af atmosfæren. Men alt dette vidner om den negative retning, som styrer økonomien og de sociale systemer. Vi ved udmærket, at man i dag er i stand til at løse problemerne med ernæring af hele menneskeheden, og dog konstaterer vi dagligt, at der er hungersnød, fejlernæring og umenneskelige lidelser, fordi systemet ikke er indstillet på at hellige sig disse problemer, idet man holder de fabelagtige indkomster tilbage i stedet for at opnå en global forbedring af menneskets levestandard. Vi bemærker også, at tendenserne til regionalisering, og slutteligt til globaliseringen, manipuleres af særlige interesser til ugunst for den store helhed. Men det er klart, at endog i denne fordrejning bliver der åbnet vej for processen hen mod en universel menneskelig nation. Den accelererede forandring, der er i gang med at ske i verden, fører til en global krise for systemet og til en efterfølgende genordning af faktorer. Alt dette vil være de nødvendige forudsætninger for at opnå en acceptabel stabilitet og en harmonisk udvikling på planeten. Følgelig vil menneskeheden til trods for de tragedier, der kan ses komme i forbindelse med opløsningen af det nuværende globale system, sejre over alle særinteresser. Vores tro på fremtiden ligger i forståelsen af historiens retning, der begyndte med vores gamle uanselige forfædre. Denne art, som har arbejdet og kæmpet i millioner af år for at overvinde smerten og lidelsen, bukker ikke under i det absurde. Derfor er det nødvendigt at forstå processer, der har større udstrækning end simple konjunkturer, og at støtte det, der går i en udviklende retning, selv når man ikke kan se de umiddelbare resultater af det. Modløsheden hos de tapre og solidariske mennesker får historiens gang til at sakke agterud. Men det er svært at forstå denne retning, hvis det personlige liv ikke også organiseres og rettes i en positiv retning. Her er det ikke mekaniske faktorer eller historiske determinismer, der spiller ind. Det, der spiller ind, er den menneskelige hensigt, der konstant forsøger at åbne veje igennem alle vanskelighederne. Jeg håber, mine venner, i det næste brev at gå over til mere opmuntrende temaer og lægge iagttagelsen af de negative faktorer til side, til fordel for skitseringen af forslag, der stemmer overens med vores tro på en bedre fremtid for alle.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Tredje brev til mine venner

17. december 1991

Kære venner:

Jeg håber, at dette brev vil tjene til at bringe orden i og forenkle mine meninger angående den nuværende situation. Jeg vil også gerne betragte visse aspekter ved relationen individerne imellem, og mellem dem og de sociale omgivelser, hvori de lever.

1. Forandringen og krisen

I denne epoke af stor forandring er individerne, institutionerne og samfundet i krise. Forandringen vil ske hurtigere og hurtigere, og det samme vil de individuelle, institutionelle og sociale kriser. Dette varsler uro, som af brede menneskemængder måske ikke kan optages.

2. Desorienteringen

Forandringerne som er ved at ske, tager uventede retninger og skaber derved en generel desorientering i forhold til fremtiden og til hvad der bør gøres i nutiden. I virkeligheden er det ikke forandringen, som foruroliger os, eftersom vi i den observerer mange positive træk. Det, der foruroliger os, er ikke at vide, i hvilken retning forandringen går, og hvorhen vi skal rette vores aktivitet.

3. Krisen i personernes liv

Forandringen er i gang med at ske i økonomien, i teknologien og i samfundet; frem for alt indvirker den på vort liv: i vore familiære- og arbejdsmæssige omgivelser og i vore relationer med venner. Der sker ændringer i vores ideer og i det vi havde troet om verden, om de andre og om os selv. Mange ting stimulerer os, men andre forvirrer og lammer os. De andres og vort eget adfærdsmønster forekommer os usammenhængende, modsætningsfyldt og uden klar retning, ligesom det sker med de begivenheder, der sker omkring os.

4. Behovet for at give ens eget liv retning

Pga. alt dette er det fundamentalt at give retning til denne uundgåelige forandring, og der er ikke nogen anden måde at gøre det på, end ved at starte med een selv. I sig selv bør man give retning til disse forvirrede forandringer, hvis kurs vi ikke kender.

5. Livsretning og forandring af situation

Da individerne ikke eksisterer isoleret, vil de, hvis de reelt giver retning til deres liv, også skabe ændringer i relationen til andre i deres familie, på deres arbejde og der hvor de ellers bevæger sig. Dette er ikke et psykologisk problem, som løses inde i hovedet på isolerede individer, nej, det løses ved at forandre situationen, hvori man lever med andre, igennem et sammenhængende adfærdsmønster. Når vi fejrer succeser eller bliver deprimerede over vores nederlag; når vi lægger planer for fremtiden eller beslutter at foretage forandringer i vores liv, glemmer vi det fundamentale punkt: at vi er i situation og i relation med andre. Vi kan ikke forklare det, der sker for os, og heller ikke foretage valg uden reference til bestemte personer og bestemte konkrete sociale omgivelser. Disse personer, der har speciel betydning for os, og disse sociale omgivelser, hvori vi lever, sætter os i en bestemt situation, hvorfra vi tænker, føler og handler. At fornægte vores situation eller ikke at tage den i betragtning skaber enorme vanskeligheder. Vores frihed til at vælge og handle er afgrænset af den situation, hvori vi lever. Enhver forandring, som vi ønsker at foretage, kan ikke fremføres abstrakt, men kun i forhold til den situation, hvori vi lever.

6. Den sammenhængende adfærd

Hvis vi kunne tænke, føle og handle i den samme retning; hvis det, vi gør, ikke skabte modsætning i forhold til det, vi føler, ville vi sige, at vores liv havde sammenhæng. Vi ville være troværdige over for os selv, men ikke nødvendigvis troværdige over for vores umiddelbare omgivelser. Vi skulle også opnå denne sammenhæng i relationen med andre, ved at vi behandler de andre, som vi selv ønsker os at blive behandlet. Vi ved, at der kan eksistere en slags destruktiv sammenhæng, sådan som vi ser det hos racisterne, udnyttterne, fanatikerne og voldsudøverne, men **i relationen med andre træder deres usammenhæng klart frem**, fordi de behandler andre på en måde, der er meget forskellig fra den, som de ønsker for sig selv.

Denne enhed i tanke, følelse og handling; denne overensstemmelse mellem behandlingen, som man beder om og behandlingen, som man giver, er idealer, som ikke virkeliggøres i det daglige. Dette er temaet. Det drejer sig om en justering af adfærd i forhold til disse målsætninger; det drejer sig om værdier, som hvis de tages seriøst, giver retning til livet, uafhængigt af de vanskeligheder, som man imødegår for at efterleve dem. Da vi er vænnet til at se tingene ikke statiske, men i dynamik, bør vi forstå dette som en indstilling, der bør vinde terræn, efterhånden som tiden går. Selv om handlingerne i begyndelsen ikke altid falder sammen med hensigterne, *tæller* disse hensigter stadig, især hvis de fastholdes, fuldstændiggøres og udvides. Disse billeder af det, man ønsker at opnå, er allerede faste holdepunkter, der giver retning i enhver situation.

7. De to målsætninger

At tænke, føle og handle i den samme retning, og at behandle andre, som man selv ønsker at blive behandlet, er to så enkle forslag, at de kan forstås som simple ligefremheder af folk, der har for vane at komplicere tingene. Imidlertid er der bag denne tilsyneladende godtroenhed en ny værdiskala, i hvis højeste punkt sammenhængen er placeret; en ny moral for hvilken enhver handling ikke er ligegyldig; en ny stræben, der indebærer at være konsekvent i bestræbelsen på at give de menneskelige begivenheder retning. Bag ved denne tilsyneladende godtroenhed satses der på meningen med det personlige og sociale liv, som vil være i sand udvikling eller gå mod desintegrationen. Vi kan ikke længere bero os på, at gamle værdier giver sammenhold til personerne i et socialt væv, der dag for dag nedbrydes pga. den voksende mistillid, isolation og individualisme. Den gamle solidaritet inden for en social klasse, foreninger, institutioner og grupper er ved at blive erstattet af den vilde konkurrence, hvorfra hverken parforholdet eller relationen mellem søskende undslipper. **I denne nedbrydningsproces vil der ikke løfte sig en ny solidaritet på basis af ideer og adfærd fra en verden, der var, men derimod takket være hver enkelts konkrete behov for at give retning til deres eget liv, og for at opnå dette vil det være nødvendigt at ændre ens egne omgivelser.** Denne ændring kan, hvis den er reel og dyb, ikke igangsættes igennem påtvingelser, eksterne love eller fanatisme af en hvilken som helst art, men kun igennem magten i meningerne og i den direkte udveksling af synspunkter imellem de personer, som udgør de omgivelser, hvori man lever.

8. At nå til hele samfundet ved at begynde i de umiddelbare omgivelser

Vi ved, at ved at forandre vores egen situation positivt, er vi i gang med at øve indflydelse på vores umiddelbare omgivelser, og andre personer vil tage del i dette synspunkt, hvorved der gives plads til et væv af menneskelige relationer i vækst. Vi er nødt til at spørge os selv: hvorfor burde vi gå videre end der, hvor vi startede? Simpelt hen pga. sammenhængen med målsætningen om at behandle andre, som vi ønsker, at de behandler os. Eller skulle vi ikke give det videre til andre, som har vist sig at være fundamentalt for vores liv? Hvis indflydelsen begynder at udvikle sig, er det fordi, relationerne og som følge heraf størrelsen af vores omgivelser er udvidet. Dette er et spørgsmål, som vi skulle være opmærksomme på fra begyndelsen, fordi selv når vores handling begynder at udvikle sig i et mindre miljø, kan projiceringen af denne indflydelse nå meget langt. Der er ikke noget mærkeligt ved at tænke, at andre personer tilslutter sig til den samme retning. Når alt kommer til alt, har de store historiske bevægelser fulgt den samme vej: de begyndte små, som logisk er, og udviklede sig takket være, at folkene betragtede dem som fortolkere af deres behov og bekymringer.

At handle i de umiddelbare omgivelser, men med blikket fæstnet på udviklingen i samfundet, er i sammenhæng med alt det sagte. For hvorfor skulle vi ellers omtale en global krise, som bør imødegås beslutsomt, hvis alt skulle ende med isolerede individer, for hvem de andre ingen betydning har? Pga. behovet hos de folk, som er enige om at give ny retning til deres liv og til begivenhederne, vil der opstå steder for udveksling og direkte kommunikation. Senere hen vil spredningen igennem alle medier tillade at gøre kontaktfladen bredere. Det samme vil ske med skabelsen af organismer og institutioner, som egner sig til formålet.

9. De omgivelser, man lever i

Vi har allerede omtalt, at i det nuværende øjeblik er forandringen så hastig og uventet, at den modtages som krise, hvor hele samfund, institutioner og individer rammes. Derfor er det nødvendigt at give begivenhederne retning. Hvordan kan man imidlertid gøre det, underlagt som man er af større begivenheders indvirkning. Det er øjensynligt, at man kun kan give retning til de umiddelbare aspekter i ens liv, og hverken institutionernes eller samfundets virkemåde. På den anden side er det ikke en nem sag at give retning til ens eget liv, da hver enkelt lever i situation, de lever ikke isoleret, de lever i nogle omgivelser. Disse omgivelser kan vi gøre så brede som universet, jorden, landet, staten eller provinsen osv. Imidlertid er der nogle umiddelbare omgivelser, som er der, hvor vi udvikler vores aktiviteter. Disse omgivelser er familien, arbejdet, vennerne osv. Vi lever i situation i forhold til andre mennesker, og dette er vores særlige verden, som vi ikke kan se bort fra. Den indvirker på os og vi på den, på en direkte måde. Hvis vi har nogen indflydelse, er det på disse umiddelbare omgivelser. Men det sker, at både den indflydelse, som vi udøver, og den, som vi modtager, er påvirket af mere generelle situationer, dvs. af krisen og desorienteringen.

10. Sammenhængen som livsretning

Hvis man ønskede at give en eller anden retning til begivenhederne, ville det være nødvendigt at begynde med sit eget liv, og for at gøre dette skal vi regne med de omgivelser, hvori vi handler. Godt nok, i hvilken retning kunne vi tænke os at gå? Uden tvivl en retning, som giver os sammenhæng og støtte i så skiftende og uforudsigelige omgivelser. At tænke, føle og handle i samme retning er en målsætning til opnåelse af sammenhæng i livet. Imidlertid er dette ikke nemt, fordi vi befinder os i en situation, som vi ikke fuldt ud har valgt. Vi gør ting, som vi har behov for, endda i stor uoverensstemmelse med det, vi tænker og føler. Vi er bragt i situationer, som bestemmer over os. At handle med sammenhæng er snarere en hensigt end selve handlingen, en hensigt som vi kan have i erindring på en sådan måde, at vores liv efterhånden retter sig hen imod denne type adfærdsmønster. Udelukkende ved at øve indflydelse i vores omgivelser kan vi ændre dele af vores situation. Idet vi gør det, vil vi give retning til relationen med andre, og andre vil tage del i en sådan adfærd. Hvis man imod det førnævnte indvender, at nogle personer skifter omgivelser med en vis hyppighed pga. deres arbejde eller pga. andre motivationer, vil vi svare, at dette ikke ændrer på noget af det fremførte, eftersom man altid vil være i situation, man vil altid være i nogle bestemte omgivelser.

Derudover, hvis vi ønsker os sammenhæng, må den behandling, som vi giver andre, være af samme art som den, vi kræver for os selv. Således har vi i disse to målsætninger de grundlæggende elementer til at rette vores indflydelse i den udstrækning, det er muligt for os. Sammenhængen vokser i takt med, at der tænkes, føles og handles i den samme retning. Denne sammenhæng spredes til andre, fordi der er ikke anden måde at gøre det på, og ved at sprede den til andre begynder vi at behandle dem på den måde, som vi selv kunne tænke os at blive behandlet på.

Således er sammenhæng og solidaritet retninger, som er en eftertragtet adfærd.

11. Proportion i handlingerne som et skridt mod sammenhængen

Hvordan går man fremad i en sammenhængende retning? For det første behøver vi en vis proportion i det vi gør til dagligt. Det er nødvendigt at fastslå de vigtigste spørgsmål i vores aktivitet. Vi bør give højeste prioritet til det fundamentale, for at tingene fungerer, derpå det sekundære og således fortsættende. Ved at være opmærksom på to eller tre prioriteter har vi muligvis en god situationsramme. Prioriteterne kan ikke vendes om og heller ikke adskilles, da vores situation så bringes i uligevægt. Tingene bør gå samlede, ikke isolerede, herved undgås det, at nogle ting kommer foran og andre bagefter. Hyppigt blændes vi af en aktivitets vigtighed, og som følge af dette kommer der ubalance i helheden... således at det, vi anså for så vigtigt, til sidst heller ikke kan realiseres, fordi vores generelle situation er blevet påvirket. Det er sandt, at der af og til fremkommer presserende anliggender, som vi bør løse. Men det er klart, at man ikke kan blive ved med at tilsidesætte andre ting, som medvirker til plejen af den generelle situation, vi lever i.

At fastlægge prioriteter og udføre aktiviteten med en passende proportion er et åbenlyst skridt fremad i retning mod sammenhængen.

12. Passende handlinger som et skridt mod sammenhængen

Der eksisterer en daglig rutine givet af tidsskemaerne, de personlige behov og vore omgivers virke. Imidlertid er der inden for disse linier en dynamik og rigdom af begivenheder, som overfladiske personer ikke forstår at værdsætte. Der er dem, som forveksler deres liv med deres rutiner, men således er det absolut ikke, da de ret hyppigt må vælge inden for de betingelser, som omgivelserne udsætter dem for. Ganske vist lever vi med vanskeligheder og modsætninger, men det vil ikke være passende at sammenblende disse termer. Ved »vanskeligheder« forstår vi de forstyrrelser og forhindringer, som vi står over for. De er ikke enormt alvorlige, men det er klart, at hvis de er talrige og gentagne, forøger de vor irritation og træthed. Sandt nok er vi i stand til at overvinde dem; de forudbestemmer ikke vort livs retning, de forhindrer ikke, at vi fører et projekt ud i livet; de er forhindringer på den vej, som fører fra den mindre fysiske vanskelighed til problemer, hvor vi er på grænsen til at miste retningen. Vanskelighederne har en vigtig graduering, men de forbliver på en grænse, som ikke forhindrer een i at gå frem. Anderledes forholder det sig med det, som vi kalder for »modsætninger«. Når vores projekt ikke kan føres ud i livet, når hændelserne lancerer os i en retning modsat af den ønskede, når vi befinder os i en ond cirkel, som vi ikke kan bryde, når vi slet ikke kan give vort liv retning, er vi grebet af modsætningen. Modsætningen er en slags vending af livets strøm, som får os til at gå tilbage uden håb. Vi beskriver tilfældet, hvor usammenhængen viser sig med størst barskhed.

I modsætningen er der modsætning imellem det, vi tænker og det vi føler og gør. Men alt er ikke tabt, der er altid mulighed for at give livet retning, men det er nødvendigt at vide, *hvornår* man skal gøre det.

Om en handling er tilpasset er noget, som vi ikke er opmærksomme på under den daglige rutine, og det forholder sig sådan, fordi mange ting er kodificerede. Men hvad angår de betydningsfulde vanskeligheder og modsætninger, kunne de beslutninger, som vi træffer, forværre situationen betragteligt. Generelt sagt bør vi trække os tilbage over for en stor kraft og gå beslutsomt frem, når denne kraft svækkes. Der er en stor forskel imellem den frygtssomme, der viger tilbage eller forholder sig ubevægelig over for enhver vanskelighed, og ham, der handler uden at lade sig slå ud af vanskelighederne, idet han, netop ved at gå fremad, kan overvinde dem. Det forekommer til tider, at det ikke er muligt at gå frem, fordi der opstår et problem, som overstiger vores kræfter, og at gå løs på dette uden at foretage en beregning fører os til en katastrofe. Det store problem, som vi står over for, kan også være dynamisk, og kræfternes forhold forandres, enten fordi vi vokser i indflydelse, eller fordi dens indflydelse formindskes. Når det tidligere forhold er brudt, er tidspunktet inde til at fortsætte med beslutsomhed, da ubeslutsomhed eller en tilsidesættelse på ny vil ændre faktorerne.

Udførelsen af den tilpassede handling er det bedste redskab til at skabe forandringer i retningen.

13. Den voksende tilpasning som et skridt mod sammenhængen

Lad os betragte temaet om retningen, om den sammenhæng, vi ønsker at opnå. At vi tilpasser os til visse situationer har at gøre med dette forslag, fordi at tilpasse os det, som fører os i modsat retning af sammenhængen er meget usammenhængende. Opportunisterne lider af en stor snæversynethed, hvad angår dette tema. De mener, at den bedste måde at leve på er accepten af alt, det er tilpasningen til alt; de mener, at accepten af alt, så længe det kommer fra dem, der har magten, er en stor tilpasning, men det er klart, at deres afhængige liv er meget fjernt fra det, vi forstår som sammenhæng.

Vi skelner mellem en *manglende tilpasning*, som forhindrer os i at forøge vores indflydelse; en *faldende tilpasning*, som efterlader os til en accept af de etablerede betingelser, og en *voksende tilpasning*, som vil få vores indflydelse til at vokse i retning af de forslag, der er blevet omtalt.

Hvis tilpasningen er voksende, forøger den vores indflydelse på omgivelserne, i en sammenhængende retning.

Sammendrag

1. Der er en hastig forandring i verden, som drives frem af den teknologiske revolution, der støder sammen med de etablerede strukturer, og med samfundenes og individernes dannelse og livsvaner.

2. Denne forskydning skaber stadigt større kriser på alle områder, og der er ingen grund til at antage, at den holder op, tværtimod er tendensen at den øges.

3. Det uventede ved begivenhederne gør det umuligt at forudsige den fremtidige retning af begivenhederne, personerne der omgiver os, og endeligt vores eget liv.

4. Mange af de ting, vi tænkte og troede, duer ikke længere. Der kan heller ikke ses løsninger kommende fra et samfund, nogle institutioner eller nogle individer, der alle er ramt af den samme krise.

5. Hvis vi beslutter at arbejde for at gøre front mod disse problemer, må vi give retning til vores liv ved at søge sammenhæng imellem det, vi tænker, føler og gør. Da vi ikke er isolerede, bør denne sammenhæng nå til relationen med andre, idet vi behandler dem på den samme måde, vi ønsker for os selv. Disse to målsætninger kan ikke være strengt opfyldte, men de udgør den retning, som vi behøver, frem for alt hvis vi bruger dem som vedvarende holdepunkter og uddyber dem.

Vi lever i umiddelbar relation med andre, og det er i disse omgivelser, vi bør handle for at give en gunstig retning til vores situation. Dette er ikke et psykologisk spørgsmål, et spørgsmål der kan ordnes isoleret inde i individernes hoveder; dette er et tema med forbindelse til den situation, hvori man lever.

7. Ved at være konsekvente med de målsætninger, som vi forsøger at føre ud i livet, vil vi nå til den konklusion, at det positive for os og vore omgivelser bør udvides til hele samfundet. Sammen med andre, der er enige i den samme retning, vil vi igangsætte de mest egnede midler, for at en ny solidaritet kan finde sin kurs. Derfor vil vi, selv ved at handle så specifikt i vore nærmeste omgivelser, ikke miste synet af en global situation, der påvirker alle mennesker, og som kræver vores hjælp, således som vi behøver de andres hjælp.

8. De uventede forandringer fører os til seriøst at forelægge nødvendigheden af at give retning til vort liv.

9. Sammenhængen begynder og ender ikke i een selv, men er i relation til ens omgivelser, til andre personer. Solidariteten er et aspekt af den personlige sammenhæng.

10. Proportionen i handlingerne består i at fastlægge livsprioriteter, operere på basis af disse og undgå, at de kommer i uligevægt.

11. Den tilpassede handling er at trække sig tilbage over for en stor kraft og gå beslutsomt frem, når denne svækkes. Denne ide, er vigtig for at kunne skabe forandringer i livsretningen, hvis vi er underlagt modsætningen.

12. En manglende tilpasning til omgivelserne, hvor vi ikke kan forandre noget, er lige så upassende som den faldende tilpasning, hvor vi begrænser os til at acceptere de etablerede betingelser. En voksende tilpasning består i en forøgelse af vores indflydelse i omgivelserne i en sammenhængende retning.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Fjerde brev til mine venner

19. december 1991

Kære venner:

I tidligere breve fortalte jeg min mening om samfundets globale situation, de menneskelige grupper og individerne i denne tid af forandring og tab af holdepunkter, som vi lever i. Jeg kritiserede visse negative tendenser i begivenhedernes udvikling og fremhævede de mest kendte holdninger hos dem, der forsøger at give respons til øjeblikkets presserende sager. Det er klart, at alle disse skøn, godt eller dårligt formulerede, svarer til mit særlige synspunkt. Dette er igen indrammet i et sæt af ideer, der tjener dets basis. Det er sikkert derfor, jeg har modtaget forslag, hvori jeg tilskyndes til at tydeliggøre, »hvorfra« jeg foretager min kritik og udvikler mine ideer. Når alt kommer til alt, kan der siges en hvilken som helst ting med enten meget eller lidt originalitet. På samme måde som det forekommer med de indfald, som vi får til daglig, og som vi ikke forsøger at retfærdiggøre. Disse indfald kan i dag være af een type og i morgen af den modsatte type, uden at betyde andet end de dagligdags banale vurderinger. Generelt tror vi derfor for hver dag mindre på de andres og vore egne meninger, idet vi tager det for givet, at det drejer sig om konjunkturelle vurderinger, der kan skifte på få timer, ligesom det sker med kurserne på børsen. Og hvis der i meningene er noget med større vedvarende, er det i hvert fald det, der er gjort anerkendt af moden, som derpå bliver udskiftet med den efterfølgende mode. Jeg er ikke i gang med at forsvare immobilismen (ubevægeligheden) indenfor meningernes område, derimod fremhæver jeg manglen på fasthed i disse. Fordi det ville i sandhed være meget interessant, hvis forandringen skete på basis af en indre logik og ikke ud fra, hvordan omflakkende vinde blæser. Men hvem kan udholde indre logikker i en tid, hvor alle kæmper for at holde sig oven vande! I dette øjeblik, mens jeg skriver, kan jeg se, at det førnævnte ikke kan trænge ind i hovedet på visse læsere, fordi de endnu ikke vil være stødt på de tre mulige koder, krævet af dem:

1. at det, der bliver forklaret, kan tjene til deres underholdning eller,
2. at det straks viser dem, hvordan de kan anvende det til at tjene penge; eller
- 3 at det falder sammen med det, der er gjort anerkendt af moden.

Jeg er sikker på, at denne snak, som begyndte med »kære venner«, allerede nu har efterladt dem totalt forvirrede, som var det sanskrit, vi skrev. Imidlertid ser man tydeligt, hvordan de selv samme personer forstår vanskelige ting, der går fra de mest komplicerede bankoperationer til glæderne ved den administrative Edb-teknik. For dem er det umuligt at forstå, at vi taler om meningene, om synspunkterne og om de ideer, de er baseret på; at vi taler om umuligheden af at blive forstået selv i de mest simple ting, hvis de ikke stemmer overens med deres kompulsioner og med det landskab, som de har dannet gennem deres opdragelse. Sådan står det til!

Med det foregående afklaret vil jeg i dette brev forsøge at sammenfatte de ideer, der ligger til grund for mine meninger, min kritik og mine forslag, idet jeg vil være særligt omhyggelig med ikke at gå ud over formen i reklameslogans. Fordi de organiserede ideer er, som den kloge, specialiserede journalistik forklarer, »ideologier«, og disse er, ligesom doktrinerne, redskaber til hjernevask brugt af dem, der modsætter sig meningernes frihandel og meningernes »sociale markedskonometri«. Når vi i dag skal svare på kravene fra postmodernismen, dvs. på kravene fra *haut-couture* (aftenkjoler, butterfly, skulderpuder, kondisko, opsmøget jakke); fra den ikke-konstruktive arkitektur og fra den ustrukturerede dekoration, bliver det krævet af os, at brikkerne i denne redegørelse ikke må passe helt

sammen. Vi må heller ikke glemme, at kritikken af sproget også baseres på en afvisning af det systematiske, det strukturelle og det procesmæssige!... Det er klart, at alt dette passer til den dominerende ideologi fra The Company, som afskyr historien og ideerne, i hvis udformning de ikke deltog, og hvori de ikke har kunnet investere en stor procentdel af deres aktier.

Spøg til side, lad os nu begynde med inventarlisten over vores ideer, i det mindste dem, vi anser for mest betydningsfulde. Jeg bør understrege, at en stor del af disse blev præsenteret i foredraget, som jeg holdt i Santiago Chile den 23. Maj 1991.

1. Vore ideers udspring

Vores grundopfattelse påbegyndes ikke, ved at man bekender sig til generaliseringer, men derimod ved at studere det særegne ved det menneskelige liv; det særegne ved eksistensen; det særegne ved det personlige register af at tænke, at føle og at handle. Dette indledende standpunkt gør vores grundopfattelse uforenelig med ethvert system, der udspringer fra »ideen«, fra »materien«, fra det »ubevidste«, fra »viljen«, fra »samfundet« osv. Hvis en eller anden bekender sig til eller afviser en hvilken som helst grundopfattelse, uanset hvor logisk eller ekstravagant den end måtte være, vil det altid være ham selv, der er på spil, idet han bekender sig til eller afviser; ikke samfundet, det ubevidste eller materien.

Lad os da tale om det menneskelige liv. Når jeg iagttager mig selv, ikke ud fra det fysiologiske synspunkt, men ud fra det eksistentielle, finder jeg mig placeret i en given verden, der hverken er opbygget eller valgt af mig. Jeg befinder mig i situation, hvad angår fænomener, der, idet de starter med min egen krop, er uundgåelige.

Kroppen, som på fundamental vis udgør min eksistens, er desuden et fænomen, der er homogent med den naturlige verden, hvori den virker, ligesom verden også virker på den. Men der er for mig væsentlige forskelle imellem kroppens natur og resten af fænomenerne, som er:

1. Det umiddelbare register, jeg besidder af den; 2. Det register, jeg igennem den har af de ydre fænomener; 3. Rådigheden over nogle af dens operationer takket være min umiddelbare hensigt.

2. Menneskets natur, hensigt og åbning

Men det sker, at verden fremstiller sig for mig, ikke blot som en sammenhobning af naturlige objekter, men derimod som en sammenknytning af mennesker, objekter og tegn, produceret eller omformet af mennesker. Hensigten, som jeg bemærker i mig, forekommer som et fundamentalt fortolkende element af de andres adfærdsmønstre, og ligesom jeg sammensætter den sociale verden gennem forståelsen af hensigter, er jeg sammensat af den. Selvfølgelig taler vi om hensigter, der kommer til udtryk i den kropslige handling. Det er takket være de kropslige udtryk eller opfattelsen af situationen, som den anden befinder sig i, at jeg kan forstå hans betydninger, hans hensigt. Endvidere viser de naturlige og menneskelige objekter sig for mig enten som behagelige eller smertefulde, og jeg forsøger at placere mig over for dem, ved at ændre min situation.

Således er jeg ikke tillukket over for den verden, som består af det naturlige og de andre mennesker; nej, det kendetegnende for mig er netop »åbningen«. Min bevidsthed er blevet dannet tværsubjektivt: Den bruger koder for ræsonnement, følelsesmæssige modeller, handlingsskemaer, som jeg registrerer som »mine«, men som jeg også genkender i andre. Og i hvert fald er min krop åben over for verden, for så vidt at jeg opfatter den og virker på den. Den naturlige verden forekommer mig uden hensigt, til forskel fra den menneskelige verden. Selvfølgelig kan jeg forestille mig, at stenene, planterne og stjernerne er i besiddelse af en hensigt, men jeg ser ikke, hvordan jeg kommer til en effektiv dialog med dem. Selv de dyr, hvori jeg til tider opfanger en gnist af intelligensen, forekommer mig uigennemtrængelige og i langsom forandring indefra af deres natur. Jeg ser fuldstændigt strukturerede samfund af insekter og overlegne pattedyr, der anvender tekniske elementer, men kun således at de gentager deres koder i langsom genetisk forandring, som om de altid var de første repræsentanter for deres art. Og når jeg konstaterer de gode egenskaber ved de planter og dyr, som er blevet ændret og dresseret af mennesket, ser jeg menneskets hensigt åbne sig vej frem og menneskeliggøre verden.

3. Menneskets sociale og historiske åbning

Definitionen af mennesket pga. dets sociabilitet (anlæg for samfundsliv og selskabelighed) er mig utilstrækkelig, da dette ikke er forskelligt fra talrige andre arter; heller ikke dets arbejdsstyrke er det karakteristisk, sammenholdt med den for meget kraftigere dyr; og heller ikke sproget definerer det væsentlige ved mennesket, for vi kender til koder og kommunikationsformer imellem forskellige dyr. Til gengæld opdager jeg, idet hvert nyt menneske møder en verden, forandret af andre, og dannes af denne verden af hensigter, menneskets evne til akkumulering og indlemmelse af det tidsmæssige; jeg opdager dets historisk-sociale dimension, ikke kun dets sociale. Når tingene ses på den måde, kan jeg forsøge mig på en definition, idet jeg siger: Mennesket er det historiske væsen, hvis sociale handlingsform ændrer dets egen natur. Hvis jeg godtager det ovenstående, må jeg acceptere, at dette væsen kan forandre sin fysiske beskaffenhed hensigtsmæssigt. Og det er allerede ved at ske. Det begyndte med anvendelsen af instrumenter, der anbragt foran dets krop som ydre »proteser«, tillod mennesket at forlænge sin hånd, at perfektionere sine sanser og at forøge sin arbejdsstyrke og kvalitet. Det var ikke fra naturen udstyret til de flydende og luftmæssige omgivelser, men skabte imidlertid betingelser for at bevæge sig i disse, indtil det begyndte at udvandre fra sine naturlige omgivelser, planeten Jorden. I dag er det ydermere i gang med at gå ind i sin egen krop, idet det udskifter sine organer; det er i gang med at gribe ind i sin hjerne kemi; det er i gang med at befrugte via reagensglas og manipulere med sine gener.

Hvis man med ideen om »natur« har ønsket at markere det vedvarende, er en sådan ide i dag upassende, endog hvis man ønskede at tilskrive den det mest objektbetonede ved mennesket, dvs. dets krop. Og når der tales om en »naturlig moral«, en »naturlig ret« eller »naturlige institutioner«, finder vi modsat, at alt på dette område er historisk-socialt, og at intet her eksisterer pga. natur.

4. Menneskets forandrende handling

Tilgrænsende til opfattelsen af den menneskelige natur har der virket en anden, der talte til os om bevidsthedens passivitet. Denne ideologi betragtede mennesket som et væsen, der handlede i respons på stimuli fra den naturlige verden. Det, der startede som grov sensualisme (den anskuelse, at al erkendelse opstår gennem sanseindtryk), blev lidt efter lidt erstattet af historistiske strømninger, der i sig bibeholdt den samme ide omkring passiviteten. Og selv når de gav forret til aktiviteten og omdannelsen af verden, fremfor fortolkningen af deres handlinger, opfattede de denne aktivitet som resultat af ydre betingelser for bevidstheden.

Men disse gamle fordomme om den menneskelige natur og om bevidsthedens passivitet påtvinges i dag i form af nyevolutionisme, med kriterier såsom den naturlige udvælgelse, der opstår i kampen om den bedst egnedes overlevelse. En sådan zoologisk opfattelse, i sin nyeste udgave, vil, når den overføres på den menneskelige verden, forsøge at overvinde tidligere race- eller klassemæssige dialektiker med en dialektik fastlagt ud fra de »naturlige« økonomiske love, som vil selvregulere al samfundsmæssig aktivitet. Således bliver mennesket, endnu engang, underkuet og gjort til objekt.

Vi har omtalt grundopfattelserne, der, for at forklare mennesket, starter ud fra teoretiske generaliteter og fastholder eksistensen af en menneskelig natur og en passiv bevidsthed. I modsat forstand fastholder vi nødvendigheden af at starte ud fra det særegne ved mennesket; vi fastholder det historisk-socialt og ikke-naturlige fænomen ved mennesket, og ligeledes hævder vi, at aktiviteten fra dets bevidsthed er forandrende af verden, i overensstemmelse med dets hensigt. Vi ser dets liv i situation og dets krop som naturligt objekt, der opfattes umiddelbart og ligeledes umiddelbart underlægges talrige diktater fra dets hensigt. Derfor trænger de følgende spørgsmål sig på: På hvilken måde er bevidstheden aktiv, dvs. på hvilken måde kan den pålægge sin hensigt over kroppen og gennem den forandre verden? For det andet, på hvilken måde er den menneskelige beskaffenhed historisk-social? Disse spørgsmål må besvares ud fra det særegne ved eksistensen for ikke at falde tilbage til teoretiske generaliteter, ud fra hvilke der så opstår et system af fortolkning. Således må det, for at svare på det første spørgsmål, med umiddelbar øjensynlighed opfattes, hvordan hensigten virker over kroppen, og for at svare på det andet må man tage udgangspunkt i øjensynligheden af det tidsmæssige og af tværsubjektiviteten i mennesket og ikke i historiens og samfundets generelle love.

I vores værk, *Bidrag til tanken*, prøves der på at give præcist svar på disse to spørgsmål. I det første essay i *Bidrag til tanken* studeres den funktion, som opfyldes af billedet i bevidstheden, idet dets evne til at bevæge kroppen i rummet fremhæves. I det andet essay i samme bog studeres temaet om historiciteten (et fænomens plads i den sociale formation, i dets historiske betingethed) og sociabiliteten. Det specifikke ved disse temaer fjerner os for meget fra det herværende brev, derfor henviser vi til det nævnte materiale.

5. Overvindelsen af smerten og lidelsen som grundlæggende livsprojekter

I *Bidrag til tanken* har vi sagt, at den menneskelige krops naturlige bestemmelse er verden, og det er nok at se på dens bygning for at bekræftige dette udsagn. Dens sanser og dens apparater til fordøjelse, bevægelse, forering osv. er fra naturens side opbygget til at være i verden, men derudover lancerer billedet gennem kroppen sin forandrende ladning; det gør det ikke for at kopiere verden, for at være en afspejling af den givne situation, men tværtimod for at ændre den forud givne situation. I dette hændelsesforløb er objekterne begrænsninger eller udvidelser af de kropslige muligheder. De andre kroppe synes som mangedoblinger af disse muligheder, såfremt de er styrede af hensigter, der erkendes som svarende til dem, der styrer ens egen krop. Hvorfor skulle mennesket have behov for at forandre verden og at forandre sig selv? Pga. den situation af endelighed og tids- og rummæssig mangel, hvori det befinder sig, og som det registrerer som fysisk smerte eller mental lidelse. Overvindelsen af smerten er altså ikke bare en dyrisk respons, men en tidsmæssig udformning, hvor fremtiden er det primære og bliver til en fundamental impuls for livet, selv om dette liv ikke befinder sig i et presserende givet øjeblik. Derfor, bortset fra den umiddelbare, refleksbetonede og naturlige respons, er den udskudte respons, der gives for at undgå smerten, ansporet af den psykologiske lidelse over for faren. Den er endvidere forestillet som fremtidig mulighed eller nutidig situation, hvor smerten er tilstede i andre mennesker. Overvindelsen af smerten synes således som et grundlæggende projekt, der leder til handling. Det er dette, som har muliggjort kommunikationen mellem kroppe og forskellige hensigter i det, som vi kalder den »den sociale sammensætning«. Den sociale sammensætning er lige så historisk som det menneskelige liv, den er dannende for det menneskelige liv. Dens forandring er vedvarende, men på en anderledes måde end den for naturen, fordi forandringer i denne ikke sker takket være hensigter.

6. Forestilling, overbevisning, blik og landskab

En hvilken som helst dag træder jeg ind i mit værelse og opfatter vinduet, jeg genkender det, det er mig bekendt: jeg har en ny perception (sanseopfattelse) af det, men desuden indvirker gamle perceptioner, der, omdannet til billeder, er fastholdt i min hukommelse. Imidlertid iagttager jeg, at der i et hjørne af ruden er en revne... »det var her ikke«, siger jeg til mig selv, idet jeg sammenholder den nye perception med det, jeg har fastholdt af tidligere perceptioner; desuden oplever jeg en slags overraskelse. Vinduet fra tidligere handlinger (perceptioner) er blevet fastholdt i mig, ikke passivt som et fotografi, men derimod virkende, som billederne er virkende. Det fastholdte indvirker på det, jeg opfatter, selv om dets dannelse hører til i fortiden. Det drejer sig om en fortid, der altid er aktualiseret, altid tilstedeværende. Før jeg trådte ind i mit værelse regnede jeg med, jeg tog det for givet, at vinduet burde være der i perfekt orden; det er ikke sådan, at jeg gik og tænkte over det, men jeg regnede ganske enkelt med det. Vinduet specielt var ikke nærværende i mine tanker i dette øjeblik, men det var mednærværende, det var inden for horisonten af objekter indeholdt i mit værelse. Det er takket være mednærværelsen, og at det fastholdte aktualiseres og overlægges perceptionen, at bevidstheden uddrager mere end det, den opfatter. I dette fænomen finder vi den mest elementære virkemåde for overbevisningen. I eksemplet er det, som jeg sagde til mig selv: »Jeg troede, at vinduet var i perfekt orden.« Hvis der, da jeg trådte ind i mit værelse, forekom fænomener særegne for et anderledes område af objekter, f.eks. en speedbåd eller en kamel, ville en sådan surrealistisk situation virke utrolig på mig. Ikke fordi disse objekter ikke findes, men fordi deres placering ville være uden for det mednærværendes felt, uden for det landskab, som jeg har dannet mig, og som virker i mig, idet det lægger sig over enhver ting, som jeg opfatter.

Nuvel, i et hvilket som helst nutidigt øjeblik af min bevidsthed kan jeg iagttage sammenkrydsningen af erindringer og forestillinger om fremtiden, der virker på en mednærværende måde og i struktur. Det mednærværende øjeblik udformes i min bevidsthed som et tidsmæssigt aktivt felt, bestående af tre forskellige tider. Tingene her er meget forskellige fra dem, der sker i kalenderens tid, hvor dagen i dag hverken er berørt af den fra i går eller den fra i morgen. I kalenderen og på uret adskiller »nu« sig fra »ikke længere« og fra »stadig væk ikke«, og desuden er begivenhederne ordnet side om side med hinanden i lineær rækkefølge, og jeg kan ikke hævde, at dette er en struktur, men derimod en gruppering inden for en total række, som jeg kalder »kalender«. Men lad os vende tilbage til dette, når vi overvejer temaet om historiciteten og om det tidsmæssige. Men lad os nu fortsætte med det før omtalte, hvad angår det, at bevidstheden uddrager mere end det, den opfatter; pga. det, der hele tiden kommer fra fortiden, i form af fastholdt erindring, og som lægger sig over den nutidige perception. I ethvert blik, som jeg kaster mod et objekt, ser jeg noget forvrænget i det. Dette fastslår vi ikke i den forstand, der er forklaret af den moderne fysik, som klart giver udtryk for vores manglende evne til at opspore atomet og de bølgelængder, der befinder sig over og under vores perceptionstærskel; dette siger vi med henvisning til den overlæggelse, som billederne fra erindringerne og fremtidsforestillingerne gør i forhold til perceptionen. Når jeg således oplever en smuk solnedgang på landet, er det naturlige landskab ikke forudbestemt i sig selv, men jeg forudbestemmer det, jeg udformer det ud fra et æstetisk ideal, som jeg holder af. Og denne specielle fred, som jeg oplever, bibringer mig illusionen af passivt at betragte, når jeg i virkeligheden er i gang med aktivt at påføre talrige indhold, der lægger sig over det

simple naturlige objekt. Og det førnævnte gælder ikke kun for dette eksempel men for ethvert blik, som jeg kaster mod virkeligheden.

7. Generationerne og de historiske øjeblikke

Den sociale organisering fortsættes og udbredes, men dette kan ikke blot ske pga. tilstedeværelsen af sociale objekter, som er blevet produceret i fortiden, og som anvendes til at leve i nutiden og til at projicere sig mod fremtiden. En sådan mekanik er alt for elementær til at kunne forklare civilisationsprocessen. Kontinuiteten er givet af de menneskelige generationer, der ikke er anbragt side om side, men sameksisterer og derved påvirker og forandrer hinanden gensidigt. Disse generationer, der muliggør kontinuitet og udvikling, er dynamiske strukturer, de er den sociale tid i bevægelse, uden hvilken civilisationen vil falde tilbage til en naturlig tilstand og miste sin samfundsmæssige egenskab. På den anden side sker det, at der i ethvert historisk øjeblik sameksisterer generationer med forskelligt tidsmæssigt niveau, med forskellige erindringer og fremtidsforestillinger, hvilket danner forskellige situationslandskaber og overbevisninger. Børnenes og de gamles krop og adfærdsmønster angiver for den aktive generation en tilstedeværelse af det, der kommer, og det, der er på vej væk. For yderlighederne i denne tredobbelte relation bekræftes igen også placeringer af tidsmæssige yderligheder. Men dette forbliver ikke altid sådan, fordi, almindeligvis de aktive generationer ældes, og de gamle dør, forandrer børnene sig og begynder at besætte aktive stillinger. I mellemtiden gensammensætter nye fødsler uafbrudt samfundet. Når den evige tidsstrøm gennem en abstraktion »standsес«, kan vi tale om »historisk øjeblik«, hvori alle dem, der er placeret i det samme sociale scenari, kan betragtes som »samtidige«, dvs. de lever inden for den samme tid; men vi kan se, at de ikke er jævnaldrende, at de ikke har den samme alder og den samme indre tidsmæssighed, hvad angår dannelseslandskaber, hvad angår nuværende situation og projekt. I virkeligheden fremstår en generationel dialektik mellem de mest tilgrænsende »lag«, som forsøger at sætte sig på den centrale aktivitet og den sociale nutid i overensstemmelse med deres interesser og overbevisninger. Det er den indre sociale tidsmæssighed, der strukturelt forklarer det historiske forløb, hvori forskellige generationelle akkumulationer påvirker hinanden gensidigt, og ikke en efterfølgelse af fænomener, lineært placeret side om side, som i kalendertiden, sådan som nogle af historiens filosofier har forklaret os.

Indrettet socialt i en historisk verden, hvori jeg efterhånden danner mit landskab, fortolker jeg det, jeg kaster mit blik hen imod. Der er mit personlige landskab, men der er også et kollektivt landskab, som i det øjeblik svarer til store samfundsmæssige grupper. Som vi sagde før: i en bestemt nutid sameksisterer forskellige generationer. Som groft eksempel lever der på et tidspunkt både dem, der er født før transistorradioen og dem, der er født i computertidsalderen. Talrige dannelser adskiller de to gruppers erfaringer fra hinanden, ikke blot i deres måde at handle på, men også i deres måde at tænke og føle på... Desuden det, der i den sociale relationsform og i produktionsformen fungerede i een epoke, holder enten langsomt eller nogen gange på en brat måde op med at fungere. Man forventede et resultat i fremtiden, og denne fremtid er kommet, men tingene blev ikke på den måde, som de var planlagt. Hverken handlingen, følsomheden eller ideologien fra dengang falder sammen med det nye landskab, som efterhånden påtvinges socialt.

8. Volden, staten og magtkoncentrationen

Pga. sin åbning og frihed til at vælge mellem situationer, udsætte responser og forestille sig sin fremtid, kan mennesket fornægte sig selv, fornægte dele af sin krop, fornægte den fuldstændigt som ved selvmord eller fornægte andre. Det er denne frihed, der har gjort det muligt for nogle få uberettiget at tilegne sig den sociale helhed. Med andre ord at fornægte andres frihed og hensigtsmæssighed, ved at fornægte dem til protese, til redskaber for deres hensigter. Her er roden til diskriminationen, hvis metodologi er den fysiske, økonomiske, racemæssige og religiøse vold. Volden kan rodfæstes og fastholdes takket være styringen af apparatet til social regulering og kontrol, som er: staten. Som konsekvens behøver den sociale organisering en overordnet koordinering, som skal være fri for enhver magtkoncentration, uanset om den er privat eller statsmæssig. Når man forstiller, at privatiseringen på alle de økonomiske områder gør samfundet fri for den statslige magt, skjuler man, at det egentlige problem ligger i det monopol eller oligopol som overfører magten fra statslige hænder til overstatslige hænder, der ikke længere er styret af et bureaukratisk mindretal, men af det særlige mindretal, der forøger koncentrationsprocessen. De forskellige samfundsmæssige strukturer, fra de mest primitive til de mest sofistikerede, er tilbøjelige til en gradvis koncentration, indtil de lammes, og etappen af opløsning begynder, hvorfra nye omorganiseringsprocesser starter på et højere niveau end tidligere. Fra starten af historien sigter samfundet mod globaliseringen, og således vil man nå en epoke af maksimal uberettiget magtkoncentration med karakter af et verdensomspændende imperium, uden mulighed for yderligere ekspansion. Kollapsen af det globale system vil ske pga. logikken i ethvert lukket systems strukturelle dynamik, hvori der nødvendigvis vil være en tilbøjelighed til forøgelse af uordenen. Men på samme måde som strukturernes proces retter sig mod globaliseringen, retter menneskeliggørelsens proces sig mod menneskets åbning, mod overvindelsen af staten og overstaten; den retter sig mod decentraliseringen og spredningen til gunst for en overordnet koordinering mellem selvstændige samfundsmæssige særenheder. At alt skulle slutte med kaos og en genopstart af civilisationen, eller at der startes en etape af fremadskridende menneskeliggørelse, vil ikke afhænge af ubønhørlige mekaniske planer, men derimod af individernes og folkeslagenes hensigt, af deres forpligtelse med verdensforandringen og af en frihedsetik, som per definition ikke vil kunne være påtvunget. Og der må stræbes efter, ikke et formelt demokrati styret af særinteresser, som det har været indtil nu, men derimod et reelt demokrati, hvor den direkte deltagelse kan virkeliggøres øjeblikkeligt takket være kommunikationsteknologien, som den dag i dag er i stand til at klare det.

9. Den menneskelige proces

De, der har fornødt det menneskelige i andre, har med dette nødvendigvis frembragt ny smerte og lidelse, hvorved den gamle kamp imod naturen i dag genoptages inden for samfundet, hvor kampen nu står imellem dem, der ønsker at »naturliggøre« andre, samfundet og historien, og på den anden side de undertrykte, der har behov for at menneskeliggøre sig selv ved at menneskeliggøre verden. Derfor er det at menneskeliggøre det samme som at bryde ud af tingslignelsen (dvs. at gøre noget til objekt) for at bekræftige ethvert menneskes hensigt og fremtidens forrang i forhold til den nuværende situation. Det er billedet og forestillingen af en mulig og bedre fremtid, som tillader ændringen af nutiden, og som muliggør enhver revolution og enhver forandring. Derfor er det ikke nok med presset fra undertrykkende vilkår, for at forandringen sættes i gang, men det er også nødvendigt at indse, at en sådan forandring er mulig, og at den er afhængig af menneskets handling. Denne kamp er ikke mellem mekaniske kræfter, den er heller ikke en naturlig refleks; det er en kamp mellem menneskelige hensigter. Og det er netop dette, der tillader os at tale om undertrykkere og undertrykte, om retfærdige og uretfærdige, om helte og kujoner. Og det er også det eneste, der tillader os meningsfyldt at praktisere den sociale solidaritet og forpligte os med frigørelsen af de diskriminerede, uanset om disse er flertal eller mindretal.

Endeligt findes der mere detaljerede betragtninger omkring volden, staten, institutionerne, loven og religionen i værket, der har titlen *Det menneskelige landskab*, og som er en del af bogen *Gør jorden menneskelig*, hvortil jeg henviser for ikke at overskride grænserne for dette brev.

Hvad angår meningen med menneskets handlinger, tror jeg hverken, at det drejer sig om krampetrækninger uden betydning eller om »ubrugelige lidenskaber«, der munder ud i opløsningens absurditet. Jeg tror, at menneskehedens skæbne er vejledt af hensigten, der åbner sig vej i retning af en *universel menneskelig nation*, idet den gøres mere og mere bevidst i folkeslagene. Ud fra det før kommenterede opstår **øjensynligheden af, at menneskets handling ikke begynder og slutter i en ond cirkel af indesluttethed, og at en person, som ønsker sig et liv med sammenhæng, må åbne sig ved at sprede sin indflydelse hen imod andre mennesker og omgivelser, ikke blot ved at fremføre en grundopfattelse eller nogle ideer, men også ved præcise handlinger, der giver en voksende frihed.**

Godt, mine venner, i det næste brev vil vi forlade disse strengt doktrinære temaer for på ny at behandle den nuværende situation og den personlige handling i den sociale verden.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Femte brev til mine venner

4. juni 1992

Kære venner:

Blandt de mange mennesker, der bekymrer sig om de nuværende begivenheders udvikling, møder jeg tit gamle militante fra progressive partier eller politiske organisationer. Mange af dem er endnu ikke kommet sig over det chok, som faldet af den »realistiske socialisme« gav dem. I hele verden vælger hundredetusinder af aktivister at lukke sig inde i deres dagligdags beskæftigelser, og lader med en sådan holdning forstå, at deres gamle idealer er blevet ophævet. Det, der for mig ikke har betydet andet end endnu en begivenhed i opløsningen af de centraliserede strukturer, og som jeg i øvrigt har ventet på igennem de sidste to årtier, har for dem været en uforudset katastrofe. Dog er dette ikke tidspunktet til at være hovmodig, fordi opløsningen af denne politiske form har skabt en ubalance i kræfternes sammenspil, hvilket giver frit løb for et system, der i sine fremgangsmåder og i sin retning er uhyrligt.

For et par år siden deltog jeg i en demonstration, hvor gamle arbejdere, arbejdermødre med deres børn og mindre grupper af unge løftede deres knyttede næver og nynnede tonerne af deres sang. Stadigvæk sås bannernes blafren, og man hørte ekkoet af de gloriøse kampråb... og da jeg betragtede dette, tænkte jeg, at så megen vilje, vovelighed, tragedie og kraftanstrengelse, bevæget af ægte impulser, fjernede sig ad en tunnel, der førte til den absurde fornægtelse af mulighederne for forandring. Jeg kunne have ønsket mig at deltage i denne bevægende scene med en hyldest til den gamle militantes idealer; den, der uden at tænke på succes, opretholdt sin stolte kampgejst. Alt dette fremkaldte en enorm tvetydighed i mig, og i dag, på afstand, spørger jeg mig selv: Hvad er der sket med så mange gode mennesker, der kæmpede solidarisk, hinsides deres umiddelbare interesser, for en verden, som de troede, var den bedste af verdnerne? Jeg tænker ikke kun på dem, der tilhørte mere eller mindre institutionaliserede politiske partier, men på alle, der valgte at sætte deres liv til tjeneste for en sag, de troede på, var retfærdig. Og selvfølgelig kan jeg hverken måle dem ud fra deres fejl eller slet og ret klassificere dem som tilkendegivere for en politisk filosofi. I dag er det en nødvendighed at genvinde den menneskelige værdi og på ny tilskynde idealer i en mulig retning.

Jeg overvejer igen det, jeg har skrevet indtil nu, og beder om undskyldning fra dem, der, uden at have deltaget i disse tendenser og aktiviteter, føler sig fremmede over for disse temaer. Men også dem vil jeg opfordre til at gøre sig umage for at tage højde for de udviklinger, der påvirker værdierne og idealerne for den menneskelige handling. Om dette handler brevet i dag, en smule hårdt, men med det formål at fjerne den fortabthedsfølelse, der synes at have bemægtiget sig det militante sind.

1. Det vigtigste tema: At vide om man ønsker at leve, og under hvilke betingelser man ønsker at gøre det

Millioner af personer kæmper i dag for at overleve uden at vide, om de i morgen kan overvinde sulten, sygdommen og forladtheden. Deres savn er så store, at hvad som helst, de forsøger for at komme ud af disse problemer, komplicerer deres liv yderligere. Vil de forblive ubevægelige i et slet og ret udsat selvmord? vil de forsøge desperate handlinger? hvilken form for aktivitet, vovelighed eller håb vil de være rede til at stille sig ansigt til ansigt med? Alle de, der, som følge af økonomiske, sociale eller slet og ret personlige årsager, befinder sig i en yderliggående situation, hvad vil de gøre? Det vigtigste tema vil altid bestå i at vide, om man ønsker at leve og under hvilke betingelser.

2. Menneskets frihed – kilde til al mening.

Selv de, der ikke befinder sig i en yderliggående situation, vil sætte spørgsmål ved deres nuværende betingelser og udforme en måde at leve på for fremtiden. Selv den, der foretrækker ikke at tænke over sin situation eller overføre dette ansvar til andre, vælger en livsstil. Friheden til at vælge er således en realitet fra det øjeblik, hvor vi stiller os spørgsmålet om at leve og tænker på de betingelser, vi ønsker at gøre det under. Uanset om vi kæmper for denne fremtid eller ej, vil vores frihed til at vælge altid bestå. Og det er udelukkende dette faktum ved menneskets liv, der kan retfærdiggøre eksistensen af værdierne, af moralen, af rettigheden og af forpligtelsen, samtidig med at det tillader at bestride al politik, al social organisation og enhver livsstil, der indretter sig uden at retfærdiggøre sin mening og uden at retfærdiggøre, hvad de gør godt for det konkrete og nuværende menneske. En hvilken som helst moral, lov eller social opbygning, der udgår fra principper, der foregiver at være nødvendige og at være det menneskelige liv overlegne, anbringer menneskets liv i en situation af tilfældighed og fornægter således dets essentielle frihedsfølelse.

3. Intentionen – handlingens vejleder

Vi bliver født iblandt betingelser, som vi ikke har valgt. Vi har hverken valgt vores krop, de naturlige omgivelser, samfundet eller tiden og rummet, som vi heldigvis eller desværre kom til at få. Fra da af, i et givent øjeblik, regner vi med friheden til at gøre en ende på vort eget liv eller fortsætte med at leve og til at tænke på de betingelser, vi ønsker at gøre det under. Vi kan gøre oprør imod et tyranni og triumfere eller dø under dette foretagende; vi kan kæmpe for en sag eller letteregøre undertrykkelsen; vi kan acceptere en livsmodel eller forsøge at ændre den. Vi kan også tage fejl i vores valg. Vi kan tro, at ved at acceptere alt det etablerede i et samfund, hvor perverst det end måtte være, tilpasser vi os perfekt, og at dette vil byde os de bedste livsvilkår; eller vi kan antage, at ved at sætte spørgsmålstejn ved alt, uden at gøre forskel imellem det vigtige og det sekundære, udvider vi vores frihedsfelt, selv om vor indflydelse til at forandre tingene i virkeligheden formindskes i et fænomen af stigende mangel på tilpasning. Vi kunne endeligt prioritere den handling, der forøger vor indflydelse i en mulig retning og giver mening til vores eksistens. I alle tilfældene er vi nødt til at vælge mellem betingelser, mellem behov, og vi gør det i overensstemmelse med vores hensigt og den livsstil, som vi sætter os for. Det er klart, at selve hensigten undervejs vil kunne ændre sig på så ujævn en vej.

4. Hvad gør vi med vort liv?

Vi kan ikke fremføre dette spørgsmål for os selv abstrakt, men kun i relation til den situation, hvori vi lever, og til de betingelser, vi ønsker at leve under. Til at starte med befinder vi os i et samfund og i forbindelse med andre personer, og vores skæbne er i samspil med deres skæbne. Hvis vi mener, at alt går godt i nutiden, og at den personlige og sociale fremtid, som vi skimter, forekommer passende, er der ikke andet for end at fortsætte fremad, måske med små reformer, men i den samme retning. Hvis vi derimod mener, at vi lever i et voldeligt samfund, ulige og uretfærdigt, ramt af fremadskridende kriser, der har at gøre med en svimlende forandring i verden, så vil vi straks reflektere over behovet for dybe personlige og sociale forandringer.

Den globale krise påvirker os og river os med, vi mister faste holdepunkter, og det bliver mere og mere vanskeligt for os at planlægge vor fremtid. Det mest alvorlige er, at vi ikke kan udføre en sammen hængende handlingsforandring, fordi de gamle former for kamp, vi kendte, er slået fejl, og fordi opløsningen af det sociale væv forhindrer mobiliseringen af vigtige menneskegrupper. Det er klart, at der sker det for os, som der sker for alle personer, der lider under de nuværende vanskeligheder, og som intuitivt fornemmer forværrelsen af tilstandene. Ingen hverken kan eller vil deltage i aktiviteter bestemt til nederlag, og samtidig kan ingen fortsætte sådan. Og det værste er, at med vores inaktivitet er vi i færd med at give frit løb for endnu større uligheder og uretfærdigheder. Former for diskrimination og fornedrelse, som vi anså for overvundne, genopstår med styrke. Hvis desorienteringen og krisen er så stor, hvorfor kunne nye uhyrligheder, hvis hovedrepræsentanter klart siger og dernæst påtvinger, hvad hver og een af os bør gøre, ikke tjene som socialt holdepunkt? Disse primitivismen er i dag mere mulige end nogensinde, fordi deres elementære taleform udbredes med lethed og når selv dem, der befinder sig i yderliggående situation.

Mange folk ved med større eller mindre information, at situationen er kritisk og udtrykker det i vendinger meget tæt på dem, som vi lige har brugt. Imidlertid er det valg, der med stadigt større styrke tages, at lade sig optage af ens eget liv, idet de øvriges vanskeligheder og det, der sker i den sociale sammenhæng, negligeres. I mange tilfælde glæder vi os over de indvendinger, der gøres imod systemet, men vi er meget langt fra at forsøge en forandring af betingelser. Vi ved, at det nuværende demokrati bare er formelt, og at det følger diktaterne fra økonomiske interessegrupper. Alligevel renser vi vores samvittighed under latterlige afstemninger til flertalspartierne, fordi vi er underlagt følgende afpresning: Støt dette system, ellers muliggør du diktaturernes opståen. **Vi tænker ikke engang over, at det at stemme eller opfordre til at stemme på de små partier kan blive til et fænomen, der er interessant for fremtiden, ligesom at støtten til dannelsen af faglige organisationer uden for den etablerede ramme kan blive til en betydningsfuld faktor for sammenføringen.** Vi afviser det rodfæstede arbejde i karreer, i kvarterer, i bydele og i vores umiddelbare omgivelser, fordi vi ser det som noget alt for begrænset. Men alligevel ved vi, at det er der, genopbygningen af det sociale væv begynder under de centraliserede strukturers krise. Vi foretrækker at lægge opmærksomheden på overfladespillet, kuplerne, de indflydelsesrige og meningsdannerne i stedet for at prøve at lytte til befolkningens krav helt fra bunden. Vi protesterer mod den voldsomme virkning fra massemedierne, der er kontrolleret af de økonomiske interessegrupper, i stedet for selv at gå i gang med at udøve indflydelse i de små omgivelser og i enhver revne i det sociale kommunikationsnet. Og hvis vi fortsætter

med at være aktive i en eller anden progressiv politisk organisation, forsøger vi at få fat i en eller anden usammenhængende mediepersonlighed, der kan repræsentere vores strøm, fordi han er mere eller mindre acceptabel for systemets informationsmedier. I grunden sker alt dette for os, fordi vi tror, at vi er besejrede, og at der ikke er andet for os at gøre end i stilhed at pleje vores frustration. Og dette nederlag kalder vi »at hengive sig til sit eget liv«. I mellemtiden opsamler »vores eget liv« modsætninger, og vi er i gang med at miste meningen og evnen til at vælge de betingelser, vi ønsker at leve under. Når alt kommer til alt, fatter vi endnu ikke muligheden for en stor forandrende bevægelse, der giver reference og sammenføjer samfundets mest positive faktorer. Givetvis forhindrer desillusionen os i at se os selv som hovedpersoner i den proces af forandring.

5. De umiddelbare interesser og den moralske bevidsthed

Vi bør vælge de betingelser, som vi ønsker at leve under.

Hvis vi handler imod vores livsprojekt, undgår vi ikke modsætningen, der vil udsætte os for en lang kæde af ulykker. Når vi går i den retning, hvilken bremse vil vi da kunne anvende over for hændelserne i vores eget liv. Udelukkende den bremse, der består af de umiddelbare interesser. Vi kan således forestille os talrige yderligtgående situationer, som vi vil forsøge at komme ud af ved at ofre al værdi og al mening, fordi det vigtigste for os vil være den umiddelbare gevinst. For at undgå besværligheder vil vi forsøge at vige uden om enhver forpligtelse, der bringer os hen imod den yderligtgående situation, imidlertid vil der ske det at de selv samme begivenheder vil bringe os i stillinger, som vi ikke selv vil have valgt. Der kræves ikke nogen speciel skarpsindighed for at forstå, hvad der vil ske med de personer, der er tættest på os, hvis de har den samme holdning. Hvorfor skulle de ikke vælge imod os, hvis de er bevæget af den samme umiddelbarhed? Hvorfor skulle et helt samfund ikke vælge en sådan indstilling? Der ville ikke eksistere grænser for magtmisbruget, og den uberettigede magt ville sejre. Den ville gøre det med åbenlys vold, hvis den mødte modstande, og hvis den ikke gjorde det, ville den nøjes med at overtale os til at acceptere uholdbare værdier, som vi, som retfærdiggørelse ville blive nødt til at tilslutte os. Og så ville vi dybt i vores hjerter opleve livets meningsløshed. Så ville umenneskeliggørelsen af jorden have sejret.

At vælge et livsprojekt iblandt påtvungne betingelser er ophørt med at være en dyrisk refleks og er i stedet blevet til menneskets afgørende karakteristisk. Hvis vi eliminerer dette, som er det, der definerer mennesket, vil vi standse menneskets historie, og vi vil kunne forvente en fremrykning af ødelæggelsen og intetheden for hvert skridt, vi tager. Vi vil kun møde karikaturer af lov, af værdi og af mening. Hvis situationen er sådan, hvad kan vi sætte op imod den generelle neurose og de sociale oversvømmelser, som vi begynder at opleve omkring os?

Hver og een af os skal finde ud af, hvad vi gør med vores liv, men hver enkelt af os bør også huske på, at vores handlinger vil nå ud over os selv, og dette vil være således fra den mindste til den største indflydelsesevne. Forenende handlinger, med mening, eller modstridende handlinger dikteret af umiddelbarheden er unundgåelige i enhver situation, hvor livsretningen forpligtiges.

6. Ofringen af målene til fordel for resultatorienterede konjunkturer.

Enhver person forpligtet med den fælles handling, enhver, der handler sammen med andre for opnåelsen af meningsfulde sociale mål, bør være klar over mange fejl, der i fortiden har ruineret selv de bedste sager. Latterlige Machiavellismer, personfikseringer oven over den aftalte fælles opgave og autoritære holdninger af enhver art fylder historiebøgerne og vores personlige hukommelse.

Med hvilken ret bruges en doktrin, en ideologi, en menneskelig organisation, når de prioriteter, som disse ideer giver udtryk for, forskubbes?

Hvilken ret har vi til at fremlægge et mål og en skæbne for andre, hvis vi derefter placerer en formodet succes eller en formodet konjunktuel nødvendighed som den primære værdi? Hvad skulle forskellen være på det og den pragmatisme, som vi siger, at vi forkaster? Hvor ville sammenhængen imellem det, vi tænker, føler og gør, være henne? **Mange af tidernes iværksættere har udført det grundlæggende moralske bedrageri at præsentere et mobiliserende fremtidsbillede for andre, idet de for sig selv beholdt et billede af umiddelbar succes. Hvis den intention, som man er blevet enige med andre om, opofres, åbnes døren for et hvilket som helst forræderi i kompromis med den side, som man giver sig ud for at bekæmpe. Og i det tilfælde retfærdiggøres en sådan uanstændighed med den formodede »nødvendighed«, som man havde gemt mellem linjerne i den oprindelige fremstilling.** Det skal være klart, at vi ikke er i færd med at tale om ændringen af betingelser eller af taktikker, hvor enhver, der deltager, kan se forbindelsen mellem disse og det mobiliserende mål, man har fremlagt. Vi henviser heller ikke til de fejl, der kan begås i vurderingen af den konkrete udførelse. Vi er i gang med at iagttage den mangel på moral, der fordrejer intentionerne, og over for denne er det højst nødvendigt at være på vagt. Det er vigtigt at være opmærksomme på os selv og klargøre andre, for at de på forhånd ved, at når de bryder deres forpligtelser, bliver vores hænder lige så frie som deres.

Det er rigtigt, at der eksisterer bestemte former for kneb i udnyttelsen af personerne, og at der ikke er en måde, hvorpå der kan laves et komplet katalog. Det er heller ikke sagen, at vi bliver til »moraliske censorer«, for vi ved udmærket, at bag den holdning findes det undertrykkende sind, hvis mål er at sabotere enhver handling, som det ikke kontrollerer. Dette kan kun skabe gensidig mistillid og lamme kampfællerne. Når man for at bedømme vores handlinger lader såkaldte værdier fra andre felter trænge ind i smug, er det godt at huske på, at den »moral« er tvivlsom, og at den ikke falder sammen med vores... hvordan kunne sådanne værdier være iblandt os?

Til sidst er det vigtigt at være opmærksom på den bedrageriske gradualisme, som man plejer at praktisere for enten at forsinke situationer eller for at gøre modstand mod de fremlagte mål. I denne placering befinder alle de sig, der følger os pga. motiver, der er anderledes end dem, de udtrykker. Deres mentale retning er skæv fra begyndelsen af, og den venter kun på en lejlighed til at manifestere sig. I mellemtiden vil den gradvist bruge udtrykkelige eller fordækte koder, der svarer til et dobbeltsproget system. En sådan indstilling falder næsten altid sammen med den holdning, der er hos dem, der i den aktivistiske organisations navn vildleder andre godtroende mennesker og lader ansvaret for deres uhyrligheder hænge på skuldrene af de oprigtige mennesker.

Der er ikke nogen grund til at røre yderligere rundt i det, der i lang tid har været kendt som enhver menneskelig organisations »interne problemer«. Men det har i hvert fald forekommet mig passende at nævne roden til denne konjunktursøgen, der virker i alt dette med at fremlægge en mobiliserende fremtidsvision, mens man for sig selv beholder et billede af umiddelbar succes.

7. Det sekundæres rige

Den nuværende situation er sådan, at anklagere af enhver art og kategori kræver forklaringer, som om de var selvbestaltede dommere, idet de tager det for givet, at man over for dem bør bevise sin egen uskyld. Det interessante ved alt dette er, at deres taktik består i fremhævelsen af det sekundære og som konsekvens heraf tilsløringen af de primære spørgsmål. På en eller anden måde minder denne indstilling om virkemåden i demokratiet i virksomhederne. I virkeligheden diskuterer de ansatte, om skrivebordene på kontorerne skal stå langt fra eller tæt på vinduerne; om der skal anbringes blomster eller behagelige farver, hvilket ikke er dårligt. Senere stemmes der, og ifølge flertallet besluttet skæbnen for møblerne og decorationen, hvilket heller ikke er dårligt. Men når tiden er inde til at diskutere og foreslå en afstemning omkring ledelsen og forretningerne i virksomheden, frembringes der en skrækindjagende stilhed... straks fastfryses demokratiet, fordi i virkeligheden befinder man sig i det sekundæres rige. Det er ikke anderledes med anklagere fra systemet. Pludselig placerer en journalist sig i denne rolle, idet han gør vores smag for visse retter til noget mistænksomt, idet han kræver »forpligtelse« og diskussion om sportslige eller astrologiske spørgsmål, eller om katekismus. Det er klart, at der aldrig mangler en eller anden klodset anklage, som der formodes, at vi bør svare på, og det er ofte, at opstillingen af sammenhænge, brugen af ord ladet med dobbelt betydning og manipuleringen af modstridende billeder indtræffer. Det er godt at huske på, at de, der placerer sig i den modsatte side i forhold til os, har ret til, at vi forklarer dem, hvorfor de ikke har forudsætningerne til at dømme os, og hvorfor vi er i vores fulde ret til at anklage dem. At de i alle fald bør forsvare deres stilling over for vores indvendinger. Det er klart, at udfaldet af dette afhænger af visse betingelser og af modstandernes egenskaber. Men jeg kan ikke undgå at føle indignationens oprør, når jeg ser, hvordan nogle, der har hele retten til at tage initiativet, bøjer hovedet over for så megen mangel på konsistens. Det er også patetisk at se visse ledere på skærmen fyre smarte små ord af og danse som bjørne med programmets studieværtinde eller underkaste sig alle slags ydmygelser, bare de kan få lov til at stå frem i rampelyset. Når man følger disse vidunderlige eksempler, formår mange velmenende mennesker ikke at opfatte, hvordan budskabet blev fordrejet eller erstattet, da tiden var inde til, at det skulle nå et større publikum gennem visse medier. Disse kommentarer fremhæver aspekter fra det sekundæres rige, der virker udsættende på de vigtige temaer og resulterer i misinformering af det publikum, som man ville klargøre. Mærkeligt nok falder mange progressive mennesker i denne fælde uden særlig godt at forstå, hvordan den tilsyneladende reklame, de får, skaber den modsatte effekt. Slutteligt handler det ikke om at efterlade spørgsmål i modstandernes felt, der står til os at forsvare. Enhver kan ende med at indskrænke hele vores indstilling til banaliteter ved f.eks. at påstå, at også de er »humanister«, fordi de bekymrer sig om »det humane«, de er »ikke voldelige«, fordi de er imod krig, de er ikke-diskriminerende, fordi de har en sort ven eller en kommunistisk ven. En anden er grøn, fordi der skal passes på sælerne, der skal passes på parkerne. Men hvis man presser dem, vil de ikke kunne retfærdiggøre noget af det, de siger, og de vil vise deres sande ikkehumanistiske, voldelige, diskriminerende og bedrageriske ansigt. Disse kommentarer i forbindelse med nogle beskrivelser omkring det sekundæres rige bringer jer intet nyt. Men nogle gange kan det godt betale sig at advare distræte militante, der i deres forsøg på at videregive ideerne ikke lægger mærke til det besynderlige terræn, hvori de er blevet spærret inde.

Jeg håber, at I vil kunne bære over med det ubehagelige ved at læse et brev, der ikke handler om jeres problemer og interesser. Jeg håber at kunne fortsætte med vores lille snak i det næste brev.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Sjette brev til mine venner

5. april 1993

Kære venner:

I det første brev udtrykte jeg mig om den situation, vi lever i. Jeg skrev om institutionernes opløsning og om solidaritetens krise. Jeg berørte også nogle punkter omkring de nye former for følsomhed og adfærdsmønstre, der kan anes i den nuværende verden. Desuden skitserede jeg kriterierne for handling. I det andet brev fremlagde jeg faktorerne for forandring i den nuværende verden og de mest sædvanlige indstillinger, som man indtager over for denne forandring. I det tredje brev kommenterede jeg visse karakteristika ved forandringen og krisen i forhold til de umiddelbare omgivelser, som vi lever i. I det fjerde brev forsøgte jeg, som reaktion på nogle af mine brevvenners opfordring, at begrunde de meninger, der var blevet udtrykt i de foregående breve, og jeg forklarede mit syn på de mest generelle spørgsmål om menneskets liv, dets behov og grundlæggende projekter; om den naturlige og samfundsmæssige verden; om magtkoncentrationen, volden og staten. I det femte brev opholdt jeg mig ved menneskets frihed, ved intentionen og ved handlingen. Med det som udgangspunkt gjorde jeg mig nogle overvejelser over den etiske mening i den sociale handlen og militancen, og jeg fremhævede deres mest sædvanlige fejl.

I dag kommer nogle venner tilbage til mig og beder mig om en nærmere definition af den sociale og politiske handlen og disses forandringsmæssige perspektiver. I en sådan situation kunne jeg begrænse mig til at gentage det, der blev sagt i begyndelsen af det første brev: »Jeg har igennem lang tid modtaget korrespondance fra forskellige lande, hvori jeg bliver bedt om forklaring eller uddybning af temaer, der forekommer i mine bøger. Det, der bliver spurgt om, er generelt så konkrete ting som volden, politik, økonomien, økologien, de samfundsmæssige og tværpersnolige relationer. Som det ses, er bekymringerne mange og forskellige, og det er klart, at på disse områder må specialisterne give svarene. Og naturligvis er jeg ikke specialist i alt dette.« Ikke desto mindre gav jeg i de efterfølgende breve nogle kommentarer til de nævnte temaer, men åbenbart uden helt at tilfredsstille de interesserede. Hvordan kan man svare på sådanne spørgsmål i et brevets størrelse og natur? Således har de sat mig i en knibe.

Som vi allesammen ved, deltager jeg i en meningsstrøm, i en bevægelse, der i løbet af tre årtier har skabt talrige organisationer, og som har stillet sig op imod diktaturer og uretfærdigheder af enhver slags. Frem for alt har den konfronteret sig med misinformationen, bagvaskelsen og den overlagte tavshed. Alligevel har bevægelsen spredt sig over hele verden og bibeholdt sin uafhængighed såvel økonomisk som ideologisk. Sandsynligvis ville den, hvis den var faldet for bekvemmeligheden ved en kortsigtet og beskidt spekulation, have kunnet høste anerkendelse og mediedækning. Men dette ville endeligt have fastslået det absurdes triumf og sejren for alt det vi har kæmpet imod. I vores historie er der blod, fængsler, udvisninger og alle slags forfølgelser. Det er nødvendigt at huske dette. Bevægelsen har altid anerkendt den historiske humanisme på grund af dennes understregning af bevidsthedens frihed, kampen mod al formørkning og forsvaret af de højeste menneskelige værdier. Men denne bevægelse har også produceret tilstrækkelige studier og arbejder til at give respons til en epoke, som krisen efterhånden har lagt sig over. Til disse arbejder og studier vil jeg støtte mig og i brevformens udstrækning forklare de grundlæggende temaer og løsninger for nutidens humanister.

Den Humanistiske Bevægelses Dokument

Humanister er kvinder og mænd fra dette århundrede, fra denne tidsalder. De anerkender deres forgængere i den historiske humanisme og er inspireret af forskellige kulturer, ikke blot sådanne som i øjeblikket er dominerende. De er også mænd og kvinder, som er på vej ud af dette århundrede og dette årtusinde og vender ansigtet mod en ny verden.

Humanister føler at deres historie er lang, og at deres fremtid vil blive endnu længere. De tænker på fremtiden og kæmper for at overvinde nutidens almene krise. De er optimister og tror på frihed og socialt fremskridt.

Humanister er internationalister, som stræber efter at bygge en *universel menneskelig nation*. De opfatter den verden de lever i globalt og handler i deres umiddelbare omgivelser. Fremfor en ensartet verden stræber de efter en mangfoldig verden, mangfoldig i etnisk forstand, i sprog og i skikke, mangfoldig i lokalsamfund, regioner og autonome områder, mangfoldig i ideer og ønskemål, mangfoldig i tro, hvad enten den er ateistisk eller religiøs, mangfoldig i arbejdet og mangfoldig i skaberkraften.

Humanister ønsker sig ingen herrer, de ønsker sig ikke ledere eller chefer, og de anser sig heller ikke for at være repræsentanter eller chefer for nogen. Humanister ønsker hverken en centralistisk stat eller nogen overstat i dens sted. Humanister ønsker sig hverken politistyrker eller bevæbnede bander i deres sted.

Men mellem humanisternes stræben og vores verdens aktuelle virkelighed har der rejst sig en mur. Tiden er inde til at rive den ned. For at gøre det er det nødvendigt for humanister verden over at forene sig.

I. Verdenskapitalen

Den store universelle sandhed er: Penge er alt. Penge er regeringen, penge er loven, penge er magt. I grunden er penge et middel til at klare dagen og vejen. Men de er også kunst, filosofi og religion. Intet bliver til uden penge, intet er muligt uden penge. Der findes ingen personlige forhold uden penge. Der er intet privatliv uden penge. Endog fredsommelig ensomhed afhænger af penge.

Men forholdet til denne »universelle sandhed« er selvmodsigende. De fleste mennesker ønsker ikke denne tingenes tilstand. Vi er derfor underkastet pengenes tyranni – et tyranni som ikke er abstrakt, fordi det klart har et navn, repræsentanter, udøvere og fastlagte regler. I dag handler det ikke om feudale økonomiske systemer eller nationale industrier, ikke engang om regionale interesser. I dag handler det om hvorledes disse historiske levn er i stand til at tilpasse sig det internationale finanssystems diktater – en spekulationskapital som koncentrerer i ganske få hænder verden over. Således har selv Staten behov for kreditter og lån for at overleve. Alle tigger om investeringer og presses til at give garantier, således at bankerne i sidste ende træffer alle væsentlige beslutninger. Den tid er på vej hvor endog private

virksomheder, foruden landbruget og byerne, ubestrideligt bliver det internationale banksystems ejendom. Overstatens tidsalder er på vej, en tidsalder hvor den gamle orden må brydes ned.

Samtidig er den traditionelle solidaritet ved at gå i opløsning. Vi er vidne til det sociale mønsters forvitring, mens millioner af forbindelsesløse mennesker eksisterer i ligegyldighed overfor hinanden på trods af deres fælles elendighed. Storkapitalen dominerer ikke blot vores objektivitet gennem sin kontrol med produktionsmidlerne, men også vores subjektivitet gennem sin kontrol med kommunikations- og informationsmedierne. Under disse omstændigheder kan den skalte og valte med vores materielle og sociale ressourcer, gøre naturen uoprettelig skade og i højere og højere grad forkaste mennesket. Til at gøre dette regner storkapitalen med tilstrækkelig teknologi. Og nøjagtig som den har udsuget virksomhederne og regeringerne, har den tømt videnskaben for al mening ved at gøre den til en teknologi til fremme af fattigdom, ødelæggelse og arbejdsløshed.

Humanisterne behøver ikke at overdrive, når de påstår, at verden har den nødvendige teknologi til hurtigt at løse problemerne med beskæftigelse, ernæring, sundhed, boliger og uddannelse over vældige områder af jorden. Hvis denne mulighed ikke udnyttes, er det ganske enkelt fordi storkapitalens uhyrlige spekulation forhindrer det.

Storkapitalen har allerede udtømt mulighederne i markedsøkonomiens epoke og er begyndt på at disciplinere samfundet til at stå ansigt til ansigt med det kaos den selv har frembragt. Det er ikke fornuftens stemmer der dialektisk hæves for at møde dette irrationelle vanvid. Tværtimod føres den sorteste racisme, fundamentalisme og fanatisme til torvs. Og hvis denne nyirrationisme skal vejlede regioner og lokalsamfund, så vil de progressive kræfters handlingsmargin svinde ind dag for dag. På den anden side er der millioner af arbejdere, som allerede har erkendt uvirkeligheden i den centralistiske stat og det kapitalistiske demokratis falske påstande. Arbejdere trodser korrupte fagforeningspampere, ligesom folk er begyndt at nære mistillid til politiske partier og regeringer. Men det er nødvendigt at give disse foreteelser en retning, da de ellers lider skibbrud i spontane handlinger, som ikke rummer sande fremskridt. Det er nødvendigt at skabe en bred debat blandt folk om grundspørgsmålene bag produktionsfaktorerne.

For humanister findes arbejde og kapital som produktionsfaktorer, mens spekulation og åger står for sig. Humanisterne kæmper for fuldkommen at ændre det absurde forhold mellem de to faktorer. Hidtil har det været påtvunget, at profitten hører kapitalisten til, mens arbejderen har ret til sin løn. Denne ulighed berettiges med henvisning til den »risiko« investoren løber...som om alle, der arbejder, ikke risikerer deres nutid og fremtid i opgange og nedgange af arbejdsløshed og krise. Men derudover er det virksomhedernes ledelse og beslutningsdygtighed der står på spil. Profit, som ikke bruges til geninvestering, til vækst eller ny virksomhed, afledes efterhånden til finansiel spekulation. Profit, der ikke skaber nye arbejdspladser, siver ud til finansiel spekulation. Derfor må arbejdernes kræfter rettes imod at tvinge kapitalen til at yde sin maksimale produktivitet. Men det kan ikke ske med mindre ledelse og beslutningsmagt deles. Hvordan undgår man ellers massive fyringer og lukning og tømning af virksomheder? Den største skade gøres gennem metoder som underfinansiering, svigagtige konkurser, forceret gældsætning og kapitalflugt – ikke gennem profit som opnås ved hjælp af øget produktivitet. Og hvis nogen skulle hævde, at arbejderne burde tilegne sig produktionsmidlerne i overensstemmelse med læren fra det nittende århundrede, så burde man tage den fornyelig realistiske socialismes sammenbrud i betragtning.

Med hensyn til påstanden om at en binding af kapital, på samme måde som arbejdskraften, er bundet, fører til dens flugt til mere fordelagtige områder, så må det gøres klart at dette ikke vil kunne fortsætte ret længe endnu, fordi det nuværende systems fornuftsstridighed fører til dets egen overmætning og til en verdenskrise. Ikke blot rummer denne indvending en viden om, at kapitalflugten er dybt umoralsk, men man har heller ikke begrebet den historiske proces i kapitaloverførelserne til bankvæsenet, som gradvis forvandler en virksomhedsejer til en person, der er ansat i et større system, hvor han er uden beslutningsmyndighed og kun tilsyneladende er selvstændig. Efterhånden som krisen forværres, vil denne virksomhedsejer dog begynde at overveje disse forhold.

Humanisterne ved, at de må gribe til handling såvel på arbejdsmarkedet som i politik, for at hindre staten i at blive et redskab for det internationale finanssystem – for at opnå et retfærdigt forhold mellem produktionsfaktorerne og for at give samfundet dets stjalne handlefrihed tilbage.

II. Det formelle og det reelle demokrati

Demokratiets bygning er blevet stærkt forfaldent efterhånden som de grundlæggende fundamentet – adskillelsen af magten, det repræsentative system og respekten for mindretallene – er gået i stumper og stykker.

Den teoretiske adskillelse af magten er en selvmodsigelse. En enkel undersøgelse af oprindelsen og sammensætningen af enhver af disse magter i praksis afslører det tætte forhold, som binder dem sammen. Det kan ikke være anderledes. De er alle en del af det samme system. Så de hyppige kriser, når den ene hævder sig over de andre, når funktioner griber ind over hinanden, når der opstår korrupsion og uregelmæssigheder, svarer udemærket til den globale, økonomiske og politiske situation i ethvert givet land.

Med hensyn til det repræsentative system, så mente man, efter at den almindelige valgret var blevet udbredt, at tiden mellem valget og afslutningen af en repræsentants mandat udgjorde et enkelt handlingsforløb. Men som tiden er gået, ses det efterhånden klart, at der finder en første handling sted, hvor de mange vælger de få – og derpå en anden handling, hvor disse få forråder de mange ved at repræsentere interesser, som er nogle andre end dem, de fik mandat til. Denne mangel udspringer i de politiske partier, der er reduceret til at være som »kupler« uden kontakt med folkets behov. I partimaskinerne bliver kandidater allerede finansieret af stærke interesser og modtager diktat om, hvilken politik de skal følge. Alt dette er vidnesbyrd om en dyb krise i ideen med og iværksættelsen af et repræsentativt styre.

Humanisterne kæmper for at ændre praksis i det repræsentative demokrati ved at styrke mulighederne for at rådspørge folket gennem folkeafstemninger og direkte valg af kandidater. I mange lande findes der endnu love, som underordner uafhængige kandidater under politiske partier. Dette sker gennem bureaukratiske reglementer og økonomiske krav til folk, der ønsker at stille op til valg i samfundet. Enhver grundlov eller lov, som indskrænker borgerens fulde mulighed for at vælge eller blive valgt, er en hån imod reelt demokrati, som hæver sig over enhver juridisk spidsfindighed. Med hensyn til lige muligheder burde medierne stå til folkets rådighed, når kandidater udtrykker deres holdning i en valgkamp, således at alle har nøjagtig samme mulighed for at komme til orde. På den anden side burde der vedtages *love om politisk ansvarlighed*, så at enhver valgt politiker, som ikke efterlever sine valgløfter risikerer tab af sin position, udelukkelse eller tiltale. Det nuværende alternativ, hvor enkeltpersoner eller partier, som ikke lever op til deres løfter, risikerer at tabe et kommende valg, forhindrer på ingen måde forræderiet i anden omgang af de mennesker de repræsenterer. Med hensyn til direkte rådførelse om de mest presserende anliggender, opstår der hver eneste dag flere muligheder for at gennemføre noget sådant med teknologiens hjælp. Det drejer sig ikke om at prioritere rundspørger og meningsmålinger, som altid bliver manipuleret, men om at lette deltagelse og direkte stemmeafgivning ved hjælp af elektroniske og computerstyrede metoder.

I et reelt demokrati bør mindretallene modtage de garantier, som deres repræsentation berettiger dem til, såvel som alle mulige forholdsregler til sikring af deres delagtighed og udvikling. I dag beder mindretal, som er skydeskive for fremmedhad og diskrimination, fortvivlet om anerkendelse. I denne situation er det humanisternes ansvar at bringe spørgsmålet frem og gå i spidsen for kampen, hvor som helst det er muligt for at overvinde både åbenlys og skjult nyfascisme. At kæmpe for mindretallenes rettigheder, er at kæmpe for alle menneskers rettigheder.

Men det sker også at hele provinser, regioner eller autonome områder i en samlet stat lider under den samme diskrimination som mindretallene, på grund af pres fra den centraliserede stat, som i dag er et ufølsomt apparat i hænderne på storkapitalen. Dette burde høre op, når en føderalistisk organisation udvikles, hvor den egentlige politiske magt vender tilbage til sådanne historiske og kulturelle enheders egne hænder.

At fremhæve spørgsmål om kapital og arbejde, reelt demokrati og decentralisering af statsapparatet som et mål er at bringe den politiske kamp på rette vej mod skabelsen af et nyt samfund – et fleksibelt samfund i bestandig forandring, i overensstemmelse med folkets dynamiske behov, som i dag kvæles af afhængighed.

III. Den humanistiske indstilling

Humanistisk handling inspireres ikke af fantasifulde teorier om Gud, naturen, samfundet eller historien. Den tager udgangspunkt i de fundamentale livsbehov, som består i at undvige smerte og søge nydelse. Men menneskelivet føjer til disse behov sin forudseenhed af fremtiden, bygget på fortidens erfaring og ønsket om at forbedre den øjeblikkelige situation. Den menneskelige erfaring er simpelt hen ikke et produkt af en naturlig og fysiologisk udvælgelse eller opsamling – som tilfældet er for alle arter – men snarere resultatet af sociale og personlige erfaringer, som sigter mod overvindelsen af nuværende smerte og forsøg på at undgå den i fremtiden. Menneskeligt arbejde, opsamlet i social produktivitet, gives videre og ændres fra generation til generation i en bestandig kamp for at forbedre de naturlige betingelser, dermed endog også sådanne som er forbundet med det menneskelige legeme. Derfor må vi definere mennesket som et historisk væsen med en social handlingsmåde, i stand til at ændre verden og sin egen natur. Hver gang et menneskeligt individ eller en gruppe med vold dominerer andre, sinkes historien og ofrene gøres til »naturlige« objekter. Naturen har ingen hensigter. Når vi derfor fornægter andres frihed og hensigter, forvandles de til naturlige objekter, objekter som kan udnyttes. Menneskeligt fremskridt har i en langsom opstigning behov for at forandre verden og samfundet, idet nogle menneskers voldelige og dyriske overhøjhed over andre elimineres. Når det sker, vil vi bevæge os fra forhistorien ind i den hele menneskelige historie. I mellemtiden kan vi kun begynde udfra en eneste grundlæggende værdinorm, mennesket, fuldt udfoldet og helt frit. Derfor er humanisternes påstand: Intet over mennesket og intet menneske under noget andet menneske. Hvis nogen anden værdinorm, som Gud, staten, penge eller nogen anden enhed, fremtræder som den grundlæggende værdi, underordnes mennesket, hvorved der skabes betingelser for siden at udøve kontrol og kræve ofre. Humanister forstår dette meget klart. Humanister kan være ateister eller troende mennesker. Men de udgår ikke fra deres ateisme eller tro som grundlag for deres syn på verden og på deres handling. De udgår fra mennesket og dets umiddelbare behov. Og hvis de i deres kamp for en bedre verden tror, at de har opdaget en hensigt, som bevæger historien i en fremskridtsvenlig retning, så stiller de den tro eller opdagelse i menneskenes tjeneste. Humanisternes grundlæggende problemstilling er: at vide om man ønsker at leve, og at beslutte under hvilke betingelser man ønsker at gøre det. Humanister fordømmer alle former for fysisk, økonomisk, racistisk, seksuel og ideologisk vold, som har haft en opbremsning af menneskeligt fremskridt til følge. Humanister må afvise enhver form for diskrimination, åbenlys eller fordækt. Humanister er ikke voldelige. Men frem for alt er de ikke kujoner, ikke bange for at møde vold, fordi deres handling har mening. Humanister forbinder deres personlige liv med samfundet. De fremsætter ikke falske selvmodsigelser, og deri hviler deres sammenhæng. Således trækkes grænsen mellem humanisme og antihumanisme klart op. Humanismen stiller arbejdet over storkapitalen, reelt demokrati over formelt demokrati, decentralisering over centralisering, tolerance over diskriminering, frihed over undertrykkelse, mening med livet over resignation, meddelagtighed og absurditet. Fordi humanisme bygger på valgfrihed tilbyder den den eneste gyldige etik for dagen i dag. Fordi humanisme tror på hensigten og friheden, kan den skelne mellem fejltagelsen og den onde tro, mellem en som tager fejl og forræderen.

IV. Fra den godtroende humanisme til den bevidste humanisme

Det er på græsrodsniveauet, hvor folk arbejder og lever, at humanismen må forvandle den simple protest til en bevidst styrke, rettet mod ændringen af de økonomiske strukturer.

Hvad angår de militante medlemmer af fagforbundene og de progressive politiske partier, så vil deres kamp få sammenhæng, når de efterhånden ændrer deres ledelse og giver deres organisationer en retning, som sætter de grundlæggende forslag, fremsat af humanismen, i forreste række, før alle umiddelbare krav.

Efterhånden som systemets almindelige krise berører dem, vil uhyre lag af studenter og lærere, sædvanligvis følsomme overfor uret, forstærke bevidstheden om deres vilje til forandring. Og pressens medarbejdere, som er i daglig kontakt med tragedierne, er afgang i dag i en position, hvor de kan handle i en humanistisk retning, ligesom grupper af intellektuelle, hvis arbejde er i strid med de normer, som fremmes af dette umenneskelige system.

Der er mange sociale grupper, som med udgangspunkt i den kendsgerning at mennesker lider, anmoder folk om at udføre uselviske handlinger på de ejendomsløse og diskriminerede grupperes vegne. Foreninger, grupper af frivillige og betydningsfulde dele af befolkningen mobiliseres nu og da for at yde positive bidrag til disse sager. Et af deres bidrag er utvivlsomt at afsløre disse problemer. Men sådanne grupper opfatter imidlertid ikke deres handlinger i sammenhæng med en bevægelse i retning mod en ændring af de strukturer, som skaber problemerne. Disse holdninger er snarere af humanitær art end bevidst humanistiske. Mellem disse tiltag findes der protester og konkrete handlinger, som kunne uddybes og udvides.

V. Den antihumanistiske lejr

Efterhånden som de kræfter, der mobiliseres af storkapitalen, fortsætter med at kvæle folket, opstår der usammenhængende holdninger, som vokser sig stærkere ved at udnytte denne kvælningsstilstand, som tilskrives falske skyldige. Ved roden af denne nyfascisme ligger en dyb benægtelse af menneskelige værdier. Og visse afvigende økologiske strømninger tager naturens side fremfor menneskets. De prædiker ikke længere, at den økologiske katastrofe er en katastrofe, fordi den truer menneskeheden, men fordi mennesket har angrebet naturen. Ifølge visse af disse grupper er mennesket urent, og derfor forurener det naturen. For dem ville det have været bedre, hvis der aldrig havde eksisteret medicin, som kunne bekæmpe sygdomme eller forlænge livet. »Jorden først!« råber de hysterisk og kalder mindet om nazistiske slagord frem. Der er kun et kort skridt fra denne holdning til at diskriminere imod kulturer som forurener og udlændinge som sviner og forurener. Disse strømninger er antihumanistiske, fordi de i den sidste ende foragter mennesket. Deres forkæmpere foragter sig selv og afspejler de nihilistiske og selvmorderiske tilbøjeligheder, som er på mode i dag.

En betydningsfuld gruppe skarptseende mennesker støtter også økologien, fordi de forstår alvoren i de problemer, som den afslører. Men hvis denne økologi antager en tilsvarende humanistisk retning, vil den vende kampen mod dem, som fremmer katastrofen, nemlig storkapitalen og systemet af ødelæggende industrier og koncerner, nære slægtninge til det militærtindustrielle kompleks. Fremfor at bekymre sig om sæler vil de beskæftige sig med sult, overbefolkning, børnedødelighed, sygdom og spildevands- og boligproblemer i mange dele af verden. De vil koncentrere sig om arbejdsløshed, udbytning, racisme, diskrimination og intolerance i en teknologisk fremskreden verden, som på den anden side skaber økologisk uligevægt for at fremme sin egen fornuftsstridige vækst.

Det er unødvendigt at beskrive i detaljer hvorfor højreorienterede grupper er antihumanismens politiske instrumenter. Indenfor højrefløjen når den onde tro så store højder, at de undertiden slår på tromme for sig selv som repræsentanter for »Humanismen«. Tilsvarende har vi også set smarte præster, som foregiver at deres teorier bygger på »Gudscentreret Humanisme« (?). Disse mennesker – opfindere af religionskrige og inkquisitioner, den vestlige humanismes forfædres bøddler – har tilegnet sig deres ofres dyder så vidt som til at »tilgive de afvigelser«, som de historiske humanister har gjort sig skyldige i. Så stærk er deres onde tro og slyngelagtighed, når de misbruger ord, at repræsentanter for antihumanismen har forsøgt at klæde sig i navnet »humanister«.

Det ville være umuligt her at opregne alle de ressourcer, redskaber, former og udtryk som antihumanismen har til sin rådighed. Under alle omstændigheder vil en belysning af dens mest bedrageriske tendenser øge muligheden for, at mange spontane eller naive humanister vil tage deres ideer og betydningen af deres sociale adfærd op til en ny vurdering.

VI. Humanistiske handlingsfronter

Humanister organiserer handlingsfronter på arbejdspladser, i boligkvarterer, fagforeninger, og i politiske og kulturelle sammenhænge med det formål i stadig stærkere grad at få karakter af en social bevægelse. På denne måde skaber humanismen betingelserne for at lade mange progressive koalitioner, grupper og enkeltpersoner deltage, uden at de mister deres identitet eller individualitet. En sådan bevægelses mål er at fremme en sammenslutning af kræfter, som i stadig højere grad er i stand til at øve indflydelse på brede lag i samfundet ved at vejlede omdannelsen af samfundets struktur gennem sine handlinger.

Humanister er ikke naive og heller ikke fortryllede, af romantiske erklæringer fra tidligere epoker. De anser således ikke deres forslag for at være det mest fremskredne udtryk for en social bevidsthed. De betragter heller ikke deres organisation som udtryk for nogen ufejlbarlighed. Humanister giver sig ikke ud for at repræsentere flertallet. De optræder på den måde, som de anser for mest retfærdig og koncentrerer sig om de forandringer, som de anser for at være mest passende og mulige i denne tidsalder som de lever i.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Syvende brev til mine venner

7. august 1993

Kære venner:

Dette brev fortæller om den sociale revolution. Men hvordan kan denne lade sig gøre, når visse rettroende personer allerede har forklaret os, at ordet »revolution« er gået af mode efter den »realistiske socialismes« fald? Måske har de en overbevisning om; at alle revolutioner før 1917 kun var forberedelser til den »rigtige« revolution. Det er klart, at hvis den »rigtige« revolution fejlede, kan man ikke vende tilbage til den mulighed. Som sædvanlig udøver de rettroende ideologisk censur og tiltager sig retten til at blåstemple eller afvise de skiftende modeord og begreber. Holdningerne hos disse åndelige bureaukrater (eller rettere sagt, de der styrer massemediernes) er altid stik modsat vores. De mente, at sovjetblokkens monolit ville bestå i al evighed, og nu mener de, at kapitalismens triumf er en urokelig realitet. De går ud fra, at en revolution altid indebærer blodsudgydelser, og scener med blafrende flag, marcher, glødende taler og store armbevægelser. I deres dannelseslandskab var Hollywoods film og Pierre Cardins mode altid til stede. Når de i dag betragter f.eks. islam, ser de kvindernes påklædning og bliver foruroliget. Og når de taler om Japan: Så snart de har diskuteret den økonomiske model, kan de næsten ikke vente med at udtrykke deres forargelse over, at kimonoen endnu skimtes i baggrunden, selvom den hele tiden er på nippet til at uddø. Hvis de som børn blev fodret med film og bøger om sørøvere, følte de sig senere tiltrukket af Katmandu, rejsen til drømmeøen, den økologiske kamp og den »naturlige« mode. Hvis de derimod blev underholdt af westerns og actionfilm, så udlagde de senere fremskridt som krig, konkurrence og revolution som krudt og kugler. Vi befinder os i en verden med massive kommunikationskoder. Meningsdannerne pådutter os deres budskab gennem aviser, blade, radioer og TV. En verden hvori forfattere med begrænset intelligens bestemmer, hvad vi skal diskutere. En verden hvori såkaldt fornuftige mennesker fortæller os, hvordan verden hænger sammen.... I TV ser vi hver dag alliancen af meningsdannere: På civiliseret vis giver de pænt ordet videre til hinanden, psykologen, sociologen, cand.politten, modeskaberens, journalistpigen der interviewede Gadafi, og den uundværlige astrolog. Til sidst råber de alle i kor: »Revolution? Det er jo fuldstændig passe!« Kort sagt påstår den offentlige mening (dvs. den mening, der offentliggøres), at alt går fremad trods nogle få besværligheder, og at revolutionen er død.

Hvilke velargumenterede ideer og tanker har de fremlagt, som kan diskvalificere den aktuelle revolutionære proces? Kun »talkshow« meninger, og absolut ingen livskraftig opfattelse, som fortjener at blive diskuteret seriøst.

Lad os derfor gå videre til det væsentlige!

1. Nedbrydende kaos eller revolution

De sidste to års række af breve kommenterer den situation, vi lever i. Disse beskrivelser fører os til følgende korsvej: Enten lader vi os rive med af begivenhederne – mod en stadig mere absurd og destruktiv verden – eller vi skubber begivenhederne i en anden retning. Det drejer sig altså om dialektikken mellem friheden og determinismen. Menneskets søgen efter valg og forpligtelse på den ene side og de umenneskeliggørende mekaniske processer på den anden. Den stigende koncentration af storkapital som ender med et verdensomspændende sammenbrud, er umenneskelig akkurat som resultatet: En verden rystet af sult og folkevandringer, krig og uendelige stridigheder, angst, magtmisbrug, kaos, uretfærdighed, frihedsbegrænsninger, en verden hvori nye former for formørkede tankegange vil triumfere. Det vil være umenneskeliggørende at lade hjulet dreje endnu engang, indtil der opstår en ny civilisation, som vil køre i de samme stupide takker i tandhjulet... Hvis dette overhovedet er muligt efter den første planetariske civilisations kollaps. En kollaps der nu er ved at tage form. Men indenfor denne lange historie er generationernes og individernes liv så kort og så umiddelbart, at hver enkelt **skimter den brede fælles skæbne som en simpel udvidelse af deres egen særlige skæbne, og derfor ikke opfatter deres skæbne som en mindre del af den bredere skæbne**. Således er det liv, som enhver person lever i dag, langt mere overbevisende end det, som de eller deres børn vil leve i morgen. Og i hvert fald er situationen for millioner af mennesker så presserende, at der ikke er dem levnet nogen plads til blot at overveje en hypotetisk fremtid. Tragedien er allerede i dag så overvældende, at der er masser af grunde til at kæmpe for en dybtgående ændring af situationen. Hvorfor taler vi så om i morgen, når nøden i dag er så stor? Ganske enkelt fordi billedet af fremtiden manipuleres mere og mere, og fordi vi opfordres til at holde den nuværende situation ud, som drejede det sig om en ubetydelig, forbigående krise. »Enhver økonomisk justering«, siger deres teori, »har en social omkostning.« »Det er ærgerligt,« siger de, »at for at vi allesammen kan få det godt i fremtiden, er du nødt til at stå de nuværende hårde tider igennem.« »Og på hvilket andet tidspunkt«, spørger de, »har der været en sådan teknologi og medicin, som velfærdslandene nu råder over?« »Snart bliver det jeres tur«, forsikrer de os, »jeres tid skal nok også komme!«

Og medens de tilsidesætter os, disse mennesker der har lovet fremskridt for alle, fortsætter de med at udvide den voldgrav, som adskiller de velhavende minoriteter fra det stadig mere forarmede flertal. Denne sociale orden lukker os inde i en ond og selvforstærkende cirkel, der udvider sig til et system, som omfatter hele planeten. Men det er også tydeligt, at man overalt begynder at tvivle på magthavernes løfter. Uroen spreder sig, og befolkningens holdninger bliver mere radikale. Bliver det alles kamp mod alle? Bliver det kultur mod kultur, verdensdel mod verdensdel, region mod region, folkeslag mod folkeslag, nabo mod nabo, familiemedlem mod familiemedlem? Går vi fremad uden mål, ligesom sårede dyr, der prøver at ryste deres smerte af sig? Eller vælger vi at tage alle forskelligheder med, hilse dem velkomne og arbejde i retning af verdensrevolutionen? Det jeg forsøger at sige er, at **vi kan vælge mellem to alternativer: Det simple nedbrydende kaos eller revolutionen, der bevæger sig hinsides forskellene mellem de undertrykte**. Jeg siger, at situationen for verden såvel som for den enkelte person bliver mere konfliktfyldt dag for dag. – Det vil være selvmord at overlade fremtiden i hænderne på dem, der har styret processen indtil i dag.

Tiden er ikke længere til, at man kan feje hele oppositionen væk og dagen efter erklære, at »freden hersker i Warszawa«. Tiden er ikke længere til, at ti procent af befolkningen frit kan disponere over de resterende halvfems procent. I denne verden, der er på vej til at blive et eneste lukket system, uden en klar forandrende retning, fortsætter koncentrationen af kapital og magt simpelthen på bekostning af alt andet. Resultatet er, at man inden for det lukkede system ikke kan forvente andet end en automatisk forøgelse af den almene uorden. Og systemets paradoks er, at ethvert forsøg på at lave orden i den voksende uorden, kun vil få uordenen til at vokse endnu mere. Der er ingen anden udvej end at revolutionere systemet, at gøre det åbent og opfylde menneskets mangfoldige behov og ønsker. Således opnår ordet revolution en uventet storhed og et fremtidsperspektiv, som tidligere tider ikke har kunnet give det.

2. Hvilken revolution taler vi om?

I det foregående brev tog jeg stilling til følgende spørgsmål: Arbejdet i forhold til storkapitalen, reelt demokrati i forhold til formelt demokrati, decentralisering i forhold til centralisering, tolerance i forhold til diskriminering og frihed i forhold til undertrykkelse. Når kapitalen i øjeblikket gradvist overføres til bankvæsenet, når bankvæsenet efterhånden overtager virksomhederne, landene, regionerne og hele verden, forudsætter revolutionen, at bankvæsenet ændres på en sådan måde, at det tilbyder sine tjenester uden til gengæld at kræve ågerrenter. Hvis der i vedtægterne for en virksomhed står, at overskuddet hører kapitalen til, medens arbejderen får sin løn, hvis beslutningsmagten og ledelsen ligger i kapitalens hænder, indebærer revolutionen, at overskuddet geninvesteres, spredes eller bruges til skabelsen af nye arbejdspladser, og at beslutningsmagten og ledelsen deles mellem arbejdet og kapitalen. Hvis et lands regioner, provinser eller stater har hænderne bundet p.g.a. en centraliseret beslutningsmagt, indebærer revolutionen en nedbrydning af den magt, så de forskellige regioner kan danne en føderal republik, og at disse regioners magt ligeledes decentraliseres til fordel for kommunen, hvorfra al repræsentativt valgsystem udgår. Hvis sundhed og uddannelse fordeles på en ulige måde blandt indbyggerne i et land, betyder revolution gratis uddannelse og sundhed for alle. For når alt kommer til alt, er sundhed og uddannelse revolutionens højeste værdier, og de må erstatte det nuværende samfunds paradigme: Rigdom og magt. **Hvis man betragter alt ud fra prioriteringen af sundhed og uddannelse, vil det nuværende samfunds yderst komplekse økonomiske og teknologiske problemer få den rette ramme at blive behandlet i.** Og vi afviser, at man på den omvendte måde kan udforme et samfund med udviklingsmulighed. Kapitalismens hovedargument er at så tvivl om alt ved konstant at spørge om, hvor pengene skal komme fra, og hvordan produktiviteten kan forøges. På denne vis antyder man, at midlerne kun kan tilvejebringes gennem banklån og ikke ved folkets arbejde. Hvad formål har produktiviteten i øvrigt, hvis den bagefter forsvinder mellem fingrene på de, der har skabt den? Den samfundsmodel, der i nogle årtier har fungeret visse steder i verden (og som i dag er ved at falde fra hinanden), siger os ikke noget særligt. Om man i de lande virkelig har gjort så vidunderlige fremskridt indenfor sundheds- og uddannelsessektoren er noget, som vi snart kan afgøre set i lyset af de voksende epidemier, som ikke kun er fysiske, men også psykosocial. Hvis det er en del af uddannelsen at skabe et autoritært, voldeligt og fremmedfrygtende menneske, hvis forøgelsen af alkoholisme, narkomani og selvmord er en del af denne models sundhedsmæssige fremskridt, så er den intet værd. Som humanister vil vi fortsat beundre velorganiserede uddannelsescentre og veludstyrede hospitaler, og vi vil arbejde for at de stilles til tjeneste for folket, uden at der gøres forskel. Under alle omstændigheder er der alt for meget at indvende mod det nuværende system, hvad angår indhold og betydning af sundhed og uddannelse.

Dette brev handler om en social revolution, der vil ændre folks livsbetingelser drastisk. Om en politisk revolution, der vil ændre magtstrukturen. Og vigtigst af alt, om en menneskelig revolution der vil erstatte tidens dekadente værdinormer med sine egne idealer. **Den sociale revolution, som Humanismen sigter mod, sker gennem indtagelsen af den politiske magt for at udføre de nødvendige forandringer, men indtagelsen af denne magt er ikke et mål i sig selv.** Derudover er volden ikke et nødvendigt element i denne revolution. Hvad godt kommer der ud af, at henrette eller fængsle fjenden? Hvad ville forskellen være mellem det, og det undertrykkerne altid har gjort? Indiens antikoloniale revolution skete på

grundlag af folkeligt pres og ikke ved at gøre brug af vold. Selv om denne revolution forblev ufuldendt grundet dens ideologiske kortsyn, viste den os dog samtidig metoder til handling og kamp. Den revolution, der væltede det iranske monarki brød også ud gennem folkeligt pres. En overtagelse af de politiske magtcentre var ikke engang nødvendig, da disse blev »tømt« og således til sidst ophørte med at fungere... Bagefter ødelagde intolerancen det hele. Revolutionen kan altså gennemføres på forskellige måder – selv via en valgsejr. Men under alle omstændigheder er den drastiske forandring af strukturerne noget, der straks må sættes i værk. Den må begynde med etableringen af en ny retsorden, som bl.a. klart skal fastlægge de nye sociale produktionsforhold, forhindre ethvert magtmisbrug og regulere funktionen af de strukturer, der selvom de er forældede, stadig kan forbedres.

De revolutioner, der i dag er ved at udånde og de nye, som er ved at fødes, vil inden for vor tids forsumpede sociale orden aldrig nå videre end til snakken. De vil kun resultere i organiseret tumult, medmindre de bevæger sig i en humanistisk retning. D.v.s. i retning af et socialt system, hvor mennesket er den centrale værdi og ikke f.eks. »produktionen« eller »det socialistiske samfund«. Men at anskue mennesket som den centrale værdi er en ide helt anderledes fra det, man i dag forstår ved begrebet »menneske«. Måden, hvorpå man i dag karakteriserer mennesket, ligger meget fjernt fra den ide og følsomhed, der skal til for at fatte, hvad der egentlig er menneskeligt. Det er dog vigtigt at understrege, at der er visse tegn på, at den kritiske intelligens er ved at vinde frem igen på trods af denne tidsalders overfladiske opfindsomhed. F.eks. finder man hos G. Petrovich en avanceret opfattelse af det, vi har fremlagt. Han definerer revolutionen som »skabelsen af en essentielt forskellig væremåde, forskellig fra al væren, der er ikke-human, antihuman, og endnu ikke fuldt ud human.« I sin konklusion identificerer Petrovich revolutionen som den højeste form for væren, som »væren-i-fuldkommenhed« og »væren-i-frihed« (Tesen om »Nødvendigheden af et idegrundlag for revolution«, 1977, Filosofien og samfundsvidenskaben, Moreliakongressen, Mexico 1975).

Det igangværende revolutionære tidevand, der er et udtryk for det undertrykte flertals desperation, kan ikke stoppes. Men dette er i sig selv ikke tilstrækkeligt. Den retning, som er vigtig for denne proces, vil ikke opstå automatisk i »den sociale praksis«. **I denne tid, hvor mennesket er indelukket, er det bydende nødvendigt at forlade nødvendighedens felt og bevæge sig ind i frihedens felt gennem revolution. Hvis de fremtidige revolutioner skal nå hinsides statskup, paladsrevolutioner, og kampe mellem forskellige klasser, folkeslag og religiøse grupper, skal de have en forandrende og delagtiggørende karakter på grundlag af det essentielt humane. Og ud over de ændringer revolutionerne måtte skabe i de enkelte landes konkrete situationer, må deres karakter være universel og deres mål verdensomspændende. Når vi taler om en »verdensrevolution«, mener vi, at enhver humanistisk revolution eller en, der udvikler sig til en sådan, må have en karakter og et mål, der fører den videre end sig selv, selv når den finder sted inden for et begrænset område. Og den revolution, ligegyldigt hvor ubetydeligt dens opståelsessted måtte være, vil inddrage det, der er essentielt for ethvert menneske.** Verdensrevolutionen kan ikke udtænkes i succesbegreber, men snarere i sin reelt menneskeliggørende dimension. Den nye type revolutionære, der svarer til den nye type revolution, bliver gennem essens og aktivitet til en menneskeliggør af verden.

3. Handlingsfronterne i den revolutionære proces

Jeg kunne tænke mig at gøre nogle praktiske overvejelser omkring de betingelser, der er nødvendige for, at en social styrke med tilstrækkelig enhed, organisation og vækst kan arbejde hen imod en revolutionær proces.

Den gamle tese om at samle progressive kræfter, baseret på enighed om nogle få punkter, ender i praksis i en »sammenklumpning« af systemkritikere uden gennemslagskraft.

Parti lederne modsiger hinanden og indordner sig i mediernes personfiksering. Dengang et etableret parti var i stand til at skabe samling mellem de små politiske grupper, var det oplagt at foreslå valgkoalitioner. I dag er situationen en anden, og dog fortsætter den traditionelle venstrefløj med de forældede modeller, som om intet var sket. Der er igen behov for at se på, hvilken funktion partiet skal have og spørge sig selv, om de politiske partier er i stand til at igangsætte revolutionen. For hvis systemet har fordøjet partierne og reduceret dem til »skaller« med overfladisk aktivitet, der kontrolleres af storkapitalen og bankvæsnet, så vil et parti, der udelukkende er en overbygning uden menneskelig base, kunne indtage den formelle magt (ikke den reelle magt), uden at partiet af den grund er i stand til at gennemføre selv den mest ubetydelige forandring. Indtil videre kræver den politiske handling, at man danner et parti, der opnår repræsentation på forskellige niveauer. Men fra begyndelsen må det være klart, at målet for den repræsentation er at rette konflikten hen mod den etablerede magts midte. På denne baggrund er et partimedlem, der bliver valgt ind af folket, ikke en embedsmand, men derimod et forbindelsesled, der afslører systemets selvmodsigelser og organiserer kampen hen imod revolutionen. Det politiske arbejde i institutioner eller partier skal med andre ord her forstås som et bredt samfundsfænomen med sin egen dynamik. På denne måde når partiet sit højeste aktivitetsniveau under valgkampagnerne. De forskellige handlingsfronter, der lejlighedsvis fungerer som partiets base, udnytter den samme valgkampagne til at skabe offentlig opmærksomhed om sociale konflikter og gøre organisationen bredere. Heri ligger den afgørende forskel fra den traditionelle opfattelse af et parti. Faktisk mente man indtil for et par årtier siden, at partiet var avantgarden for kampen, og at det var partiet, der organiserede forskellige handlingsfronter. Her fremlægger vi det stik modsatte. Det er i virkeligheden handlingsfronten, der organiserer og udvikler grundlaget for en social bevægelse, og partiet er bevægelsens ansigt udadtil. På den anden side må partiet sørge for, at andre progressive politiske kræfter kan deltage. Man kan ikke forvente, at disse giver afkald på deres identitet og smelter sammen med partiet. Partiet må gå hinsides sin egen identitet og sammen med andre kræfter danne en bredere front, der kan rumme alle de progressive faktorer, som i øjeblikket er så splittede. Men det vil ikke blive til andet end løse aftaler mellem ledelserne, hvis partiet ikke har en reel base til at vejlede processen. Dette forslag kan dog ikke udføres omvendt. D.v.s. partiet kan ikke deltage i en front, som er organiseret af partier, der udelukkende eksisterer som en overbygning. Sådan et partis reelle styrke ligger i baseorganisationen. Det kan danne politisk front med andre kræfter, hvis de accepterer de betingelser, som dette parti stiller.

Lad os overveje nogle af de forskellige former for handlingsfronter.

Det er nødvendigt at forskellige handlingsfronter udfører deres arbejde i landenes administrative base og fokuserer på byen og kommunen. Ideen er at udvikle handlingsfronter på arbejdspladserne og i boligkvartererne i det valgte område, **der forpligter sig til at handle i forhold til de reelle konflikter, efter at de er korrekt prioriteret.** Det sidste betyder, at kampen for de umiddelbare krav ingen betydning har,

hvis ikke den munder ud i en vækst i organisation og i en placering, der er hensigtsmæssig i forhold til de efterfølgende skridt. Det er vigtigt at forklare alle, hvordan enhver konflikt er direkte forbundet med deres levestandard, med sundhed og uddannelse (efterhånden som de opnår en dybere forståelse, vil ansatte inden for sundheds- og uddannelses sektoren have tendens til umiddelbart at blive sympatisører, og senere vil de deltage i den grundstruktur, som er nødvendig for at organisere den sociale base).

Inden for fagforeningerne opstår det samme fænomen, som man ser i systemets partier. Derfor handler det for os ikke om at vinde kontrollen over fagforeningen, men om at gruppere arbejderne, og derved fratage de traditionelle ledere deres kontrol. Enhver form for direkte valgsystem skal støttes, og det samme skal alle generalforsamlinger, der forpligter bestyrelsen. Kravet er, at den tager stilling til de konkrete konflikter, således at den enten lever op til basens krav eller bliver afsat. Selvfølgelig må handlingsfronterne i fagforeningsøjemed tilrettelægge deres taktik med henblik på væksten i den sociale bases organisation.

Endelig er igangsættelsen af sociale og kulturelle organisationer, der kan handle fra basen, vigtige kampmidler. De gør det muligt for forfulgte eller diskriminerede sociale grupper at finde sammen på basis af respekten for menneskerettighederne og giver disse grupper en fælles retning på trods af deres særpræg. Tesen der siger, at enhver diskrimineret etnisk menneskegruppe må gøre sig stærk i sig selv for at modstå overgrebene, viser en manglende forståelse for den knibe, vi alle er i. Denne holdning går ud fra ideen om, at når man »blander sig« med fremmede elementer, mister man sin egen identitet. I virkeligheden efterlader isolationen dem blottet, så de lettere udsættes for forfølgelse eller bringer sig selv i en så yderliggående position, at forfølgerne kan retfærdiggøre den direkte aktion imod dem. **Den bedste garanti for, at en diskrimineret minoritet kan overleve, er, at de tager del i en front sammen med andre, som kæmper for deres krav i en revolutionær retning.** Når alt kommer til alt, har det globale system skabt de diskriminerende vilkår, og disse forsvinder ikke, før den sociale orden forandres.

4. Revolutionær proces og revolutionær retning

Vi må skelne mellem revolutionær proces og revolutionær retning. Ud fra vores indstilling **forstås den revolutionære proces som et sæt mekaniske betingelser, der skabes med systemets udvikling.** Denne udvikling skaber faktorer af uorden, som i sidste ende enten skubbes til side, gør sig gældende eller ender med at få alt til at gå i opløsning. Ifølge analysen medfører den globalisering, vi bevæger os hen imod, akut uorden i systemets udvikling. Det er en proces, som er uafhængig af grupper eller individers frivillige indsats. Vi har overvejet denne pointe mere end en gang før i disse breve. Problemet er, præcis hvilken fremtid dette system vil imødegå, da det har tilbøjelighed til uden nogen som helst form for progressiv indstilling at revolutionere sig selv automatisk. Denne indstilling afhænger af den menneskelige hensigt og er fri for de deterministiske betingelser, som systemet skaber. Jeg har allerede afklaret min holdning til det ikke-passive ved den menneskelige bevidsthed og dens væsentlige kvalitet, der indebærer, at den ikke er en simpel afspejling af de objektive betingelser. Den har en evne til at gå imod sådanne betingelser og forestille sig et fremtidigt liv, der er anderledes end det vi lever i dag. (Se »Fjerde brev til mine venner«, kapitel 3 og 4, samt »Bidrag til Tanken« i essayet »Historiologiske diskussioner« kapitel 3, afsnit 2-3). **Gennem denne form for frihed, indenfor disse betingelser, fortolker vi den revolutionære retning.**

Med vold påtvinger en velhavende og magtfuld minoritet den sociale helhed deres betingelser og organiserer en orden og et trægt system, der blot fortsætter sin udvikling. Ud fra dette synspunkt står alle instrumenter til tjeneste for den etablerede minoritet: Både den måde, man producerer på og de deraf følgende sociale forhold, det juridiske system og de dominerende ideologier, der regulerer og retfærdiggør dette system og det statslige og overstatslige apparat, hvormed man kontrollerer samfundet. Men systemets udvikling fortsætter automatisk og går videre, end det var intentionen hos de magtfulde få, der kæmper for at koncentrere magt- og kontrolfaktorerne endnu mere.

Derved fremprovokeres en ny acceleration i systemets udvikling, som man i stigende grad mister grebet om. Således vil den stigende uorden støde mod den etablerede orden, om derefter vil kræve tilsvarende flere ressourcer til at beskytte sig selv. I kritiske perioder disciplineres befolkningen med al den vold og magt, systemet råder over. Det fører til det maksimale magtmiddel: De væbnede styrker. Men er det virkelig sikkert, at de væbnede styrker vil blive ved med at reagere på traditionel vis i en tidsalder, hvor systemet nærmer sig en global kollaps? Hvis ikke, vil den drejning der kan ske i de aktuelle begivenheders retning være et tema, som er værd at diskutere. Det er tilstrækkeligt at undersøge de sidste etaper i de civilisationer, der gik forud for den nuværende, for at forstå, at hærene rejste sig mod den etablerede magt, og blev delt i borgerkrige, for hvilke betingelserne allerede var tilstede. Men fordi systemet var ude af stand til at ændre kurs, fortsatte det i sin katastrofale retning. Vil den verdenscivilisation, vi nu kan skimte, lide den samme skæbne? I det næste brev bliver vi nødt til at gøre os nogle overvejelser om de væbnede styrker.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Ottende brev til mine venner

10. august 1993

Kære venner:

Som påpeget i det foregående brev, vil jeg i det foreliggende fokusere på nogle punkter som vedrører de væbnede styrker. Selvfølgelig vil interessen i dette brev koncentrere sig om forbindelsen mellem de væbnede styrker, den politiske magt og samfundet. Som grundlag vil jeg bruge det dokument, jeg fremlagde i Moskva for 3 måneder siden (Med titlen: *Nødvendigheden af en humanistisk holdning i de nutidige væbnede styrker* – International konference om humanisering af de militære aktiviteter og reformering af de væbnede styrker, under protektorat af SNG's forsvarsministerium, Moskva d. 24-28/5 1993). I forhold til det oprindelige dokument vil jeg kun afvige ved at behandle militærets rolle i den revolutionære proces. Dette emne tillader mig at videreudvikle nogle ideer, som jeg allerede har skitseret i tidligere breve.

1. Nødvendigheden af at omdefinere de væbnede styrkers rolle

De væbnede styrker forsøger i dag at definere deres nye rolle. Det viste sig at være nødvendigt, efter at Sovjetunionen i slutningen af 80'erne tog initiativ til en fremadskridende, proportional nedrustning. De formindskede spændinger mellem supermagterne, førte til et vendepunkt i de større landes forsvarsmæssige idegrundlag. Imidlertid er de politisk-militære blokke (især Warszawapagten) gradvist ved at blive erstattet af relativt gode samarbejdsforhold, hvilket har sluppet nogle centrifugale kræfter løs, der fører til nye konfrontationer forskellige steder på jordkloden. Da den kolde krig var på sit højeste, var der hyppige og ofte vedvarende konflikter i begrænsede områder. Men nu har disse konflikters karakter ændret sig, og de truer med at brede sig fra Balkan til den islamiske verden og forskellige områder i Asien og Afrika.

Grænsestridigheder, som tidligere beskæftigede de væbnede styrker i tilgrænsende lande, tager i dag en anden retning pga. mange landes interne løsrivelsestendenser. De økonomiske, etniske og sproglige forskelle ændrer grænser, som man i lang tid anså for uforanderlige, samtidig med at omfattende folkevandringer finder sted. Menneskegrupper begiver sig på flugt fra håbløse situationer. Andre forsøger at spærre forskellige grupper inde i bestemte områder eller fordrive dem derfra. Disse og andre fænomener afslører, at der er dybtgående ændringer i gang især i Statens struktur og den opfattelse man har af Staten. På den ene side overværer vi en økonomisk og politisk regionaliseringsproces, og på den anden side iagttager vi den voksende interne splid i lande, som er på vej mod denne regionalisering. **Det er som om, at nationalstaten, som blev formgivet for 200 år siden, ikke længere kan klare de slag, som den får ovenfra af multinationale interesser og nedefra af løsrivelseskræfterne.** Stadig mere afhængig af, stadig mere bundet til den regionale økonomi og stadig mere sat op imod andre regioner i handelskrig, er Staten således underkastet en krise af proportioner uden fortilfælde, mens den kæmper for at bevare kontrol over situationen. Forfatningerne bliver ændret for at give plads til bevægelsen af kapital og økonomiske ressourcer. Borgerrettighederne og handelslovene er forældede. Endog straffeloven ændres. En borger kan i dag anholdes og dømmes i et andet land efter fremmed lov af dommere med en anden nationalitet. Således udviskes den traditionelle opfattelse af national suverænitæt på en bemærkelsesværdig måde. Hele Statens juridisk-politiske apparat, dens institutioner og det personale, som den direkte eller indirekte råder over, lider alle under denne omfattende krises virkninger. De væbnede styrker, som længe har været tildelt den opgave at forsvare den almene suverænitæt og sikkerhed, lider også under disse problemer. Betydningen af den traditionelle stat undergraves, når man privatiserer uddannelsessystemet, sundhedsvæsenet, kommunikationsmidlerne og råstofferne, når man privatiserer vigtige områder indenfor offentlig sikkerhed og i det hele taget offentlige serviceydelser. Når et lands forvaltning og ressourcer fratages offentlig kontrol, vil retsvæsenet følge trop, og de væbnede styrker reduceres til en privat milits, der skal forsvare hjemlige eller multinationale økonomiske interesser. Faktisk er disse tendenser i den senere tid blevet forstærket i mange lande.

2. Vedblivende aggressionsfaktorer i afspændingsetapen

Aggressiviteten hos de stormagter, der for nylig afsluttede den kolde krig, er endnu ikke forsvundet. Der forekommer stadig krænkelser af luftrum og søveje, dristige interventioner i fjerntliggende territorier, fjendtlige indfald, installering af baser, konsolidering af militærpagter samt krige mod og besættelser af fremmede lande for at opnå kontrol over navigationsveje eller for at komme i besiddelse af råstofkilder. Fortilfældene, krigene i Korea, Vietnam, Laos og Cambodja, kriserne ved Suez, i Berlin og på Cuba, invasionerne af Grenada og Panama og angrebet på Tripoli, har vist verden uforholdsmæssigheden i de krigshandlinger, som så ofte blev gennemført mod værgeløse lande og de til tider grove afvigelser fra nedrustningsaftalerne. Disse aktioner antager en særlig alvorlig karakter, når de, som det var tilfældet med Golfkrigen, støder op til betydningsfulde lande, der kunne tolke en sådan manøvre som en trussel mod deres egen sikkerhed. Sådanne overgreb har skadelige eftervirkninger, fordi de bestyrker interne kræfter i de betydningsfulde lande. Disse interne kræfter stempler deres regering som uduelig, når den er ude af stand til at standse disse fremrykninger. Det internationale fredsklima, som i øjeblikket er så nødvendigt, kan også blive bragt i fare af alt dette.

3. Intern sikkerhed og militær omstrukturering

Hvad angår den interne sikkerhed, er det nødvendigt at bemærke to problemer, som synes at kunne opstå i kølvandet på de nuværende begivenheder: Sociale eksplosioner og terrorisme.

Hvis arbejdsløsheden og lavkonjunktoren fortsat tager til i de industrialiserede lande, kan disse lande gå hen og blive skueplads for uroligheder og opstande. Så ville der i en vis forstand blive vendt op og ned på det billede, som de forudgående årtier har frembudt, hvor konflikter opstod i udkanten af disse centre, som ikke desto mindre fortsatte med at ekspandere uden de store problemer. I dag kunne begivenheder, som de nylige optøjer i Los Angeles, sprede sig hinsides en by og sågar til andre lande. Endelig udgør terrorismen en fare af ret stort omfang, fordi relativt specialiserede grupper og individer i dag råder over et kraftigt våbenarsenal. Denne trussel kunne udmønte sig i anvendelse af højeksplosive konventionelle sprænghoveder og sågar atomvåben eller kemiske og biologiske våben, som alle fortsat bliver billigere og nemmere at fremstille.

Set i forhold til den nuværende verdens ustabile udsigter, er militærets bekymringer altså både talrige og forskelligartede. De skal ikke kun tage strategiske og politiske problemer i betragtning, men også interne anliggender, såsom omstrukturering, opløsning af store troppekontingenter, tilrettelæggelse af rekruttering og uddannelse, fornyelse af materiel, teknologisk modernisering og frem for alt formindskede budgetter. Udover at de væbnede styrker skal forstå sammenhængen bag de her fremlagte problemer til bunds, skal det tilføjes, at ingen af dem kan løses fuldt ud, før det er blevet klarlagt, hvilken hovedfunktion militæret skal opfylde i samfundet og i verden. Det er i den sidste ende den politiske magt, som giver retningslinier til de væbnede styrker, som så må handle i overensstemmelse med disse.

4. Revision af grundideerne bag suverænitet og sikkerhed

Ifølge den traditionelle opfattelse har de væbnede styrker til opgave at forsvare landenes suverænitet og sikkerhed, og i overensstemmelse med de etablerede magters mandat har de tilladelse til at anvende vold. På denne måde overføres voldsmonopolet fra staten til militæret. Dette fører os til et centralt punkt i diskussionen: Hvordan bør man forstå henholdsvis »suverænitet« og »sikkerhed« ? Når et lands suverænitet og sikkerhed – eller udtrykt mere i tidens ånd, når det siges at »fremskridtet« kræver forsyningskilder i andre lande, fri adgang til alle søfartsveje, for at beskytte varetransporten, kontrol med strategiske steder og besættelse af fremmede territorier, så står vi over for kolonialismen eller nykolonialismens teori og praksis. Under kolonialismen var militærets primære funktion at bane vejen for kronens interesser på den tid og senere hen de private foretagenders interesser, som modtog specielle indrømmelser af den politiske magt til gengæld for en passende del af gevinsten. Dette systems lovstridighed blev retfærdiggjort på grundlag af det påståede barbari blandt de erobrede folk, og man hævdede, at de var ude af stand til selv at regere. Denne tids herskende ideologi stadfæstede kolonialismen som et slet og ret »civilisationsbringende« system.

Under Napoleons imperialism, bestod hærens funktion i, udover at besidde den politiske magt, at udvide grænserne med det erklærede mål, at frelse de folkeslag, der var undertrykt af tyrannier, og indsætte et administrativt og juridisk system, der i sin forfatning helligede sig Frihed, Lighed og Broderskab. Den hertil svarende ideologi retfærdiggjorde denne imperialistiske ekspansion ved hjælp af en påstået »nødvendighed« ved en magt, grundlagt gennem demokratisk revolution, mod ulovlige monarkier, som var baseret på ulighed, og som i øvrigt dannede fælles front for at kvæle revolutionen.

Senere hen har man, ifølge Clausewitz' lære, opfattet krig som en simpel forlængelse af politik, og staten er som drivkraft for den politik, blevet anset for det regerende apparat i et samfund beliggende inden for bestemte geografiske grænser. Ud fra disse præmisser er geopolitikerne nået frem til bestemte definitioner, som de holder særligt meget af, hvori grænser betragtes som »statens hud«. Ifølge denne organisk-logiske opfattelse trækker »huden« sig sammen eller udvider sig, i overensstemmelse med landets vitale energi og må følgelig udvide sig i takt med at samfundets fremskridt kræver større »livsrum« alt efter befolkningstætheden eller den økonomiske styrke. Ud fra dette perspektiv er hærens funktion at vinde terræn svarende til de sikkerheds- og suverænitetspolitiske krav som bliver prioriteret højere end de tilgrænsende landes fornødenheder. I dette tilfælde proklamerer den herskende ideologi at de forskelle der er i de enkelte samfunds behov hænger sammen med nedarvede egenskaber. Denne zoologiske synsvinkel om kampen for den stærkestes overlevelse minder om Darwinismens opfattelse, som her på illegitim vis bliver overført til den politiske og militære praksis.

5. Den etablerede magts legalitet og grænser

Nutildags bliver der ofte refereret til de ovennævnte tre opfattelser for både at illustrere hvordan militæret er placeret i forhold til den politiske magt og hvordan det passes ind i de forskellige holdninger som den politiske magt på et hvilket som helst tidspunkt definerer som sikkerhed og suverænitet. Hvis militærets funktion således er at tjene staten gennem opretholdelsen af sikkerhed og suverænitet, og hvis opfattelsen af begge disse faktorer ændrer sig fra regering til regering, bliver de væbnede styrker nødt til at rette sig efter disse skiftende retningslinier.

Er der nogen indskrænkninger eller undtagelser i forhold til dette?

Der ses to tydelige undtagelsestilfælde: 1. Når den politiske magt er blevet indsat på ulovlig vis og borgernes muligheder for at rette op på denne ureglementerede situation, er opbrugt; 2. Når den politiske magt er blevet indsat på lovlige vis, men gennem sin udøvelse er blevet ulovlig og borgernes muligheder for at rette op på denne afvigende situation er opbrugt. I begge tilfælde har de væbnede styrker pligt til at genoprette den afbrudte lovmæssighed, hvilket svarer til at videreføre de handlinger, som det ikke har været muligt at afslutte ad civil vej. Under disse omstændigheder er det klart at militæret er forpligtet overfor loven og ikke den etablerede magt.

Dette betyder dog ikke at statens afhængighed af militæret skal fremmes. Pointen er at genoprette lovmæssigheden som er blevet afbrudt af en etableret magt af kriminel oprindelse, eller en magt som er blevet kriminel. Man må stille følgende spørgsmål: Hvorfra stammer lovmæssigheden, og hvad er dens kendetegn? Som humanister mener vi at lovmæssigheden udspringer fra folket som skaber en bestemt form for stat og forfatning, som borgerne må underordne sig. Og hvis folket i ekstreme tilfælde træffer afgørelse om at ændre denne stat og disse love, påhviler det staten og retssystemet at gennemføre dette. Ingen statsstruktur og intet retssystem kan placeres over en sådan beslutning taget af folket. Dette punkt fører til overvejelse af den revolutionære handling, som vil blive behandlet længere fremme.

6. Militærets ansvar over for den politiske magt

Det bør understreges, at militæret skal bestå af borgere, som vedkender sig og udfører deres forpligtelser overfor den etablerede magts lovmæssighed. Hvis den etablerede magt fungerer på grundlag af et demokrati, hvor man respekterer flertallets vilje gennem valg og udskiftning af folkets repræsentanter, hvor man respekterer mindretallene gennem de anerkendte love, og hvor man respekterer magtens tredeling og indbyrdes uafhængighed, så bør de væbnede styrker ikke fælde dom over denne regerings dygtighed eller fejl. Under påtvingelsen af et ulovligt styre kan de væbnede styrker ikke bare støtte det og automatisk påberåbe sig »tvungen lydighed« over for dette styre. I tilfælde af en international konflikt kan de væbnede styrker ikke begå folkemord, ved at følge instrukser fra en politiske magt, der er febersyg p.g.a den ekstreme situation. For hvis ikke menneskerettighederne kommer før enhver anden ret, er det umuligt at forstå, hvorfor der overhovedet eksisterer nogen social organisation eller Stat. Og ingen kan påberåbe sig »tvungen lydighed«, når det drejer sig om mord, tortur og menneskelig fornædelse. Hvis vi har lært noget som helst af retsprocesserne efter 2. verdenskrig, må det være at enhver person i militæret har et ansvar som menneske, selv i en så ekstrem situation, som en væbnet konflikt .

På dette tidspunkt kunne man spørge: Er hæren ikke en institution, hvis træning, disciplin og udstyr først og fremmest gør den til en ødelæggelsesfaktor? Jeg ville svare, at tingenes tilstand blev grundlagt for lang tid siden og uanset vores aversion over for alle former for vold, kan vi ikke få hærene til at forsvinde eller foreslå ensidig nedrustning. Det ville skabe et tomrum, som ville blive udfyldt af andre aggressive kræfter, som nævnt tidligere med hensyn til rækken af angreb på forsvarsløse lande. **De væbnede styrker har en vigtig mission at fuldføre ved ikke at stå i vejen for den proportionale fremadskridende nedrustnings filosofi og praksis ved at inspirere kammerater fra andre lande til at arbejde i samme retning. Og gøre det klart, at militærets funktion i verden af i dag både er at forhindre katastrofer og slaveri dikteret af ulovlige regeringer, som ikke lever op til det folkelige mandat.** Således er den største tjeneste, de væbnede styrker kan gøre deres lande og hele menneskeheden, at forhindre eksistensen af krig. Denne målsætning, som kan forekomme utopisk, bakkes i øjeblikket op af de kraftfulde hændelser, der viser, at den globale eller ensidige forøgelse af den militære magt er uanvendelig og til fare for alle.

Lad os vende tilbage til temaet om militærets ansvarlighed ved at komme med nogle eksempler på det modsatte. Under den kolde krig gentog vesten to budskaber: NATO og andre blokke blev oprettet for at fastholde en livsstil truet af den sovjetiske og, til tider, af den kinesiske kommunisme. Desuden indledte man militære aktioner i fjerne egne for at beskytte de vestlige magters »interesser«. I Latin Amerika foretrak militæret at bruge truslen om intern omstyrning som påskud for at retfærdiggøre deres statskup. De pågældende væbnede styrker ignorerede den politiske magt og trådte på alle love og enhver forfatning ved at militarisere praktisk talt et helt kontinent i henhold til den såkaldte »doktrin om national sikkerhed«. Døden og tilbagegangen, som fulgte i kølvandet på disse diktaturer, blev på bizar vis retfærdiggjort igennem hele kommandohierakiet v.h.a ideen om »tvungen lydighed«, idet man indenfor den militære disciplin adlyder ordrene fra instansen ovenover. Denne fremstilling minder om nazisternes retfærdiggørelser af folkemord og må tages i betragtning i enhver diskussion om grænserne for den militære disciplin. Vores synspunkt er, som allerede nævnt, at hvis hæren bryder sin afhængighed til den politiske magt, grundfæster den sig som en ureglementeret styrke, en væbnet bande uden for lov og

ret. Denne sag er klar, men tillader en undtagelse: Den militære revolte mod en politisk magt, der er dannet på ulovlig vis, eller efter sin dannelse er blevet oprørske. De væbnede styrker kan ikke påberåbe sig »tvungen lydighed« overfor en sådan ulovlig magt, da de ellers bliver dette ureglementerede styres medlemsvorne, ligesom de heller ikke under andre omstændigheder kan begå militærkup og derved tilsidesætte deres pligt til at følge det folkelige mandat. Disse emner har relation til den interne samfundsorden, og på samme måde kan de væbnede styrker under internationale konflikter ikke angribe fjendtlige landes civilbefolkning.

7. Omstrukturering af militæret

Hvad angår rekruttering er vores synspunkt, at den obligatoriske værnepligt bør udskiftes med en frivillig værnepligt. Et sådant system tillader en fremragende uddannelse af den professionelle soldat. Denne begrænsede hvervning af mandskab falder sammen med en interesse for, at staben af menige og officerer mindskes betydeligt. Det er klart, at en tilfredsstillende omstrukturering af militæret ikke kan gennemføres uden, at man er opmærksom på de personlige, familiemæssige og sociale problemer, som vil opstå i de talrige hære, som i dag griber sig selv i at være overdimensionerede i forhold til vor tids globale behov. Den nye arbejdsmæssige og geografiske situation og disse troppekontingenters genindtræden i samfundet vil kunne løse sig, hvis militæret opretholder en fleksibel forbindelse til dem, i den tid de behøver til at tilpasse sig. I den omstrukturering, som i dag finder sted forskellige steder i verden, bør man først og fremmest tage hvert enkelt involverede lands politiske model i betragtning. Et unitarisk system har naturligvis andre karakteristika end et føderalt system eller et system, hvor forskellige lande forener sig for at danne et regionalt fællesskab. Vores synspunkt støtter de føderale systemer, som er åbne overfor regionale konføderationer, hvortil en korrekt planlagt omstrukturering kræver vedvarende, solide forpligtelser for at give projektet kontinuitet. Uden et klart grundfæstet ønske fra alle parter om at bevæge sig i denne retning, vil en sådan omstrukturering ikke være mulig, da den økonomiske støtte fra hvert land ellers vil være underlagt uforudsigelig politisk vaklen. I så fald ville de føderale tropper kun eksistere formelt, og de militære kontingenter ville være en simpel sammenhobning af separate tropper fra hvert fællesskab, som er en del af føderationen. Et forsøg på at forene ledelsen i denne situation vil skabe alvorlige problemer, som vil være vanskelige at løse. Kort sagt skal den politiske magt, som orienterer militæret, fastsætte retningslinierne. Under alle forhold har de væbnede styrker brug for en meget præcis og koordineret ledelse.

Et andet vigtigt problem i forbindelse med omstruktureringen har at gøre med efterretningstjenesten. Hvis efterretningstjenesten ikke er en del af militæret, er deres funktion at bevare samfundsordenen og beskytte landets borgere, selvom de almindeligvis involveres i overvågningsoperationer og kontrol af befolkningen, der ligger meget fjernt fra det formål, de oprindeligt blev skabt til. I mange lande viser det organigram, hvori de dukker op, at de snarere er forbundet med indenrigsministeriet end forsvarsministeriet. Derimod anses politiet som et korps af embedsmænd dannet med det formål at følge en lovlige »kommandokæde«, som ikke er skadelig for landets indbyggere og er underordnet den dømmende magts myndighed. Men ofte udfører de i deres funktion som offentlig styrke operationer, som i befolkningens øjne får dem til at ligne militære styrker. Man lægger helt klart mærke til det ubejljlige i en sådan forvirring, og det er i de væbnede styrkers interesse, at der kan skelnes klart mellem disse to funktioner. Lignende ting forekommer, med andre statslige organer såsom efterretningstjenesten eller andre hemmelige tjenester, der ofte overlapper og duplikerer hinanden, og som heller ikke har noget med militæret at gøre. Militæret har brug for et passende system til opsamling af information for at kunne fungere effektivt. Men ikke et system, der på nogen måde ligner mekanismer til overvågning og kontrol af landets borgere. Militæret skal varetage nationens sikkerhed, og ikke involvere sig i den siddende regerings samtykke eller misbilligelse af forskellige ideologier.

8. Militærets placering i den revolutionære proces

Det formodes, at magten i et demokrati stammer fra folkets suverænitet. Både statens struktur og dens tilhørende organisationer udspringer fra samme kilde. I denne sammenhæng opfylder militæret den funktion, det har fået tildelt af staten: At forsvare landets suverænitet og skabe sikkerhed for dets indbyggere. Naturligvis kan der forekomme afvigelser, hvor hæren eller andre fraktioner ulovligt indtager magten, som vi har set det tidligere. Og som vi har nævnt, kunne der også forekomme ekstreme tilfælde, hvor folket beslutter sig for at ændre statens art og lovenes art, d.v.s. systemets art. Under disse omstændigheder vil det være alles opgave at se til at det bliver gjort for ingen statslig struktur eller intet retsligt system, kan overordnes folkets beslutning. Uden tvivl tager mange landes grundlov højde for, at den selvsamme grundlov kan ændres gennem folkets beslutning. Dette er en måde at skabe en revolutionær forandring på, hvor det formelle demokrati viger for det reelle demokrati. Men hvis denne mulighed blokeres, svarer det til at fornægte selve den kilde, hvorfra al lovmæssighed udspringer. Under disse omstændigheder, og kun efter at have opbrugt alle borgernes muligheder, er det hærens forpligtelse at efterleve denne forandringsvilje ved at fjerne denne installerede bande, der allerede har forbrudt sig mod loven gennem håndteringen af det offentlige liv. Gennem denne militære intervention er samfundet i stand til at skabe revolutionære vilkår, under hvilke folket kan indføre en ny form for social organisation og en ny form for retssystem. **Det er næppe nødvendigt at fremhæve forskellene mellem den militære intervention, der har til formål at give folket dets frarøvede suverænitet tilbage og det simple militærkup, som knuser en lovmæssighed, der er legitimeret gennem folkets mandat.** I tråd med de samme ideer påbyder lovmæssigheden, at folkets krav respekteres, selv når det foreslås, at indføre revolutionære forandringer. Hvorfor skulle flertallet ikke kunne ytre ønske om at forandre strukturerne, og hvorfor skulle endog minoriteterne ikke få muligheden for at arbejde politisk for at opnå en revolutionær forandring af samfundet. **At nægte viljen til revolutioner, forandring gennem undertrykkelse og vold er alvorlig kompromittering af vor tids formelle demokratiske system.**

Det er sikkert blevet bemærket, at dette brev ikke har berørt spørgsmål om militær strategi eller doktrin eller spørgsmål om hærens teknologi og organisation. Det kan ikke være anderledes. **Vi har fastsat den humanistiske indstilling til de væbnede styrker set i forhold til den politiske magt og samfundet.** Militærets kvinder og mænd har et kæmpemæssigt teoretisk og praktisk arbejde foran sig med at tilpasse deres fremgangsmåder og organisation til det specielle øjeblik, som verden befinder sig i. Den offentlige mening og de væbnede styrkers oprigtige interesse for at lære den at kende, skønt den ikke kommer fra specialister, er af fundamental betydning. En levende forbindelse mellem medlemmer af hære fra forskellige lande, sideløbende med en ligefrem debat med befolkningen, er et vigtigt trin for at erkende synspunkternes mangfoldighed. Nogle hæres holdning om at holde de forskellige landes hærer indbyrdes isoleret og tilbageholdenheden over for befolkningens krav, hører hjemme i en tid, hvor menneskets bevægelighed og udvekslingen af goder var begrænset. Verden har forandret sig for alle, også for de væbnede styrker.

9. Overvejelser omkring militæret og revolutionen

I dag er der to vidt udbredte holdninger, der interesserer os meget. Den første bekendtgør, at revolutionernes tidsalder er overstået. Den anden bekendtgør, at den militære indflydelse i den politiske beslutningstagen gradvist nedtones. Man antager også, at kun i visse tilbagestående og dårligt organiserede lande udgør sådanne hindringer fra fortiden stadig en trussel. Desuden mener nogle, at efterhånden som det internationale netværk af forbindelser antager en mere og mere solid karakter, vil den gøre sin vægt gældende indtil alle de gale faktorer af uorden er bragt under kontrol.

Hvad angår revolutionerne, har vi som allerede anført et diametralt modsat synspunkt i forhold til de ovenstående opfattelser. At der ved overensstemmelse mellem de »civiliserede« nationer vil blive påtvunget en ny verdensorden, hvor den militære indflydelse ikke længere har vægt, er tvivlsomt og diskutabelt. **Det bør bemærkes, at det netop er i de nationer og regioner, som er i gang med at antage karakter af stormagt, at både revolutioner og militær indflydelse føles stadig mere nærværende. Før eller senere, efterhånden som pengekræfterne bliver mere koncentreret, vil de gå i konfrontation med flertallet, og i denne situation vil bankvæsenet og militæret ende med at blive hinandens modsætninger.** Som moderne humanister befinder vi os derfor i direkte modsætning til fortolkningen af historiske processer, fremført af det herskende systems tilhængere. Kun den kommende tid vil vise, hvilken tolkning af begivenhederne der er korrekt – de begivenheder, der altid forekommer nogle som værende »utrolige«, sådan som det har været tradition i de senere år. Hvad vil de sige, med deres syn på tingene, når tingene som er beskrevet her, virkelig sker? Sandsynligvis, at menneskeheden er vendt tilbage til fortiden. Eller i daglig tale: »Verden er gået i stykker.«

Vi tror ikke, at fænomener så som den voksende irrationalisme, opståelsen af en endnu stærkere religiøsitet og mange andre beslægtede fænomener, er passager fra fortiden, men derimod at de svarer til en ny etape, der skal imødegås med alt det intellektuelle mod og al den menneskelige forpligtelse, vi er i stand til. Det vil ikke gå, at blive ved at fastholde, at samfundet bedst kan udvikle sig ved at holde den nuværende kurs. Det er vigtigere at forstå, at de betingelser vi lever under, fører os direkte mod et helt systems kollaps, det system nogle betragter som mangelfuldt, men stadig »udviklingsdygtigt«. I dag findes der ikke længere et sådant udviklingsdygtigt system. Tværtimod når dette system for hver dag nye højder indenfor alle de former for umenneskelighed, som det har sammendynget i så mange år.

Hvis nogen mener, at disse påstande er blottet for grundlag, er de i deres fulde ret til at fremlægge en anden sammenhængende indstilling. Og hvis nogle mener, at vores holdning er pessimistisk, svarer vi som humanister ved at hævde, at den nye retning hen imod menneskeliggørelsen af verden vil sejre over denne mekaniske negative proces. Drivkraften i denne nye retning vil være den revolution der til slut vil blive fremkaldt af de brede menneskelige fællesskaber; disse tusinder af millioner af mennesker som hver dag bliver nægtet deres egen skæbne.

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Niende brev til mine venner

21. november 1993

Kære venner:

Jeg har ofte modtaget breve, hvori man spørger: »Hvad sker der med menneskerettighederne i dag?« Personligt er jeg ikke i stand til at give det rette svar. Jeg mener snarere, at de, der underskrev Verdenserklæringen om Menneskerettigheder, dvs. mere end 160 lande på jorden, bør vide, hvad der sker. Disse stater underskrev d. 10. december 1948 eller senere anerkendelsen af dette dokument, der blev udarbejdet inden for FN. Alle forstod, hvad det handlede om, og alle forpligtede sig til at forsvare de erklærede rettigheder. Helsinki Traktaten blev også underskrevet, og landene udpegede repræsentanter til menneskerettighedskommisionerne og de internationale domstole.

1. Brud på menneskerettighederne

Hvis vi iagttager, hvad der er sket på dette område i det sidste stykke tid, ville vi være nødt til at stille spørgsmålet på ny og gøre det således: »Hvad sker der med regeringernes hykleriske spil i håndteringen af menneskerettighederne?« Det ville være tilstrækkeligt blot at følge nyhedsbureauerne, læse dagblade og aviser, høre radio og se TV for at kunne besvare spørgsmålet. Lad os som eksempel tage den sidste rapport fra Amnesty International (for 1992) og i sammendrag fremlægge nogle af de rapporterede data. Antallet af brud på menneskerettighederne er vokset i verden som helhed med særlige katastrofer såsom borgerkrigene i Jugoslavien og Somalia. Der er forekommet politiske fængslinger i 62 lande. Regeringerne har været ansvar for torturofre i 110 lande og begået politiske mord i 45. Krigen i Bosnien-Hercegovina viste klart overgrebene og myrderierne begået af alle parter mod titusindvis af personer i flere tilfælde udelukkende pga. deres etniske oprindelse. Andre steder, såsom Tayikistan og Aserbajdsjan ser man de samme fænomener. Afsløringerne af tortur og mishandling begået af politiet er steget betragteligt i Tyskland, Frankrig, Spanien, Portugal, Rumænien og Italien. I disse tilfælde spillede ofrenes race en vigtig rolle. Bevæbnede oppositionsgrupper i Storbritannien, Spanien og Tyrkiet har også begået alvorlige brud på menneskerettighederne. I USA er 31 personer blevet henrettet (det største antal siden 1977, hvor man genindførte dødsstraffen). Tusinder blandt Somalias ubevæbnede civilbefolkning er blevet myrdet i denne periode. I Latinamerika har sikkerhedsstyrker og »dødspatrujer« myrdet ca. 4000 personer. I Venezuela er der foregået snevevis af anholdelser og henrettelser af politiske fanger under tilsidesættelsen af de grundlovssikrede rettigheder, der fulgte efter kupforsøgene 4. februar og 27. november. I Cuba opretholdt man af politiske årsager fængslingen af ca. 300 personer, men da man ikke tillod internationale observatører fra Amnesty International at komme ind i landet, har oplysningerne ikke kunnet bekræftes. I Brasilien er der blevet dræbt 111 fanger under en fangeopstand i Sao Paulo, mens der i den samme by, samt i Rio de Janeiro og andre steder i landet er blevet henrettet hundredvis af børn og andre »uønskede«. I Peru er 135 personer »forsvundet«, og andre 65 personer er blevet henrettet af sikkerhedsstyrkerne uden retssag. Man har modtaget rapporter om omfattende mishandlinger blandt bønder i bjergområder, og omkring 70 personer er blevet dømt til fængsel på livstid på grundlag af ureglementeret rettergang. De væbnede oppositionsgrupper myrdede ligeledes dusinvis af personer i visse områder af landet. I Colombia har man fra regeringens side afvist gentagne anmeldelser af menneskerettighedsovertrædelser, og man har sagt, at disse oplysninger stammer fra oppositionsgrupper, der ønsker at forfalske billedet af landets politiske virkelighed. Dog har Amnesty offentliggjort, at militæret og de paramilitære grupper har henrettet ikke færre end 500 personer uden rettergang, samtidig med at bevæbnede oppositionsgrupper og narkoorganisationer har myrdet omkring 200. Amnesty tilføjer, at kampen mod militante islamiske grupper har fremkaldt en forværring af menneskerettighedernes situation i flere arabiske lande, såsom Algeriet og Egypten. Regeringsagenter fra hele Mellemøsten har været ansvarlige for tortur, udenomsretslige processer, politiske mord, »forsvindinger« og andre alvorlige krænkelse. I Egypten gjorde indførelsen af en ny lovgivning det lettere at torturere politiske fanger, og otte islamiske fundamentalister, mistænkt for at være medlemmer af en væbnet gruppe, er blevet dømt til døden af en militær domstol »efter en partisk rettergang«. I Algeriet blev op mod 10.000 personer tilbageholdt uden sigtelse eller retssag i isolerede lejre i ørkenen. Samtidig erklærede fundamentalistiske grupper sig

ansvarlige for mord på civilbefolkningen og alvorlige overtrædelser af menneskerettighederne i Algeriet og Egypten, samt i de af Israel besatte områder. Anholdelser uden retssag er især udbredt i Syrien, men finder også sted i Israel, Libyen, Irak, Kuwait, Saudi Arabien, Marokko og Tunesien. I Kina har Amnesty gjort opmærksom på antallet af politiske fanger og på, domme over politiske aktivister uden forudgående retssager.

Nyhedsbureauer har udgivet kort over verden, med snesevis af lande, som har overtrådt menneskerettighederne, i andre lande ser man antallet, af døde i religiøse og etniske krige. Kortene viser også lande, hvor folk er bukket under af sult, der hvor de bor eller under store udvandring.

Men med det ovenfor nævnte er temaet om menneskerettigheder ikke uddebatteret og følgelig heller ikke overtrædelserne af dem.

2. Menneskerettighederne, freden og den humanitære hjælp som påskud for intervention

I dag taler man med fornyet styrke om menneskerettighederne. Imidlertid har signalet hos dem, der vifter med fanerne, ændret sig. For nogle årtier siden arbejdede de progressive kræfter aktivt for forsvaret af principper, der var blevet anerkendt ved enstemighed nationerne imellem. Selvfølgelig skortede det ikke på diktaturer, der i disse rettigheders navn tilsidesatte den personlige og kollektive frihed og de personlige og kollektive behov. Nogle har forklaret, at hvis de afholdt sig fra at kritisere systemet, fik de adgang til bolig, sundhedspleje, uddannelse og arbejde. Naturligvis, sagde de, skulle man ikke forveksle frihed med tøjlesløshed, og at kritisere regimet var »tøjlesløshed«.

I dag har højrefløjen taget disse faner til sig, og man ser dem aktive i forsvaret af menneskerettighederne og freden, frem for alt i de lande, som de ikke har fuld kontrol over. Ved at gøre brug af nogle internationale mekanismer organiserer de interventionsstyrker, der er i stand til at nå et hvilket som helst sted på planeten med det formål at genoprette lov og orden. I første omgang bringer de medicin og fødevarer ud til folk for så senere at skyde dem, og de begunstiger den side, der bedst formår at underordne sig dem. Snart vil en hvilken som helst gruppe kunne påberåbe sig, at freden i deres land er blevet forstyrret, eller at menneskerettighederne er overtrådt, for derefter at søge om hjælp hos interventionisterne. I virkeligheden har man forbedret de oprindelige traktater og aftaler, for det gensidige forsvar, med dokumenter, der legaliserer indgriben fra »neutrale« styrker. På denne måde indfører man i dag den gamle Pax Romana i en fornyet udgave. Kort sagt er det ornitologiske ændringer, der begyndte med falken fra legionernes aflagte bannere, som derpå tog form af Picassos due, til den nåede frem til vore dage, hvor der er vokset klør ud på det fjerbærende væsen. Den vil ikke længere vende tilbage til den bibelske ark med en olivenkvist, derimod vil den vende tilbage til valuta-arken bringende en dollar i sit stærke næb.

Alt efter situationen krydres der med ømme argumentationer. Og her er det nødvendigt at være forsigtig. For selv når tredjepartslande intervenerer af grunde, der for alle er åbenlyst humanitære, vil der kunne dannes præcedens for retfærdiggørelsen af nye handlinger – og det af grunde, der ikke er nær så humanitære og langt fra åbenlyse for alle. Det ses, at som følge af globaliseringsprocessen, spiller FN en voksende militær rolle, der medfører ikke så få risici. Man er endnu engang ved at bringe folkenes suverænitæt og selvbestemmelse i fare gennem manipulering med begreberne fred og international solidaritet.

Lad os vente med temaerne om fred til en anden gang og lad os kigge lidt nærmere på menneskerettighederne, der, som vi alle ved, ikke er begrænset til spørgsmål om trosfrihed, politisk frihed og ytringsfrihed. Opretholdelsen af disse rettigheder er heller ikke begrænset til, at man undgår forfølgelse og fængsling af og mord på befolkningen grundet disses uoverensstemmelser med regimet. Dvs. den begrænser sig heller ikke til at forsvare personerne imod den direkte fysiske vold, der kunne blive udøvet mod dem. På dette punkt er der meget forvirring og meget usystematiseret arbejde, men der er blevet udformet nogle grundlæggende ideer i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder.

3. De øvrige menneskerettigheder

I erklæringen, i artikel 2.1 hedder det:

»Enhver har krav på alle de rettigheder og friheder, som nævnes i denne erklæring, uden forskelsbehandling af nogen art, f.eks. på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social oprindelse, formueforhold, fødsel eller anden samfundsmæssig stilling.«

Og nogle af de erklærede rettigheder er følgende:

Artikel 23.1: »Enhver har ret til arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.«

Artikel 25.1: »Enhver har ret til en sådan levestandard, som er tilstrækkelig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder og ret til tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom, uarbejdsdygtighed, enkestand, alderdom eller andet tab af fortjenstmulighed under omstændigheder, der ikke er selvforskyldt.«

Artiklerne, der er underskrevet af de lande, der er medlemmer, baserer sig på forestillingen om lighed og menneskerettighedernes almengyldighed. Hverken i erklæringens ånd eller bogstav kan man finde betingelser såsom: «...disse rettigheder vil blive overholdt, såfremt de ikke forstyrrer de makroøkonomiske svingninger.» Eller: »De nævnte rettigheder vil blive overholdt, når der nås et samfund med overflod.« Imidlertid kunne meningen i det fremsatte fordrejes gennem det, der står i artikel 22:

»Enhver har som medlem af samfundet ret til social tryghed og krav på, at de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder, der er uundværlige for hans værdighed og hans personligheds frie udvikling, gennemføres ved nationale foranstaltninger og internationalt samarbejde og i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpeklender.« I dette: «...i overensstemmelse med hver statsorganisation og hjælpeklender«, opløses den faktiske udøvelse af rettighederne, og det fører os direkte til en kritisk vurdering af de økonomiske modeller.

Lad os forestille os et land med tilstrækkelig organisering og ressourcer, som pludselig overgår til et system med fri markedsøkonomi. I en sådan situation er staten tilbøjelig til at blive til en ren »administrator«, samtidig med at den private sektor vil påtage sig udviklingen af det forretningsmæssige. Budgetterne for sundhed, uddannelse og social sikkerhed vil gradvist blive nedskåret. Staten vil ophøre med at være »forsørgende« og vil som følge heraf ikke længere være ansvarlig for situationen. Den private virksomhed vil heller ikke være nødsaget til at tage sig af problemerne, da de love, der kunne tvinge dem til at overholde disse rettigheder, vil blive ændret. Den private sektor vil endda komme i konflikt med eksisterende krav om sundhed og sikkerhed på arbejdspladserne. Men den frelsende ide og praksis i at privatisere sundhedsvæsenet vil tvinge virksomheden til at udfylde det hul, der er opstået i den foregående overgangsfase. Dette forløb vil gentage sig på alle samfundsområder, efterhånden som privatiseringen rykker frem, den vil så tilbyde sine effektive ydelser til alle dem, der kan betale, hvorved 20 % af befolkningen vil kunne få dækket sine behov. Hvem vil så forsvare ideen om menneskerettighedernes almengyldighed og lighed, hvis disse udøves »...i overensstemmelse med hver stats organisation og hjælpeklender«? For det er klart, at »jo mindre den offentlige sektor er, jo mere velstående vil landets økonomi blive«, sådan som fortalene for denne ideologi forklarer det. I denne slags diskussion vil man brat gå fra den idylliske retorik om »den almindelige overflod« over til en brutal udtryksmåde, der med et ultimatus karakter vil

blive fremsat nogenlunde således: »Hvis lovgivningen begrænser kapitalen, vil denne forlade landet, investeringerne vil udeblive, og der vil hverken blive givet internationale lån eller genforhandling af eksisterende gæld, hvorved eksporten og produktionen vil formindskes, hvilket kort sagt vil sætte samfundsordenen på spil.« Således vil, i al enkelhed, en af de mange afpresningsmetoder blive blotlagt. Hvis vores kommentarer tager udgangspunkt i situationen i et land med tilstrækkelige ressourcer, som overgår til fri markedsøkonomi, vil det være nemt at forestille sig, hvor meget ringere vilkårene vil være, når det drejer sig om et land uden grundlæggende organisering og ressourcer. Sådan som den nye verdensorden er blevet fremlagt, og på grund af den gensidige økonomiske afhængighed, vil storkapitalen i alle lande (rige som fattige) forbyrde sig mod menneskerettighedernes almengyldighed og deres grundtanke om lighed.

Den ovenstående argumentation kan ikke føres på grundlag af de strengt grammatiske vendinger i artikel 22, fordi i denne artikel (såvel som i hele Menneskerettighedserklæringen) laver man ikke en økonomisk vurdering af personer, der gør deres rettigheder relative. Det er heller ikke berettiget at komme med overfladiske argumenter, og forklare, at økonomien burde være grundlaget for al social udvikling, og at man derfor må rette hele sin indsats mod de makroøkonomiske interesser, for så, engang når overfloden er nået, at gøre noget ved menneskerettighederne. Dette er så klodset et lineært synspunkt, som hvis man siger: »Da samfundet er underlagt tyngdekraften, er det nødvendigt at koncentrere sig om det problem, og når det er løst, vil vi tale om menneskerettighederne.« I et sundt samfund finder borgerne ikke på at bygge deres boliger på en ustabil og stejl skrænt, fordi de er indforståede med tyngdekraften, og ligeledes ved alle helt klart, hvor bestemmende økonomiske faktorer er, og hvor vigtigt det er for menneskets udvikling, at de løses på rette måde. I alle tilfælde har disse bibemærkninger ikke direkte betydning for hovedtemaet.

Overvejelserne omkring menneskerettighederne kan ikke begrænses til disse sidste spørgsmål om arbejde, løn og forsorg, ligesom de heller ikke i begyndelsen var begrænset til at vedrøre politisk og religiøs frihed. Vi har observeret visse fejl i erklæringens redigering, men selv det taget i betragtning skal det indrømmes, at det for alle regeringers vedkommende vil være tilstrækkeligt med en møjsommelig anvendelse af disse artikler, for at denne verden kan gennemgå en positiv forandring af stor betydning.

4. Menneskerettighedernes og den kulturelle teses almengyldighed

Der eksisterer forskellige menneskesyn, og synspunkternes forskellighed grunder ofte i de forskellige kulturer, hvorfra man danner sit syn på virkeligheden. Det, vi her fremfører, påvirker menneskerettighedernes sag globalt. Over for ideen om et universelt menneske med ens rettigheder og med ens funktioner i alle samfund, rejser der sig faktisk i dag en »kulturel« tese, der forsvarende en anderledes indstilling til temaet. Forkæmperne for denne indstilling mener således, at de såkaldte universelle menneskerettigheder ikke er andet end en generel udlægning af den vestlige verdens standpunkt, som forsøger at pålægge dem en uberettiget universel gyldighed. Lad os for eksempel tage artikel 16:

16.1: »Uden begrænsninger af racemæssige, nationalitetsmæssige eller religiøse grunde har mænd og kvinder, der har nået myndighedsalderen, ret til at gifte sig og stifte familie. De har krav på lige rettigheder med hensyn til indgåelse af ægteskab, under ægteskabet og ved dets opløsning«;

16.2: »Ægteskab skal kun kunne indgås med begge parter frie og fulde samtykke«;

16.3: »Familien er samfundets naturlige og fundamentale enhedsgruppe og har krav på samfundets og statens beskyttelse.«

Disse tre afsnit af artikel 16 volder talrige fortolknings- og anvendelsesvanskeligheder for flere kulturer, der fra Mellemøsten og Nærøsten strækker sig videre til Asien og Afrika. De volder altså vanskeligheder for den største del af Verdens befolkning. I en så stor og forskelligartet del af verden bliver hverken ægteskab eller familie vurderet med »en målestok, der synes så naturlig« for den vestlige verden. Følgelig er både disse institutioner og de almengyldige menneskerettigheder, der er forbundet hermed, sat på tapetet. På samme måde forholder det sig, hvis vi ser på opfattelsen af lovene og retfærdigheden. Når vi stiller ideen om straf op mod ideen om, at forbryderen skal rehabiliteres, har vi et tema, hvor ikke engang lande med den samme vestlige kulturelle baggrund kan blive enige. At fastholde, at ens egen kulturs synspunkt er gældende for hele menneskeheden, fører til rent ud sagt groteske situationer. Loven om håndsafhuggelse, der praktiseres i nogle arabiske lande, opfattes således i USA som en krænkelse af de almengyldige menneskerettigheder. Samtidigt diskuterer de amerikanske eksperter, hvad der er mest human: Cyanidgas, en elektrisk ladning på 2000 volt, en dødelig indsprøjtning, hængning eller andre makabre delikatesser til udførelse af dødsstraf. Men det er klart, at ligesom der i dette land er en stor del af befolkningen, der afviser dødsstraf, er der de nævnte andre steder talrige modstandere af enhver slags korporlig afstraffelse af den anholdte. Selv den vestlige verden, hvor skik og brug har ændret sig, er kommet i knibe, når den forsøger at fastholde den traditionelle ide om den »naturlige« familie. Findes der i dag familier med adoptivbørn? Selvfølgelig gør der det. Findes der familier, hvor parret kan være to af samme køn? Nogle lande tillader det allerede. Hvad er det så, der definerer familien? Er det dens egenskab af det »naturlige«, eller er det en frivillig forpligtelse bestående til at opfylde bestemte funktioner? Ud fra hvilke argumenter kan det begrundes, at den monogame familie er den polygame eller polyandriske overlegen? Hvis man bringer diskussionen op på det plan, kan man så stadig tale om en almengyldig lov vedrørende familieforhold? Hvilke menneskerettigheder på familieområdet bør man forsvare, og hvilke bør man ikke forsvare? Det er klart, at den dialektik, der er mellem tesen om det almengyldige (ikke særlig almengyldig på sit eget område) og den kulturelle tese, ikke kan løses i

familiespørgsmål (som jeg har brugt som et eksempel ud af mange mulige). Jeg er bange for, at den heller ikke vil kunne løses inden for andre områder af menneskenes gøren og laden.

Lad os sige det en gang for alle: Det globale menneskesyn, der ikke er tilstrækkeligt fundamenteret af nogle af de modstridende holdninger, er her på spil. Behovet for et sådant menneskesyn er åbenlyst, fordi hverken loven i al almindelighed eller menneskerettighederne i særdeleshed vil kunne bevare deres gyldighed uden en afklaring af deres dybeste betydning. Det drejer sig ikke længere om abstrakte overvejelser om de mest generelle lovspørgsmål. Hvad enten drejer det sig om rettigheder, hvis gyldighed afhænger af det etablerede styre, eller det drejer sig om rettigheder som mål, man ønsker at opfylde. Om dette har vi sagt følgende ved anden lejlighed (Loven, i Det menneskelige landskab – Gør jorden menneskelig): »Praktiske personer har ikke fortabt sig i at teoretisere, og de har udtalt, at loven er nødvendig for social sameksistens. Man har også hævdet, at loven laves for at forsvare interesserne hos dem, der dikterer den. Det er tilsyneladende den tidligere situation af magt, der dikterer en bestemt lov, der samtidig legaliserer magten. Magten som en påtvingelse af en ikke-accepteret eller accepteret intention er derfor hovedtemaet. Man siger, at styrke ikke skaber rettigheder, men denne selvmodsigelse kan kun accepteres, hvis man tænker på styrken som en fysisk brutal handling, når styrken (økonomisk, politisk, etc.) i virkeligheden ikke behøver at være udtrykkeligt stillet til skue for at være til stede og indgyde respekt. På den anden side påtvinger eller bevogter selv den fysiske styrke (f.eks. de væbnede styrker), udtrykt som åben trussel, situationer, der er retfærdiggjort juridisk. Og vi bør ikke se bort fra, at brugen af våben i den ene eller anden retning afhænger af menneskets intention og ikke af en rettighed...« Og længere fremme: »Den, der overtræder en lov, underkender en pålagt situation i nutiden og overlader sin timelighed (sin fremtid) til andres beslutning. Men det er klart, at den »nutid«, hvor loven begynder at have virkning har rødder i fortiden. Sædvanen, moralen, religionen eller den sociale enstemmighed plejer at være de kilder, man påberåber sig for at retfærdiggøre lovens eksistens. Hver og en af dem afhænger til gengæld af den magt, der indstiftede dem. Og disse kilder bliver revideret, når den magt, der indstiftede dem, er faldet eller er blevet omdannet på en sådan måde, at opretholdelsen af den tidligere juridiske orden begynder at stride mod »det rimelige«, mod »sund fornuft«, etc. Når lovgiveren ændrer en lov, eller snarere når en forsamling af folkets udvalgte ændrer landets Forfatning, overtrædes loven tilsyneladende ikke, fordi de, der foretager ændringen, ikke er underkastet andres beslutninger. Det skyldes, at de har magten eller handler som repræsentanter for magten, og i sådanne situationer er det klart, at magten giver rettigheder og forpligtelser og ikke omvendt.« Og til slut dette citat:

»Menneskerettighederne har ikke den universelle gyldighed, der ville være ønskelig, da de ikke afhænger af menneskets universelle magt, men af den magt, nogle få har over helheden. Hvis de mest elementære krav om at kunne bestemme over sin egen krop bliver trådt under fode på enhver breddegrad, kan vi kun tale om en stræben, der skal blive til rettigheder. Menneskerettighederne hører ikke fortiden til, de er ude i fremtiden og opsuger intentionen, de nærer en kamp, der genoplives, hver gang menneskets skæbne krænkes. Derfor har ethvert krav til fordel for disse mening, da det viser de eksisterende magthavere, at de ikke er almægtige, og at de ikke kan kontrollere fremtiden.«

Hvad angår vores generelle menneskesyn er det her ikke nødvendigt at komme tilbage til eller igen at bekræfte, at den anerkendelse, vi giver de forskellige kulturelle realiteter, ikke underkender eksistensen af en fælles menneskelig struktur, hvad angår historisk proces og

sammenfaldende retning. Kampen for opbygningen af en *universel menneskelig nation* er også, ud fra den enkelte kultur, kampen for en stadig nøjere overholdelse af menneskerettighederne. Hvis retten til friheden og til et fuldgyldigt liv pludseligt frakendes i en kultur, fordi man har sat andre værdier over mennesket, er det fordi noget er kommet ud af kurs, noget er afvejet fra den fælles skæbne – og så må udtrykket for den kultur *på netop det sted* klart afvises. Ganske vist regner vi med ufuldstændige udformninger af menneskerettighederne, men indtil videre er det det eneste, vi er i besiddelse af. **Disse rettigheder bliver i dag betragtet som simple målsætninger og kan ikke blive fuldbyrdet pga. de etablerede magter. Kampen for at menneskerettighederne får fuld gyldighed, må nødvendigvis få os til at sætte spørgsmålstegn ved de nuværende magthavere og til at handle for at få dem udskiftet med magthavere fra et nyt menneskeligt samfund.**

Med mine bedste hilsener, *Silo*

Tiende brev til mine venner

15. december 1993

Kære venner:

Hvor fører de aktuelle begivenheder os hen? Optimisterne mener at vi er på vej mod et globalt overflodssamfund, hvor alle sociale problemer bliver løst: En slags paradys på Jorden. Pessimisterne mener, at symptomerne viser en voksende sygdom, som både har ramt samfundets institutioner og store sociale grupper, hele det demografiske og økologiske system: En slags helvede på jorden. De der betragter de historiske mekanismer som noget relativt føler, at det hele afhænger af vores adfærd her og nu: Paradiset eller helvedet vil være afhængig af vores handlinger. Og så er der selvfølgelig dem, som overhovedet ikke har nogen interesse i andre end sig selv.

Blandt disse forskellige holdninger er vi mest interesserede i den, som gør fremtiden afhængig af det, vi foretager os i dag. Men selv i denne holdning er der forskellige muligheder. Nogle siger, at krisen skyldes bankvæsenets og de multinationale selskabers grådighed, og når udviklingen truer deres interesser, vil de genoprette ro og orden, som det er sket tidligere. Disse mennesker foretrækker, at vi gradvist tilpasser os de reformprocesser, der gradvist forvandler kapitalismen, så den bliver til gavn for flertallet. Der er også andre, som fremhæver, at vi ikke kan lade alting afhænge af fåmandsvældets gode vilje. Derfor er det nødvendigt at demonstrere flertallets vilje ved at handle politisk og uddanne befolkningen, som er ved at blive kvalt af det herskende system. De sidstnævnte mener, at systemet vil blive ramt af en almen krise, som skal udnyttes i revolutionens navn. Endelig er der dem, som fastholder, at kapitalen såvel som arbejdet, kulturerne, landene, samfundsmodellerne, de kunstneriske og religiøse udtryk, folkeslagene og selv det enkelte menneske er fanget i en proces med teknologisk acceleration og opløsning af strukturer, som er udenfor deres kontrol. En lang historisk proces har nu nået en verdensomspændende krise, der påvirker enhver politisk og økonomisk model. Således kan hverken den generelle opløsning eller den generelle genoprettelse være afhængig af disse modeller. **Denne strukturelle visions tilhængere insisterer på, at det er nødvendigt at danne sig en global opfattelse af disse fænomener, samtidig med at man handler på de mindste samfundsmæssige, gruppemæssige og personlige områder.** Fordi hele verden er så tæt forbundet, **tror de ikke længere på en gradvis social forbedring, udviklet trin for trin. De forsøger derimod at skabe en række »demonstrationseffekter«, kraftige nok til at knække kurven i den globale proces.** De fremhæver menneskets konstruktive evne, der gør os i stand til at forene og omdanne de økonomiske forhold, til at forandre institutionernes opbygning og til uafbrudt at kæmpe for at afmontere alle de faktorer, der er ved at skabe absolut tilbagegang. Som moderne humanister tilslutter vi os den sidste holdning. Selvsagt er både denne og de andre holdninger forenklede og uden de mangfoldige varianter, som kan udtrages af hver enkelt af dem.

1. Opløsningen og dens grænser

Det er relevant at fastsætte grænserne for de politiske strukturers opløsning, som ikke standser, før den når ned til den sociale base og det enkelte menneske. Lad os se på nogle eksempler. I nogle lande er svækkelsen af den centrale politiske magt mere tydelig end i andre. P.g.a. de selvstyrende enheders styrke eller presset fra løsrivelsesstrømninger forekommer det, at bestemte interessegrupper eller simple opportuniste ønsker at standse opløsningsprocessen lige netop der, hvor de stadig har kontrol over situationen. Ifølge deres ønsketænkning skulle den løsrevne kanton, den nye republik, der er blevet adskilt fra hovedlandet, eller selvstyret, der er frigjort fra den centrale magt, blive til de nye organiserede strukturer. I stedet vil endnu mindre regioner såsom amter eller kommuner sætte spørgsmålstegn ved disse nye magter. Ingen af disse mindre enheder kan se, hvorfor et selvstyre, der er frigjort fra den centrale magt, skal centralisere magten på ny. Og det uanset om de bruger påskud som det samme sprog, en fælles folkløse eller en u håndgribelig »historisk og kulturel samhørighed«. For når det kommer til stykket, og man skal bidrage til det fælles budget, er folkloren udelukkende en turistattraktion eller til gavn for pladeselskaberne. Hvis kommunerne løsriver sig fra selvstyret, vil de enkelte beboelseskvarterer anvende samme logik, og således kan denne kædereaktion fortsætte helt ned til naboerne, der bor på hver sin side af gaden. Nogen kunne finde på at sige: »Hvorfor skal vi, der bor på denne side af gaden, betale det samme i skat, som dem der bor på den anden side? Vi har en højere levestandard, og så skal vores skat bruges til at løse problemerne hos de der mennesker, der ikke engang gider at gøre en indsats for at skabe fremskridt. Det er bedst, at enhver klarer sig selv.« Selvfølgelig vil man i hvert hjem i nabolaget kunne høre lignende beklagelser og ingen vil kunne standse denne mekaniske proces i lige netop det øjeblik, han ønsker. Det betyder ikke, at tingene stopper med en simpel feudaliseringsproces i middelalderlig stil, baseret på små og fjerne landsbyer, på forbindelser gennem uregelmæssige byttehandler og en kommunikation kontrolleret af lensherrer, der bekæmper hinanden, eller bander der indsamler bompeng. Vor tid ligner ikke tidligere epokers situation, hvad angår produktion, forbrug, teknologi, kommunikation og befolkningstæthed.

På samme tid vil fællesmarkederne og de økonomiske regioner overtage beslutningsmagten fra de gamle lande. I visse regioner vil selvstyret kunne undvige den gamle nationale enhed, men så vil amterne eller kommunerne også have tilbøjelighed til at springe de gamle administrative niveauer over og presse på for at komme med i den nye regionale overstruktur ved at stille krav om fuldt medlemskab. Hvis disse selvstyrer, amter eller kommuner har et stærkt økonomisk potentiale, ville deres krav om medlemskab blive taget under seriøs overvejelse af den regionale union.

Intet i den økonomiske krig mellem regionale blokke udelukker at nogle medlemslande begynder at oprette »to- eller flersidige« forbindelser for således at undslippe det regionale marked, de er en del af. Hvorfor skulle f. eks. England ikke oprette tættere forbindelser med Nordamerikas NAFTA og i begyndelsen opnå undtagelser fra EU. Senere, afhængig af handelsfremskridtene, hvad skulle så forhindre dem i at melde sig ind i NAFTA og melde sig ud af EU? Og hvis Canada undergik en løsrivelsesproces, hvad skulle så forhindre Quebec i at begynde forhandlinger udenfor NAFTAs region? Der kan ikke længere eksistere latinamerikanske organisationer såsom ALALC eller Andespagten, når Colombia og Chile allerede er begyndt at slå deres økonomier sammen med henblik på at blive indlemmet i NAFTA fremfor MERCOSUR, som er påvirket af en mulig regional

løsrivelsesproces i Brasilien. Desuden, hvis Tyrkiet, Algeriet og andre lande fra den nordlige del af Middelhavsområdet begyndte at blive indlemmet i EU, ville andre lande, som er udelukket, bestyrke deres gensidige tilnærmelser for i blok at forhandle med andre geografiske områder. Og hvilken effekt vil det have på de nuværende regionale blokke, at magter som Kina og Rusland såvel som flere østeuropæiske lande for tiden undergår hastige midtpunktflyvende omdannelser?

Sandsynligvis udvikler tingene sig ikke som i de eksempler, vi har givet. Men tendensen til regionalisering kan tage en uforudsigelig retning, og det hele kan munde ud i en helt anderledes opbygning, end den der i dag overvejes i på grundlag af geografisk naboskab. Den stammer fra indgroede geopolitiske fordomme. Således kan en ny orden opstå inden for de nyeste opbygninger, hvis mål ikke udelukkende er en økonomisk union, men også en politisk og militær blokdannelse. Da det er storkapitalen, som i sidste ende kommer til at bestemme udviklingen ud fra profithensyn, kan ingen føle sig sikker i deres forestillinger om regionale landkort sammensat på grundlag af geografisk naboskab, hvor motorveje, jernbaner og radioforbindelser er altafgørende. I dag er disse forbindelser ved at blive udskiftet til fordel for luft- og søtrafikken understøttet af den verdensomspændende satellitkommunikation. Allerede i kolonitiden blev det geografiske naboskab erstattet af et oversøisk dambræt for stormagter, som efterhånden forsvandt i tiden omkring de to verdenskrige. For nogle mennesker fører den nuværende omlægning os tilbage til det problem, man stod overfor i førkoloniale etaper, og det får dem til at forestille sig, at en økonomisk region må sammensættes inden for et rumligt sammenhængende hele. De samme mennesker overfører derved deres særegne nationalisme på en form for regional »nationalisme«.

Kort og godt: De særlige nedadgående grænser for opløsningen af strukturer går ikke ved de nylig løsrevne lande eller de selvstyrer, som frigør sig fra den centrale magt. De generelle opadgående grænser går heller ikke ved de økonomiske regioner, der er sammensat på grundlag af geografisk naboskab. De nederste grænser for opløsningen af strukturer er ved at nå vores egen nabo og det enkelte menneske, og de øverste grænser er ved at nå verdenssamfundet.

2. Nogle vigtige områder inden for fænomenet med opløsning af strukturer

Blandt mange andre muligheder vil jeg fremhæve tre områder med opløsning af strukturer: Det politiske, det religiøse og generationerne imellem. Det er klart, at de politiske partier vil skiftes til at betræde den allerede formindskede statslige magt og opstå igen og igen som »højre, centrum og venstre«. Allerede nu ser vi mange »overraskelser«, og flere er i vente. Forsvundne kræfter genopstår, og politiske grupper og ideer, som kom på banen flere årtier tilbage, opløses i almen miskredit. Det er ikke en nyhed inden for det politiske spil. Det virkelig originale er, at tilsyneladende modsatte tendenser afløser hinanden uden overhovedet at ændre processen, der opløser strukturerne, som selvfølgelig påvirker begge parter. Og når det drejer sig om politiske programmer og politisk sprog og stil, står vi over for en synkretisme, dvs. en sammenblanding, der gør de ideologiske profiler mere udviskede dag for dag. Stillet over for en kamp bestående af intetsigende paroler og tomme skabeloner vil den almindelige borger distancere sig stadig mere fra enhver politisk aktivitet for kun at koncentrere sig om det mest umiddelbare og det han forstår. Samtidig vil den sociale utilfredshed stige støt og komme til udtryk gennem spontane protester, civil ulydighed, uroligheder og psyko-soziale fænomener med en eksplosiv vækst. Og da er det, at de nyirrationelle ideer kan komme faretruende tæt på at overtage styret med intolerancen som grobund. I denne sammenhæng er det klart, at hvis en central magt forsøger at kvæle kravene om løsrivelse, bliver modsætningerne stadig mere radikale, og de politiske organisationer drages til hver sin side. Hvilket parti vil kunne forholde sig passivt (og risikere at miste sin indflydelse), når volden bryder ud i et land p.g.a. territoriale, etniske, religiøse eller kulturelle stridigheder? Politiske grupper vil blive nødt til at tage stilling til sådanne problemer, og det gør de allerede i dag forskellige steder i Afrika (konflikt 18 steder); Amerika (Brasilien, Canada, Guatemala og Nicaragua, eksklusive protester fra indianersamfund i Ecuador, Mexico og andre lande i Sydamerika og eksklusive de voksende racestridigheder i USA); Asien (10 steder inklusive den kinesisk-tibetanske konflikt, men eksklusive de tværkantonale spændinger overalt i Kina); Sydasiens og Stillehavsasiens (12 steder inklusive de krav, som Australiens oprindelige folk stiller); Vesteuropa (16 steder); Østeuropa (4 steder), i det vi regner Tjekkiet og Slovakiet, eks-Jugoslavien, Cypern og eks-Sovjet hver for et sted, for ellers kunne vi komme op på 30 konfliktzoner, når man tager i betragtning, at der i flere Balkanlande og eks-Sovjet er etniske og grænsemæssige problemer i mere end 20 republikker spredt langt ud over Østeuropa); østlige middelhavslande og Mellemøsten (9 steder). Politikerne vil også blive nødt til at tage stilling til den radikaliserende, de traditionelle religioner oplever, som det eksempelvis sker mellem muslimer og hinduer i Indien og Pakistan, mellem muslimer og kristne i eks-Jugoslavien og Libanon og mellem hinduer og buddhister i Sri Lanka. De vil blive nødt til at give deres mening til kende om de stridigheder som foregår mellem sekterne inden for samme religion. F.eks. mellem Suni- og Shia-muslimer inden for islam og mellem katolikker og protestanter inden for kristendommen. Politikerne vil blive nødt til at deltage i den religiøse forfølgelse, som vestens massemedier har påbegyndt ved at vedtage love, der begrænser religions- og samvittighedsfriheden. Det er klart, at de traditionelle religioner vil forsøge at forfølge de nye former for religion, som lige nu springer ud overalt. Ifølge de »rettroende«, der normalt er ateister, men alligevel er allierede med den herskende sekt, er forfølgelsen af de nye

religiøse grupper »ikke en begrænsning af tankefriheden, men derimod en beskyttelse af trosfriheden, som ellers trues af hjernevask fra de nye kulturer, der desuden er farlige for de traditionelle værdier, kulturen og civilisationens livsstil«. På denne måde begynder politikere, der er religiøst uvidende, at tage parti i denne heksejagt af frygt for den massive popularitet, som disse nye oprørske trosretninger er ved at opnå. De vil ikke længere kunne sige som i det 19. århundrede: »Religionen er opium til folket.« Disse politikere vil heller ikke længere kunne tale om massernes og individernes sløvende isolation, når muslimerne slås for oprettelsen af islamiske republikker. Når buddhismen i Japan (efter den nationale religion Shintos sammenbrud i slutningen af 2.verdenskrig) støttede Komeitos indtagelse af magten. Når den katolske kirke danner nye politiske strømninger efter svækkelsen af den kristne socialisme og 3. verdens bevægelserne i Latinamerika og Afrika. I hvert fald bliver den nye tids ateistiske filosoffer nødt til at udskifte klicheerne og erstatte »Opium til folket« med »Amfetamin til folket«.

Samfundets ledere tvinges også til at tage stilling til den ungdom, de betragter som en »trussel mod samfundet« p.g.a. narkotikamisbrug, vold og isolation. Disse ledere, som nægter at erkende disse problemers dybere årsager, er ude af stand til at finde tilfredsstillende løsninger. Deres eneste svar er at invitere unge mennesker til at deltage i traditionel politik, religion eller andre tilbud fra en dekadent civilisation styret og kontrolleret af penge. I mellemtiden lægges kimen til psykisk ødelæggelse af en hel generation og til dannelsen af nye modbydelige økonomiske magter, som kan vokse sig store på bekostning af millioner af menneskers ensomhed og angst. Med forbløffelse i stemmen vil mange ledere spørge, hvorfor de unge bliver stadig mere voldelige. Som om det ikke er de nuværende og tidligere magthavere selv, der har sat volden i system. Bl.a. ved at udnytte de videnskabelige og teknologiske fremskridt til at kunne manipulere endnu mere effektivt. Nogle fremhæver, at der antagelig hos de unge findes en slags »afstumpethed«, og at man derfor kan se en sammenhæng mellem menneskets stigende levealder og den stadig længere tid, ungdommen må bruge på uddannelse for at kunne deltage i samfundslivet. Denne forklaring er ikke helt uden grundlag, men utilstrækkelig hvis man vil forstå større processer. Det iøjnefaldende er, at dialektikken mellem generationerne – historiens motor – midlertidigt er blevet fastlåst, og derved har en farlig afgrund mellem to verdener åbnet sig. Her er det interessant at genkalde sig, at da en tænker for nogle årtier siden advarede imod de tendenser, der i dag er grundlæggende problemer, kunne mandarinerne suppleret af deres »eksperter« og meningsdannere kun finde ud af at rive deres klæder itu og anklage disse tanker for at opmuntre til krig mellem generationerne. Dengang fandtes en stærk og magtfuld ungdom, der burde have peget på det nye fænomen, og på en konstruktiv videreførelse af den historiske proces. Men de blev afsporet af 60'ernes diffuse krav og lokket ind i forskellige guerillabevægelser, hvis udvej var en blindgyde. Hvis man nu regner med at de nye generationer kan få afløb for deres fortvivlelse gennem koncert- eller fodboldtumulter og vil begrænse deres protester til naive slagord på en T-shirt eller plakat, møder man nye problemer. En sådan kvælende situation medfører irrationelle katarsiske behov, der kan opfyldes af en hvilken som helst slags fascistiske, autoritære eller voldelige kræfter. Det er ikke ved at så mistro til de unge eller ved at mistænke ethvert barn for at være en latent forbryder, man kan skabe en dialog mellem generationerne. Desuden er der ingen begejstring for at give nye generationer plads i massemedierne. Ingen ønsker en offentlig diskussion af disse problemer, med mindre det drejer sig om »eksemplariske unge«, som gengiver den politiske tone gennem rockmusik eller som med den rette spejderånd redder pingviner, smurt ind i olie, uden at sætte

spørgsmålstegn ved storkapitalen, som er ansvarlig for den økologiske katastrofe! Jeg er meget bange for at enhver ungdomsorganisation (faglig, studenter-, kunstner- eller religiøs) vil blive mistænkt for det værste, hvis ikke den er bakket op af en fagforening, et parti, en stiftelse eller en kirke. Efter så megen manipulation må vi fortsat undre os over, hvorfor de unge ikke tager imod de vidunderlige tilbud, som det etablerede system giver dem. Og man må fortsætte med at svare, at det sikkert er studiet, arbejdet og idrætten, der holder de lovende fremtidige borgere beskæftiget. I så fald burde ingen bekymre sig om det manglende »ansvar« hos disse så engagerede mennesker. Men hvis arbejdsløsheden fortsætter med at stige, hvis den økonomiske stagnation bliver kronisk, og hvis ensomheden spreder sig, får vi at se hvad denne udelukkelse ender med. Af forskellige årsager (krig, sult, arbejdsløshed og moralsk udmattelse) er dialektikken mellem generationerne gået i opløsning, hvilket forklarer stilheden i to lange årtier. Denne stilhed bliver nu rystet af et hjerteskrærende skrig og desperate handlinger, der ikke fører nogen steder hen.

Alt dette taget i betragtning synes det klart, at ingen på fornuftig vis kan vejlede processerne i en verden, der er i opløsning. Denne opløsning er tragisk, men oplyser også fødslen af en ny civilisation: Den

verdensomspændende civilisation. Hvis det er sådan, må der også være en slags kollektiv mentalitet, der er ved at blive opløst, samtidig med at en ny måde at bevidstgøre verden på, er på vej. I forbindelse med dette kunne jeg tænke mig at medbringe noget, der blev sagt i Brev 1: «... Alligevel er der en følsomhed, der svarer til de nye tider, som er ved at fødes. Det er en følsomhed, som opfatter verden som en helhed, og som indser, at de vanskeligheder, folk fra et hvilket som helst sted har, ender med at have indvirkning på andre folk, selv om de befinder sig meget langt væk. Kommunikationsmidlerne, udvekslingen af goder og den hastige vandring af store menneskegrupper fra et sted til et andet, er tegn på denne proces af voksende globalisering.

Der er også ved at opstå nye handlingskriterier ud fra forståelsen af mange problematikkers globalitet. Det forstås, at opgaven for dem, der ønsker en bedre verden, vil blive løst effektivt, hvis den udføres ud fra de omgivelser, hvori man har noget indflydelse. Til forskel fra andre epoker fyldt med hule sætninger, hvori man søgte en ydre anerkendelse, begynder man i dag at værdsætte det beskedne og følte arbejde, som ikke er et forsøg på at forstørre sin egen figur, men derimod at forandre sig selv og hjælpe sine nærmeste omgivelser, dvs. familien, arbejdskammerater og andre bekendte til det samme. De som virkelig holder af folk, misbilliger ikke denne opgave, som ikke er så iøjnefaldende, men til gengæld uforståelig for enhver opportunist dannet i det gamle landskab bestående af ledere og masserne. Det landskab hvori han lærte at udnytte andre for at blive fyret af imod toppen. Når nogen konstaterer, at den skizofrene individualisme ingen udvej har, og åbent fortæller alle sine bekendte om, hvad man tænker, føler og gør uden at have den latterlige frygt for ikke at blive forstået. Når man nærmer sig andre. Når man interesserer sig for hver og en og ikke for en anonym masse. Når man lægger op til en udveksling af ideer og arbejder i hold. Når man klart fremlægger nødvendigheden af at mangfoldiggøre denne opgave af genforbindelse i et socialt væv nedbrudt af andre. Når man føler, at selv den mest »ubetydelige« person har en større menneskelig kvalitet end en hvilken som helst bandit, der sidder på toppen af tidens konjunktur... Når alt dette sker, er det fordi, at i det indre af denne person begynder den skæbne igen at tale, som har bevæget folkeslagene i deres bedste udviklende retning. Denne skæbne, fordrejet og forglemt så mange gange, men altid genfundet i historiens afkrog.«

Hundrede tusinder af mennesker over hele verden har tilsluttet sig de ideer, der bliver udtrykt i det Humanistiske Dokument. Der findes humanistiske kommunister; sociale humanister; humanistiske miljø-aktivister, som uden at opgive deres egen sag tager et skridt mod fremtiden. Der findes dem, der kæmper for fred, for menneskerettigheder og mod diskrimination. Blandt dem findes selvfølgelig også ateister, og dem der tror på det transcendentale i mennesket. Alle har de en fælles lidenskab for social retfærdighed, et ideal om broderskab på basis af mangfoldighed, der mødes, en indstilling om at overvinde enhver fordom og føre en sammenhængende livsstil, hvori det personlige liv ikke er adskilt fra kampen for den nye verden.

3. Den specifikke handling

Der er stadig nogle politisk aktive, som gør sig store overvejelser over, hvem der nu bliver præsident, statsminister, folketingsmedlem osv. Det er muligt, at de ikke forstår omfanget af den nedbrydelse af strukturer vi er på vej imod, og hvor lidt betydning de førnævnte hierarkier har i forhold til samfundets omlægning. Der er sikkert mere end et tilfælde, hvor bekymringen over situationen er forbundet med disse formodede politiske aktivisters personlige situation, idet de er bekymret over deres position inden for den politiske forretnings virkefelt. Under alle omstændigheder, burde spørgsmålet handle om at forstå, hvordan man prioriterer konflikter de steder, hvor hver enkelt har sit dagligdags virke, og vide hvordan man organiserer handlingsfronter svarende til de samme konflikter. I hvert fald burde det være klart, hvilke karakteristika arbejder- og studenterbaserådene burde have, ligesom dette også skulle være klart for centre for direkte kommunikation og lokalrådsnetværk. Dette bør også gøres for at give deltagelse til alle de små organisationer, hvor arbejde, kultur, sport og almindelig religiøsitet kommer til udtryk. Her er det belejligt at afklare, at når vi refererer til folks nærmeste omgivelser såsom arbejdskolleger, familie og venner, skulle vi i særdeleshed nævne de steder, hvor disse forhold udfolder sig. Udtrykt i rumlig målestok er det nabolaget, der er den mindste handlingsenhed, hvori al konflikt opfattes, også selvom dens rødder muligvis er meget langt væk. Et center for direkte kommunikation er et sted i nabolaget, hvor alle økonomiske og sociale problemer og sundheds-, uddannelses- og livskvalitetsproblemer bliver debatteret. Det politiske spørgsmål består i at prioritere dette nabolag højere end kommunen, amtet, kantonen, selvstyret eller landet. I virkeligheden fandtes der længe før landene blev dannet, mennesker som levede sammen i småsamfund, der blev naboer da de bosatte sig et sted. Senere, i takt med udbygningen af de administrative superstrukturer, blev berøvet deres magt og selvstyre. Fra disse indbyggere, fra disse naboer udspringer en legitim social orden, og det er derfra, en repræsentation skal fremkomme i et reelt demokrati. Kommunen burde være i lokalrådets hænder. Hvis det forholder sig sådan, er vores mål ikke at få folketingsmedlemmer og folkevalgte i de forskellige niveauer, sådan som det er i kuppelpolitik, men at disse poster skal være en konsekvens af en organiseret social bases arbejde. Begrebet »kvarteret« er det samme for spredte beboelser, som det er for koncentrerede kvarterer eller skyskrabere. Den tætte forbindelse mellem nabolagene skal afgøre situationen i en given kommune. Og denne kommune kan omvendt ikke lade sine beslutninger være afhængige af en overstruktur, som dikterer ordrene. I det øjeblik kvarteret igangsætter en handlingsplan for en humanistisk kommune, og i det øjeblik kommunen organiserer sit reelle demokrati, vil »demonstrationseffekten« kunne mærkes udover denne bastions grænser. Det drejer sig ikke om at foreslå en gradvis udvikling som vinder terræn indtil man er nået til landets fjerneste afkroge, men derimod om at vise i praksis, at i et bestemt område fungerer et nyt system. De detaljerede problemer, som fremstår af alt det foregående, er talrige, men behandlingen af dem vil overskride dette skrifts omfang.

Med mine bedste hilsener, *Silo*